

KONKURRERENDE LANDSKAP

Landskapssyn, holdninger og handlinger med hensyn til omgivelsene, blant fastboende i Longyearbyen, Svalbard.

Ann-Kristin Torgersen

Masteroppgave
ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

Any place is a political place, it's a cultural space, it's a landscape.

- *Alfredo Jaar i Rau 2009:17*

Konkurrerende Landskap

Landskapssyn, holdninger og handlinger med hensyn til omgivelsene, blant fastboende i Longyearbyen, Svalbard.

Ann-Kristin Torgersen

Masteroppgave

ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

© Ann-Kristin Torgersen

2010

Konkurrerende Landskap

Torgersen, Ann-Kristin

Omslag: Jomfruelig landskap/Foto: AKT

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Data som er samlet gjennom mitt 4 ½ måneders feltarbeid i Longyearbyen danner grunnlaget for denne avhandlingen hvor jeg analyserer hvordan menneskene i Longyearbyen forholder seg til, og benytter det omkringliggende landskapet. Jeg viser deskriptivt og analytisk at lokalbefolkningen i Longyearbyen handler i stor grad ut fra deres landskapssyn, men at økende kontrollering i form av ferdselreguleringer og hva som regnes som risiko, setter begrensninger for aktørers landskapspraksiser. Mange av mine informanter har bodd lenge på Svalbard, og har en praktisk erfart nærhet til landskapet. De benytter omgivelsene til rekreasjon, jakt, kunstnerisk inspirasjon, og som inntektskilde gjennom jobb i turistbransjen eller i kullnæringen. Denne kunnskapen danner grunnlaget for deres landskapssyn og påvirker i stor grad lokalbefolkningens holdninger og handlinger med hensyn til landskapet.

Svalbardlandskapet er konkurrerende gjennom ulike interesser der spørsmålet om omgivelsenes bruk eller vern er sentrale. Landskap refererer både til den fysiske og visuelle formen av et område, men også som en setting der mening skapes, reproduseres og transformeres. På Svalbard er kullutvinning, narrativer om landskapet, scooterkjøring, forvaltning, og miljødiskurser eksempler på landskapspraksiser som konstituerer landskap.

Lokalbefolkningen i Longyearbyen påvirkes av globale miljødiskurser, som forstås lokalt gjennom forvaltning og kontroll av landskapet. Den globale klimatrusselen har satt Arktis på kartet som nøkkelindikator for klimaendringer. Det økte presset fra ytre faktorer som globale miljøorganisasjoner, myndigheter og forskere om at Svalbard skal være utstillingsvindu for arktisk unikhhet, fører til at de fastboende får endrede bevegelsesmønstre gjennom nye ferdselsbegrensninger. Mange mener at det strenge miljølovverket på Svalbard skaper usikkerhet og store utfordringer i forhold til landskapspraksiser, som ferdsel, kulldrift og turisme. Blant de fastboende i Longyearbyen finnes det ulike strategier for å overkommunisere eller underkommunisere individers interesser. Folk har forskjellige mål med benyttelsen av landskapet, og manøvrerer sin ønskede identitet fleksibelt i forhold til hvilken kontekst relasjonen inngår i. Empirien fra Svalbard viser de fastboendes forestillinger om og deltakelse i Longyearlandskapet, gruelandskapet, villmarklandskapet, og forvaltningslandskapet.

Forord

28. desember 2008 dro jeg til Longyearbyen, Svalbard. Det ble et spennende og lærerikt feltarbeid, der jeg fikk vært mye ute i det flotte Svalbardlandskapet. Jeg ble kjent med mange hyggelige personer, som bidro til kunnskap rundt forskningstemaet: forholdet mellom menneske og landskap på Svalbard. Disse folkene gjorde også at oppholdet på Svalbard ble både minneverdig og utviklende.

Det er mange jeg vil takke for vennskap og bidrag til denne avhandlingen. Først og fremst alle mine flotte samtalepartnere som gav av sin tid og kunnskap. Bjørn, for de fine turene og praktisk støtte. De hyggelige bibliotekarene ved Longyearbyen bibliotek. Damene i kunstnerhuset, som alltid hadde tid, og da særlig Merete og Anne. Takk for hyggelige samtaler og god mat. Mine studentvenner og hybelkamerater, Anders, Victor og Tatjana, uten dere hadde starten på oppholdet vært stusseligere. Michel, morsomme fransk- canadier, takk for alle de fantastiske observasjoner du delte med meg. Og ikke minst, takk til Line og Mari for hyggelige opplevelser og Sergeij for at du er så snill.

Veien mot sluttproduktet har til tider vært tung å gå, men mine svært dyktige veiledere, Harald Beyer- Broch og Arne Kalland, har ledet meg i riktig retning med deres rike kunnskap. Tusen hjertelig takk. Jeg ønsker også å takke litteraturseminaret ”Natur og samfunn” ved Sosialantropologisk institutt, for inspirerende diskusjoner høstsemesteret 2009. Mine medstudenter fortjener også mange klemmer. Sist, men ikke minst, takk til den herlige familien min for støtte og oppmuntring. Og Frank, uten deg ville dagens følelser bare vært gårsdagens skurv.

Oslo, mai 2010

Ann-Kristin Torgersen

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1 Et landskap, mange tolkninger	1
Problemstilling og tema	2
Teoretisk utgangspunkt	8
Metode.....	11
Kroppens språk og kunsten å lese den.....	12
Hovedveien er lang med mange sidegater.....	12
Deltagende observasjon og ustrukturerte intervjuer.....	13
Arenaer, roller og kjønn	14
Utfordringer.....	15
Etikk	17
Kapittel 2 Svalbardlandskapet.....	19
Svalbardlandskapet, topografisk og historisk kontekst	20
Det fysiske landskapet.....	20
Det historiske landskapet	23
Bosetninger, miljøer og interesser.....	28
Dagens Svalbard – mellom endring og kontinuitet.....	33
Endringer skaper frustrasjoner	34
Kapittel 3 Handlinger i landskap.....	36
Aktiviteter gir landskapet en spesiell mening	37
Sesongvariasjoner.....	38
Bevegelser i landskap	40
Bil	40
Snøscooteren	41
Hundespann	42
Til fots eller på ski.....	43
Opplevelser.....	45
Hytteturer	45
Kunstnere	46
Foto og film.....	47
Fangstmannsberetninger.....	49

Kapittel 4 Risikooppfatninger	52
Normative idealer for riktig atferd i landskapet	53
Kunnskap kan gi trygghet men også frykt for potensielle farer	54
Kulturelle modeller guider den allmenne atferden i landskapet.....	56
Kunnskap hindrer ikke alltid uønsket atferd	58
Risikooppfatninger, kjønn og alder	61
Kapittel 5 Forvaltning og politikk	64
Det politiske landskap	65
Næringenes bruk av landskapet.....	65
Forskning og kort vei til arktisk villmark.....	66
Svalbardlandskapet som turistmål.....	67
Kulldrift i arktiske omgivelser	69
Svalbard som utstillingsvindu – et landskap for de privilegerte?	70
Manøvrering i lovverket.....	72
Oppfatninger og utfordringer rundt vernespørsmål.....	74
Kapittel 6 Lokal forståelse av globale miljødiskurser	80
Vi er alle i samme båt.....	81
Myten om allmenningens tragedie	83
Naturforvaltning skaper bestemte landskapssyn	86
Menneskelig påvirkning på klimaet?	89
Avsluttende kommentarer	94
Litteraturliste.....	98
Vedlegg	111

Kapittel 1

Et landskap, mange tolkninger

Spor i landskap, Adventdalen, Svalbard. Foto: AKT

På bildet forsøker den strenge vinden å viske ut sporene etter mennesker, men folket her har gjennom tidene klart å klamre seg fast i det forblåste landskapet. Det er et goldt og ugjestmildt landskap som krever mye kunnskap for å ferdes trygt i det. Landet med de kalde kyster tilbyr iskald vind, lave temperaturer, ulendt terreng og rovdyr som gjør at mennesker må ta mange forhåndsregler før man beveger seg utenfor Longyearbyen. Allikevel oppfatter de aller fleste av de fastboende i Longyearbyen landskapet som livgivende og som energikilde til de mennesker og dyr som til enhver tid befinner seg i det. I dette kapittelet gir jeg en introduksjon til masteravhandlingens tema, teori, struktur og metode.

Problemstilling og tema

Jeg har vært opptatt av spørsmål som angår relasjonen menneske - landskap på Svalbard. Hvordan påvirker landskapet befolkningens liv og hvordan preger folks bruk av omgivelsene deres relasjon til den? Min hovedproblemstilling lyder derfor slik – Hvordan påvirker menneskers landskapsoppfattelse deres handlinger i Svalbards omgivelser?

Lokalbefolkningen på Svalbard opplever at deler av landskapet blir stengt for allmenn ferdsel på grunn av dominerende diskurser som styrer hva som er riktig forvaltning av Svalbard. Derfor er også spørsmålet om hvilken betydning denne innskrenkingen av bevegelsesfrihet har for lokalbefolkningens landskapssyn og atferd, sentral del av forskningstemaet.

Problemstillingen antyder også en mulig sammenheng mellom kunnskap og holdninger, og handlinger. Det er en vanlig forestilling at menneskers landskapssyn, og derav deres holdninger til omgivelsene, styrer motivasjonen for handlinger. Mange forskere går imot dette synet som de mener er snevert (Barth 1994:132, Kalland 2004:7). Det er ikke gitt at verdier og holdninger styrer all atferd. For å gi et eksempel fra mitt eget feltarbeid, er det i en forvaltningssammenheng ikke alltid hensiktsmessig at myndighetene inntar lærerrollen for å gi lokalbefolkninger ”riktig” kunnskap om rett handling i arktiske omgivelser. Det er vanskelig å rokke ved folks landskapssyn som er formet av egne erfaringer, emosjoner og kulturelle modeller. Holdningsskapende arbeid påvirker ikke alltid folks oppfatninger, noe jeg skal vise i masteravhandlingen min.

Den røde tråden gjennom masteravhandlingen, og mitt hovedargument, er at lokalbefolkningen i Longyearbyen handler i stor grad ut fra deres landskapssyn, men at økende kontrollering i form av ferdselreguleringer og hva som regnes som risiko, setter begrensninger for aktørers landskapspraksiser. Avhandlingen er strukturert i seks kapitler som viser hvordan Longyearbefolkningens landskapssyn påvirker deres bruk av omgivelsene og hvordan landskap på Svalbard er konkurrerende gjennom ulike interesser der bruk eller vern er sentrale spørsmål. Kapittel to omhandler stedet Svalbard og hvilken betydning det fysiske og historiske landskapet har å si for tilhørighet og landskapssyn. I kapittel tre viser jeg hvordan lokalbefolkningen benytter det omkringliggende landskapet og hva omgivelsene betyr for dem. Kapittel fire tar for seg befolkningens bruk av landskapet med tanke på risikooppfattelser. Kapittel fem omhandler forvaltning og politikk og hvordan aktørene må forholde seg til lovverket og hva dette har å si for lokalbefolkningens konseptualisering av landskapet. I kapittel seks viser jeg hvordan globale tankestrømninger forstås lokalt og styrer

skapelsen av bestemte landskap gjennom forvaltning. Avsluttende kommentarer er også del av kapittel seks.

Jeg har valgt å benytte begrepet landskap som analytisk verktøy. Forestillingene om begrepet landskap har to ulike opprinnelser. Den eldre tradisjonen går tilbake til førkristen tro og forbindes med de germanske landene. Ordet landskap knyttes til dem som bor i området og livnærer seg av det. Landskapet oppleves med beboernes øyne, og det ligger en forestilling om at landskapet er en vedvarende prosess, som mennesket inngår i. Den nyere tradisjonen har sin opprinnelse i renessansens landskapsmalerier og legger mest vekt på det visuelle helhetsinntrykket (Christensen 2002: 195-197). Macnaghten og Urry argumenterer for at moderniteten skapte økt fokus på det visuelle. Naturen skulle være visuelt betagende og dette fokuset fortrenget andre former for sanselig engasjement i landskapet. Dette synet førte til en forståelse av mennesket som atskilt fra natur (Ween og Flikke 2009:8-9). Christopher Tilley mener at landskap refererer til den fysiske og visuelle formen av et område, men også som en setting der mening skapes, reproduseres og transformeres (Tilley 1994:25). Mennesket er del av sine omgivelser, og fenomenologisk tenkning tar nettopp utgangspunkt i menneskets væren i verden. Forholdet mellom menneskene og landskapene vi lever i, er i følge fenomenologien dialektisk siden mennesker er direkte involvert i sin omverden. Landskap er både medium for og resultatet av handling og tidligere tiders aktiviteter (Tilley 1994: 22-23).

Ved å benytte begrepet landskap unngår jeg å skille mellom natur og kultur. Landskap slik jeg definerer det, inneholder både natur, kultur, topografi og klima. Antidualisten Tim Ingold mener at landskapet verken er natur eller kultur, men heller et spenningsfelt mellom individ, kultur og natur (Ingold 2000). Jeg mener landskap er naturlig å benytte siden jeg skal fokusere på de omgivelsene lokalbefolkningen på Svalbard er del av, enten det er Longyears kulturlandskap eller Svalbards villmarkslandskap.

Jeg valgte å gjøre feltarbeid i Longyearbyen, siden samfunnet er klart avgrenset, og med cirka 2000 innbyggere. På Svalbard er det et dialektisk forhold mellom menneske og landskap. Mennesket påvirker landskapet gjennom ferdsel, aktiviteter og forvaltning, og landskapet påvirker mennesket gjennom følelser, minner og opplevelser. Jeg skal i masteravhandlingen vise denne relasjonen ved å bruke empiri fra menneskers forestillinger om og deltakelse i Longyearlandskapet, gruvelandskapet, villmarklandskapet, og forvaltningslandskapet.

Gro Ween mener at Norge er et ypperlig utgangspunkt for studier av menneske – natur relasjoner. Hun oppfordrer til feltarbeid i Norge og har selv gjort feltarbeid på bondekvinner i Østerdalen, sørsamiske reineiere, villaksfiskere i Finnmark og på Den Norske Turistforening (Ween 2009). Å gå på tur i naturen er et typisk fenomen, som i Norge har blitt konstruert gjennom forestillingen om den norske væremåten. Natur er en metafor for det norske og tematiserer derfor grunnleggende trekk ved våre nasjonale selvbilder (Mæland 2004). Skigåing og fjellvandring er eksempler på praksiser som har blitt utslagsgivende for nasjonal identitetsdannelse. Forestillingen om at naturen er rein, majestetisk og utfordrende, er viktig for vår norskhet og kompetanse til å overleve i naturen. Svalbardlandskapet gir assosiasjoner til legendariske personer som Fridtjof Nansen og Helge Ingstad. Det arktiske landskapet hadde en spesiell plass i nordmenns bevissthet siden polekspedisjonene bidro til nasjonsbygging og fellesskapsfølelse i en tid der Norge var i union med Sverige (Arlov 2003:276-278). Norges innlemmelse av Svalbard i 1925 sikret for alvor Norges grep som polarnasjon.

Innen konstruksjonen av norsk friluftsliv har kulturelle verdier nedfelt seg som normative idealer der vandring i naturen har historisk, symbolsk og emosjonell forankring i det norske, det rene, det enkle (Mæland 2004). Vi er opptatt av friluftsliv og Svalbard er ingen unntak, men lokalbefolkningen benytter i høy grad snøscooteren i sine landskaperfaringer. Scooteren bryter med den normative forestillingen om norsk friluftsliv og dens enkelthet. Den forurenses og er teknologifisert, altså en motsats til de konvensjonelle premissene for norsk fritidsnaturbruk (Douglas 1996 og Mæland 2004).

Longyearbeboerne skiller seg fra andre befolkninger i Arktis. Inuittene på Grønland, i Canada og Alaska er urbefolkninger og har tradisjonelt vært interessefelt for antropologene (Crate 2009, Nuttall 2009). Temaet natur og samfunn har alltid vært et sentralt fokus for antropologien som fag. I boken "Environmental Anthropology- A historical reader" (2008) av Dove og Carpenter, viser forfatterne hvordan studiet av menneskets praktiske og religiøse forhold til sine omgivelser har vært tema opp gjennom faghistorien. Antropologiens kjerneforskning var det lokale, homogene samfunnet, klart avgrenset fra omverdenen. Den romantiske ideen om "the noble savage" oppsto tidlig og det er interessant å se hvordan denne forestillingen preger mye av miljøbevegelsers ideologi i dag. Dette synet går ut på at urbefolkningene lever i perfekt harmoni med sine omgivelser og at Vestens befolkning har

mye å lære av dem om naturforvaltning. Med årene utviklet faget seg til å se lokalsamfunn i relasjon til den ytre verden og klimarelaterte studier med diskursteori og maktfaktorer ble en del av forskingen. Mange miljøantropologer er opptatt av hvordan mennesker påvirker sine omgivelser. Hvilke mekanismer ligger til grunn for miljødiskursene? Hvordan påvirker klimatrusselen menneskers hverdag? En viktig debatt som fortsatt gjennomsyrrer faget, er spørsmålet rundt menneskers forestillinger. Hva blir oppfattet som naturlig og hva er antropogent, og hvilke konsekvenser får slike forestillinger?

De fleste mennesker i den vestlige verden tenker om sine omgivelser på grunnlag av to motsatte kategorier, nemlig kultur versus natur¹. Denne motsatsen viser til menneskets objektivisering av naturen og dermed vårt syn av at naturen må kontrolleres og forvaltes. Charles Frake refererer til det engelske utsagnet at alt land krever menneskelig overoppsyn. Naturen trenger styring (2008). Judith Okely viser hvordan den vestlige verden favoriserer et distansert akademisk blikk i forvaltningsdiskurser. Hun vil ha et skille mellom looking and seeing, hvor persepsjon er avhengig av personen som ser. Looking kjennetegner den passive måten å være tilskuer på og som dermed ser landskap utenfra. I begrepet seeing ligger det erfaringsmessige aspektet ved å delta i landskapet (Okely 2001: 102-108). Dette innebærer at befolkningen på Svalbard ofte ser sine omgivelser i et annet lys enn det myndighetene, turistene og naturvernerne gjør. Bruno Latour (1996 i Ween og Flikke 2009:12-13) kritiserer et slikt distanseperspektiv som han mener kan være rigid og skape større avstander enn nødvendig. Det at kunnskap om riktig forvaltning produseres og utøves i nettverk av posisjonerte aktører, mener Latour er utslag for ”distanse- tyrraniet”. Latour argumenterer for at det globale alltid er lokalisert, og derfor forvrenger slike beskrivelser en distanse som ikke er der.

Erving Goffman² mener at mennesker er aktører som handler ut fra hvilke mål og interesser personene er opptatt av (Goffman 1959). Ved å se på mennesker som aktører kan jeg implementere mennesket som del av et større system der ytre faktorer står i relasjon til individet. Lokalbefolkningen i Longyearbyen påvirkes av globale miljødiskurser, som forstås lokalt gjennom forvaltning og kontroll av landskapet. Blant de fastboende i Longyearbyen finnes det ulike strategier for å overkommunisere eller underkommunisere individers

¹ Gaup (2005) viser at samene ikke skiller mellom natur og kultur når de tolker sine omgivelser.

² Goffman er opptatt av hvordan menneskers relasjoner til andre formes gjennom sosiale og hverdagslige ansikt til ansikt samhandling.

interesser. Folk har forskjellige mål med benyttelsen av landskapet og manøvrerer sin ønskede identitet fleksibelt i forhold til hvilken kontekst relasjonene inngår i. Anthony P. Cohen mener at Goffman forstår personlig identitet som "an intentional construction designed to secure for its bearer the greatest advantage, or the least disadvantage, in his or her dealings with significant others" (Cohen 1994:10).

Selv om Goffman ikke mener at mennesker lever sine liv som statiske eller vitenskapelig kalkulerende individer (Goffman 1959:15), kritiserer Cohen Goffman for å være for opphengt i individets selvpresentasjon basert på strategiske valg som stammer fra strukturelle kontekster. Cohen mener at vi også må fokusere på selvets kreativitet og mulighet til å reflektere over sin egen atferd (Cohen 1994:7). Individene er selvbevisste, og sees som en konteiner av ulike selv som blir tydelig i gitte sosiale øyeblikk. A.L. Epstein definerer identitet som "a concept of synthesis. It represents the process by which the person seek to integrate his various statuses and roles, as well as his diverse experiences, into a coherent image of self" (Cohen 1994:11).

Goffman mener at i enhver samhandling må aktøren opprette og opprettholde en enighet rundt en situasjonsdefinisjon. Selektiv kommunikasjon foregår når vedkommende overkommuniserer det som bekrefter de relevante statusposisjonene og relasjonene, og underkommuniserer det som bryter med det. Virkingen av denne inntrykkshåndteringen, er at det skapes stereotype former for atferd i disse situasjonene (Goffman i 1994:35). På Svalbard forsøker personer i bestemte situasjoner å kommunisere en bekreftelse på Svalbardidentitet. Kommunikasjonen er kontekstpreget og følger visse mønstre. Bestemte historier, opplevelser, kunnskap om landskap og spesielle landskapsteknikker gir inntrykk av besittelse av kulturell kapital og kapitalen bekreftes gjennom samhandlingspartenes overbevisning. Forestillinger rundt Svalbardidentitet skapes i like stor grad gjennom artikulering av hva som ikke regnes som riktige verdier i en slik identitet.

I møtet med andre, ser personer forskjeller eller likheter seg imellom, og får et tydeligere syn på sin egen personlige og kulturelle identitet. Fredrik Barth, i "Ethnic groups and boundaries" (1982) argumenterer for at grenser mellom grupper opprettholdes til tross for menneskers flyt gjennom dem. Visse grupper på Svalbard søker å produsere og opprettholde Svalbardidentitet ved å skape grenser, og tilskrive gruppen eksklusiv kulturell kapital. Dikotomisering skjer gjennom signaler og tegn som benyttes for å gi uttrykk for identitet, men også rundt hvilke basisverdier personene orienterer seg mot. Å tilhøre en spesiell type gruppe, betyr at personen

må inneha den basis identitet gruppen fordrer og dermed kan også personen dømme andre og selv bli vurdert opp mot de standarder som er relevant for identiteten (Barth 1982:10,14). I Longyearbyen innehar spesielt veteraner svalbardidentitet, og gjennom bestemte signaler og verdier opprettholder de grenser for gruppetilhørighet. Geertz oppfatter kultur, som offentlig sirkulasjon av symbolske former- ord, bilder, ting og handlinger - som mennesker benytter for å representere seg selv til seg selv og til hverandre (Geertz 1983 i Sørsum 2000:39). Spesielle måter å uttrykke seg på gjennom felles narrativer om verdier knyttet til landskapsyn og former for livsstil, kjennetegner en svalbardveteran.

Macnaghten og Urry (1998 i Ween og Flikke 2009:8-9) mener at studier som avdekker motivasjoner for menneskelig handling produserer en forståelse av landskap som en stabil ekstern realitet. Derfor er det viktig å se landskap som produsert gjennom sosiale praksiser. Landskap er flerfoldige, konkurrerende og åsted for konflikter. Ween og Flikke (2009) viser at aktør- nettverksteori bidrar til å se landskap som føyelige, landskap defineres gjennom de praksisene som konstituerer dem. Kropp og sansing er utgangspunkt for erfaring og gjennom ulike landskapspraksiser skapes omgivelsene. På Svalbard er kullutvinning, narrativer om landskapet, scooterkjøring, forvaltning, og miljødiskurser eksempler på landskapspraksiser som konstituerer landskap.

Hegemoniske miljødiskurser styrer forvaltningsstrategier og gjennom å benytte vitenskapelige ord og uttrykk, som diskursene ofte gjør, kan man utestenge den vanlige mann og kvinne fra samtalen. Ingrid Sahlin viser at diskurs handler om hvordan kunnskap og mening produseres gjennom språket. Diskurser betegner, konstituerer og konstruerer den sosiale virkelighet gjennom å gi den mening. Det er normalt å skille mellom hegemoniske diskurser og motdiskurser. Hegemoniske diskurser kjennetegnes ved at de er ekskluderende og offentlige. Motdiskurser står i opposisjon til den hegemoniske diskursen, den svarer på den dominerende verdens forestillinger og uttrykksmønstre. Motdiskurser formes av grupper som ikke er naturlig del av den offentlige samtalen (Sahlin 1999: 84-87). På Svalbard forsøker lokalbefolkningen å skape agens ved å danne motdiskurser. De vil at myndighetene skal ta notis av deres kunnskap og interesser på øygruppen³.

³ Mange bedrifter benytter også inntrykksmanøvrering for å passe inn en grønn diskurs ved å spille mer miljøvennlig enn de er. Se kapittel 5.

Teoretisk utgangspunkt

Det som er antropologisk interessant med svalbardlandskapene er at de er politiserte, historisk spesifikke, kulturelt relative, lokale og flertydige konstruksjoner. Å reise i Svalbards landskap er som en reise i tid og rom, der gamle fangsthytter, hvalskrotter og graver forteller historier om menneskers jakt på naturressursene og eventyr. Jeg har valgt å ha et fenomenologisk inspirert perspektiv når jeg analyserer forholdet menneske/landskap på Svalbard. Christopher Tilley (1994) mener at det er verdifullt å ta utgangspunkt i kroppen som vårt fellesmenneskelige sansende vesen når vi skal undersøke folks landskapssyn. Tilley (1994) har et prosessuelt perspektiv på sted og rom. Steder konstituerer rom og har stor betydning for menneskers meningskonstruksjoner. Tilley mener at rommet, som sørger for konteksten til stedet og får sin mening derfra, er ladet med makt, mening og verdier. Rommet er menneskeliggjort gjennom handling og er dermed en sosial konstruksjon (Tilley: 1994: 7-10 og Gaup 2005). I en fenomenologisk sammenheng stammer kunnskap om sted fra menneskelig erfaring, følelser og tanker. Rommet kombinerer det fysiske, kognitive og det emosjonelle gjennom menneskers relasjon til steder. Siden rommet er sosialt konstruert endres det hver gang det blir tatt i bruk. Rom kan ikke eksistere uten steder, siden steder har grunnleggende ontologisk betydning som sentre for menneskelig tilværelse (Gaup 2005).

Sted er altså medium for handling og blir derfor verdiladet og politisk. Mennesker viser til kunnskap om landskap for å gi mening til deres liv, og stedet former folkene som oppholder seg der. Steder gir folk makt til å handle og makt til å tilhøre. Mange av folkene på Svalbard ser på sitt opphold i Longyearbyen som midlertidig. Dette er ikke et livsløpssamfunn. I utgangspunktet kan man ikke bli født her, og samfunnet er ikke lagt opp for å pleie eldre mennesker. Individet tilhører fastlandskommunen sin og blir sendt dit ved fødsler og dødsfall. Folkene blir ofte ansatt på åremål og Longyearbyen refereres ofte til som et rotasjonssamfunn. Inn og utflyttingen er stor. I 2007 ble det registrert i overkant av 500 utflyttere, noe som tilsvarer rundt 25 prosent av befolkningen. Gjennomsnittlig botid i Longyearbyen er 6,3 år og særlig de ansatte i gruveindustrien bor lenge på Svalbard (Statistisk sentralbyrå 2009:10-11).

I utgangspunktet ville man tro at stedstilhørigheten til Svalbard blant folk er lav siden det er stor gjennomtrekk her. Jeg har flest veteraner blant mine informanter og dette er folk som har bodd på øygruppen i mer en 10 år⁴. Mange av disse menneskene føler en sterk tilhørighet til

⁴ Dette er min definisjon av "veteran".

Svalbard og landskapet. De har opp gjennom årene opparbeidet seg erfaringsnær kunnskap ved å bevege seg i omgivelsene og har en lokal forståelse av landskapet. For disse folkene er Svalbards terreng verdifull siden det er kilde til energi, rekreasjon og minner. Det er med andre ord mange følelser som katalyseres når veteraner snakker om og erfarer Svalbards landskap. For dem er konstruksjonen av landskapet nært beslektet med Svalbardidentitet, opplevelser og interaksjon med de fysiske omgivelsene. Spor i landskapet fra tidligere bruk er både fysisk tilstede og del av minnene til befolkningen. Mark Nuttall (i Kalland og Sejersen 2005: 140-141) konstruerte begrepet "memoryscape" for å vise til menneskers mentale forestilling av omgivelsene. Steder blir husket gjennom sine historiske, mytiske eller nåtidige hendelser.

Folkene på Svalbard dveler (Ingold 2000) ved landskapet gjennom å bevege seg i det, sanse det og tenke om det. De snakker om eventyrene de har hatt og deler erfaringer med hverandre. Mange av Longyearbyens innbyggere er stolte av å kjenne til øygruppens rike historie og er velvillige til å fortelle om turer til kjente kulturminner. Polfarere, fangstmenn, eventyrere og gruvepionerer har preget Svalbards kulturhistorie. Ved å besitte kunnskaper om Ingstad, Nøis, Longyear, fangstteknikker, og geologisk historie blir man regnet som en ekte svalbardianer. Denne kunnskapen kan gi rett til svalbardidentitet, men det har også stor betydning hvor personene har beveget seg i landskapet. Mennesker benytter landskapet til fritid og drar på turer i terrenget for å kunne gi krav på den kulturelle kapitalen utflukter gir (Bugge 2002 og Mæland 2004).

Fenomenologisk teori tar utgangspunkt i menneskets tilstedeværelse i verden. Dikotomier som sjel og kropp, natur og kultur er kulturelt konstruerte og fenomenologien tar avstand fra disse skillene. Forholdet mellom mennesket og omgivelsene er dialektisk, mennesker påvirker sine omgivelser, og omgivelsene påvirker også mennesket (Tilley 1994). Merleau-Ponty mener at kroppen er et ekspressivt rom, det er her følelsene sitter og gjennom følelsene erfarer vi verden (Fürst 2004: 50). Det sansende og erkjennende mennesket er kroppslig (Csordas i Moore 2007:183). Vi sanser ikke fenomener som ting, men heller som en del av en meningsfull erfaringsstrøm. Med kroppen som utgangspunkt orienterer vi oss i verden, om noe er foran eller bak bestemmer kroppens persepsjon og posisjon. Ting er ikke fast og objektivt, men skifter form, innhold, mening og verdi ut ifra menneskers posisjoner i tid og rom.

Fenomenologien mener at mennesker sanser landskap gjennom direkte erfaring med sine omgivelser. Tim Ingold (2000) argumenterer for at landskapet er sosialt konstruert gjennom vår aktive måte å dvele ved det. Mennesker opplever omgivelsene gjennom at vår sansende kropp beveger seg i dette landskapet. Begrepet *dwelling* forklarer at det er gjennom menneskets kroppslige og praktiske omgang med landskapet at mennesket former og blir formet av det (Tilley 1994: 12-14, Ingold 2000: 189- 191). For å forstå et landskap fullt ut, må det føles, men for å kunne gi uttrykk for disse følelsene til andre mennesker må de bli snakket om, skrevet ned eller avbildes (Tilley 1994:31). Ingold fokuserer ikke på kulturens innvirkning på persepsjonen, men mange vil nok hevde at også kulturen spiller en betydelig rolle i måten mennesker konseptualiserer omgivelsene på. Elisabeth Fürst mener at folks holdninger til naturen og våre omgivelser styres av at vi som erfarende kropper, formet av kulturen vi lever i og av våre personlige erfaringer og opplevelser, beveger oss i den (Fürst 2004: 50-53). Kay Milton argumenterer for at vår forståelse av verden vi lever i ikke bare er formet av kulturen, men også av våre direkte erfaringer med omverdenen der følelser spiller en viktig rolle. Følelser er økologiske mekanismer som kobler oss til omgivelsene. Vi lærer gjennom erfaringer, der følelser er produktet av denne læringen. Gjennom menneskets oppvekst erfarer vi hva vi skal føle om bestemte fenomener, og våre følelser motiverer våre handlinger (Milton 2002: 43, 64, kap 4, 184).

Psykologisk orienterte antropologer mener at vi også må ha kunnskap om de omskiftelige kulturelle konstruksjonene som påvirker hvordan mennesker tolker fenomener for å forstå menneskers atferd. Kulturelle modeller styrer i stor grad menneskers forståelse av sin livsverden og dermed også vår væremåte. I de fleste tilfeller benytter mennesker ubevisst disse modellene til å tolke verden. Modellene får sin motiverende kraft gjennom at de blander symboler, tro, normer, verdier, fakta, ideer og følelser. Den som observerer, siler derfor hvilke trekk som fremheves og hvilke som oversees på grunnlag av sin egen forståelseshorisont (Shore 1996 :6, Sobo og Wedenoja 1997:172).

Thomas Csordas kritiserer oppfattelsen av at kultur er en form for kunnskap som er nødvendig å kjenne til for å kunne leve i samfunnet. Gjennom kulturelle modeller, skjema og lignende, blir et slikt utgangspunkt begrenset til hva han kaller ”culture from the neck up”. Denne forståelsen skaper dualismer der kultur blir forstått som kroppen i hjernen. ”It allows the body to remain merely a source, the objective raw material of representations rather than the seat of subjectivity and ground for intersubjectivity” (Csordas i Moore 2007:186). Hvis

jeg forstår Csordas rett, mener jeg det er nødvendig med en erkjennelse av begge tilfeller, både kroppen i hjernen, men også hjernen i kroppen. På denne måten skapes en metodologisk balanse mellom representasjon og væren i verden; erfaring (Csordas i 2007: 185 – 186, Fürst 2004:53). Det er riktig at når mennesker sanser omgivelsene fenomenologisk skjer dette gjennom kroppen, men samtidig styrer kulturen i stor grad vår forståelse av livsverdenen. Uansett, er dette en prosess hvor mennesker ikke reflekterer over persepsjonen. Når mine informanter forteller om deres handlinger i landskapet, nevner de ikke at de er påvirket av kulturelle modeller for hva som regnes som akseptable aktiviteter.

Noen ser landskapene med et blikk som er formet av politiske teorier, geologiske lærebøker, eller av minnene fra utallige turer. Hvert enkelt menneske er unikt, og dermed er også våre oppfattelser av fenomener vidt forskjellige. Jeg har valgt et lite utvalg informanter for å undersøke deres landskapssyn og landskapspraksiser. Ved å se individfokusert etnografi (Hollan 2001) i en psykologisk orientert sammenheng vil jeg kunne vise at noen atferdsmønstre er uttrykk for kulturelle modeller. Fokuset er på individet, men samtidig inngår mennesket i relasjonelle prosesser der fremtredende kulturelle modeller deles og individuelle variasjoner møtes. Fellen ved en slik psykologisk retning kan være at antropologen fokuserer på rigide strukturalistiske forenklinger. Samfunn er ikke statiske og menneskers forestillinger utvikler seg gjennom tiden. Det er også viktig å være oppmerksom på å ikke presse etnografien inn i passende teorier og generalisere på dette grunnlaget.

Metode

Siden mitt forskningstema belyser den fenomenologiske tilnærmingen til landskapsforståelser, har jeg valgt å la mine egne erfaringer komme til ordet i enkelte sammenhenger. Dette gjør jeg fordi det er nyttig å kjenne på subjektive følelser når man tar del i fenomener som angår informantens verden. Paul Stoller mener det er viktig at antropologer tør å la sine sanser bli gjennomtrengt av informantens verden (Stoller 1989: 39). Det å være transparent, både i tekst og om erfaringer gjør at leseren mer eksplisitt kan tolke mine forskningsresultater. Jeg mener det er viktig å ha en reflektiv tilnærming under hele prosessen en mastergrad generer. Også i felt, var det nyttig å reflektere over min posisjonering i forhold til hvordan mennesker erfarer fenomener annerledes på bakgrunn av vår forståelseshorisont.

Kroppens språk og kunsten å lese den

Sherry Ortner beskriver feltarbeidet som en total, kroppslig opplevelse (Borch 1997: 32). Jeg hadde aldri vært på Svalbard før. Mørketid og arktisk klima var også nytt for meg, så jeg hadde ingen anelse av hva som ventet. De første to månedene var slitsomme på grunn av mørketiden kombinert med mye dårlig vær. Kroppen oppfører seg annerledes når dagene er bekmørke og man er avhengig av klokken for å se tiden på døgnet. De første ukene var det vanskelig å sove, men etter det ville jeg ikke annet enn å sove. Mange dager var det en utfordring å stå opp om morgenen. Jeg bodde også et stykke unna sentrum, så det var lange og mange spaserturer i ruskevær. Det som kjennetegner Longyearbyen, er mye vind og speilglatte gater. Denne kombinasjonen gjør at man ofte ufrivillig oppfører seg som et vindseil og havner på rumpa eller i grøftene.

En annen ting som var uvant i begynnelsen var at jeg gikk opp og ned til sentrum hver dag uten å sanse de flotte fysiske omgivelsene. Den mørke himmelen var flott med tusentalls av stjerner og noen ganger danset Nordlyset over meg, men de vakre fjellene som omkranser Longyearbyen så jeg ikke på alvor før i februar da himmelen ikke lenger var så mørk på dagtid. Det var merkelig å gå og vente på lyset, å dele forventingen med lokalbefolkningen. Å endelig kunne se Hiortfjellet klart og landskapet rundt, og ikke lenger være i et vakuum. Jeg gledet meg med dem over å kunne dra ut på tur og sanse de flotte omgivelsene. Det var en kroppslig erfaring jeg ikke tidligere har følt maken til og som bidro til min forståelse av lokalbefolkningens verdsetting av det omkringliggende landskapet.

Hovedveien er lang med mange sidegater

Metode betyr å følge en vei mot et mål, (Johannessen et al. 2006:32) et mål som både har føltet fjernt og nært på en gang. En mastergrad i sosialantropologi beviser at veien man går kan ta mange vendinger og at produktet ikke alltid blir slik man først har tenkt. Prosessen fra man bestemmer seg for å dra til Longyearbyen, finner mulige tema og teorier, samler data, for så å revurdere alt, er den evige runddans som Cato Wadel mesterlig beskriver i "Feltarbeid i egen kultur" (1991), og denne runddans fortsetter gjennom skriveprosessen. Veien er full av hindringer, men gjennom disse hindringene lærer man seg selv å kjenne. Som mange andre studenter på feltarbeid, opplevde også jeg utfordringer. Særlig var dette knyttet til bosituasjonen i Longyearbyen.

I Longyearbyen er det uhyre vanskelig å finne et sted å bo. Dette kommer av at de fleste har leilighet gjennom jobben, og disse leilighetene er små. I tillegg er det ikke lov å videreleie rom fra disse leilighetene. Mange vil ha en bit av Svalbard, og står i kø for å finne et krypinn. Boligsituasjonen er et hett tema i Longyearbyen, noe Svalbardposten ofte tar opp. Kapasiteten til studentboligene var sprengt grunnet studentboom det halvåret jeg var der, så derfor fikk jeg beskjed om å flytte ut av rommet i januar. Hva gjør man da? Ingen andre ville leie ut rom fra sine små leiligheter til en ukjent person, og de tomme turistbrakkerommene fikk jeg ikke leie selv om jeg tilbød å betale en meget høy pris. Heldigvis var det en hyggelig utenlandsk mann som i siste liten kunne gi meg rom rett før det ble kjempekrise. Det ble mange bekymringer den første måneden grunnet bolignød.

Deltagende observasjon og ustrukturerte intervjuer

Jeg benyttet person sentrert etnografi, fenomenologisk teori og rolleanalyse som metodisk utgangspunkt. Dette var et godt valg, siden jeg ville forsøke å forstå hvordan mine informanter erfarer sine omgivelser og hvordan deres subjektive og psykologiske opplevelser både skaper og blir skapt av sosiale og kulturelle prosesser (Hollan 2001:48). Erving Goffmans rolleteori komplementerer Hollans person sentrert etnografi som fokuserer på et fåtall individers erfaringer. Jeg benyttet Goffmans teorier når jeg observerte diskursive strategier. Det er viktig å se hvordan de ulike aktørene presenterer seg selv ovenfor andre og hvilke inntrykk av seg selv de ønsker å gi (Goffman 1959, Wikan 1996: 193).

Jeg fikk raskt oversikt over hvilke informanter jeg ønsket å ha. Ved å lese i Svalbardposten og å delta på ulike arenaer oppsøkte jeg informanter som representerte et bredt utvalg av befolkningen. For å komme i kontakt med disse menneskene ringte jeg, sendte brev eller oppsøkte dem i deres bedrifter. Selv om Longyearbyen er et lite samfunn, er det vanskelig å treffe personen jeg er ute etter i matbutikken. Mørketiden gjør også sitt for at folk oppholder seg mye hjemme. Alle jeg kontaktet, sa ja til å være med i prosjektet. Jeg forklarte min agenda og fortalte om bruken av anonymitet. De fleste av mine informanter traff jeg først i deres private hjem. Jeg avtalte møter med det formål å snakke med mennesker om Longyearbyen, landskapet, turer og deres bakgrunn.

Marianne Gullestad skriver i sin monografi ”Kitchen-table Society” at de ustrukturerte intervjuene fungerte som et påskudd for innpass hos kvinnene i deres hjem (Gullestad 2001:49). På samme måte ble ustrukturerte intervjuer for meg en nøkkel til informantenes

private sfærer. Ved hjelp av den type intervjuer skapes de uformelle samtalene som gjorde at man ble kjent og at senere møter kunne avtales. Fordelen med ustrukturerte intervjuer er at intervjuet bærer preg av en samtale. Denne uformelle atmosfæren gjør at informanten lettere vil føle tillit til antropologen og dermed gi mer ærlige svar. I tillegg er ustrukturerte intervjuer fleksible og gjør at antropologen kan tilpasse spørsmålene etter informantens livssituasjon (Johannessen et al. 2006: 138).

Alle intervjuene mine fant sted i en sfære som informantene mine kjente godt, enten i hjemmet eller arbeidsplassen deres. Under samtalene hadde jeg med meg en notatbok, men den brukte jeg først og fremst til å skrive ned viktig kontaktinformasjon. Jeg fikk ofte høre at de likte at jeg ikke noterte mens de snakket, de følte det mer naturlig på den måten. Etter at besøket var over, skrev jeg ned temaene vi hadde snakket om, inntrykk og hvordan samtalen hadde foreløpt.

Arenaer, roller og kjønn

Deltakende observasjon er antropologens viktigste feltteknikk når han/hun skal forstå informantenes livsverden (Frøystad 2003: 41-42). Det å delta på tilnærmet like premisser som informantene gjør at distansen mellom antropolog og informant blir mindre. Dette kan igjen åpne for de fortrolige samtalene der ”ekte” informasjon om informantenes meningsunivers åpenbarer seg for antropologen (Wikan 2004:371). Jeg deltok på ulike arenaer som i det omkringliggende landskapet, byen, idrettshallen, privat sfære, offentlige arrangementer også videre. Gjennom feltarbeidet hadde jeg også ulike feltroller, som deltakende observatør, tilstedeværende observatør, venn, student og frivillig arbeider. Jeg hadde fått tips om å delta i frivillig arbeid for raskt å bli kjent med folk⁵. Studentene i Longyearbyen er mest med studentene og deltar ofte ikke i samfunnet. Når de ikke er på skolen, er de ute i landskapet eller på fester i brakkene. Jeg bodde først i Nybyen der studentbrakkene ligger, så det var viktig for meg å ha mest kontakt med Longyearfolk.

Fra før har jeg jobbet de siste årene med UKM's (Ungdommens Kulturmønstring) landsmønstring i Trondheim, så da det sto i lokalavisen at UKM Longyearbyen skulle ha lokalmønstring meldte jeg meg som hjelp. UKM ble arrangert i januar i Longyearbyen og jeg fikk ta del i hele prosessen. Jeg ble kjent med mange hyggelige mennesker og mange porter

⁵ Tone Merethe Heiene gjorde feltarbeid i Longyearbyen vårhalvåret 2008 der forskningstemaet var konstruksjonen av lokalidentitet blant fastboende i Longyearbyen.

ble åpnet. Senere jobbet jeg også under Solfestuka, i tillegg til å være mye i idrettshallen og svømme. I badstua møttes ofte den samme gjengen annenhver kveld, og jeg fikk en del nyttig informasjon om samfunnet av dem. Poenget var i hvert fall å være synlig og delaktig i hverdagslivet i Longyearbyen slik at folk ble vant med meg.

Jeg har lest en del Svalbardlitteratur og der fant jeg uttalige historier om barske fangstmenn og eventyrere som trosset det arktiske miljøet. I dag er kvinnene godt synlige i samfunnet og i landskapet, men det er først de siste 30 årene at Longyearbyen utviklet seg til et familiesamfunn. Det var da kvinnene flyttet etter mennene, at familielivet ble en del av samfunnet. Selvfølgelig finnes historier om kvinnelige fangstmenn og gruvearbeidere, men disse er det ikke mange av⁶. Mange kvinner drar ikke på tur alene, siden ikke alle føler seg trygge på våpenteknikk og lunefulle værendringer. Våpen må være med på tur grunnet isbjørnfaren. Å beherske scooterkjøring er også viktig, siden det skjer mange ulykker hvert år grunnet feilkjøring. Sikkerhetsutstyr som skredsøkere, kommunikasjonsutstyr, signalpistol, og nødproviant skal være med på langtur. Mine følelser i forbindelse med de første turene ut av Longyearbyen, var nok preget av at jeg ikke var kjent med kunnskapen som behøves for å være ute i det arktiske terrenget.

Jeg benyttet meg også av sekundære kilder, det vil si at jeg leste Svalbardposten som utgis hver fredag. Der var jeg spesielt ute etter leserbrevene. Det er mye nyttig informasjon som kommer til uttrykk eksplisitt og implisitt i slike leserbrev. Jeg benyttet meg også av artikler i Svalbardposten til å sjekke historier og fakta folk hadde fortalt meg om, i tillegg til å delta på Svalbardseminarene og ulike andre informasjonsarrangementer. Jeg besøkte også det hyggelige biblioteket i sentrum ofte for å lese i arkiver og låne bøker om Svalbard og øygruppens historie. Thor B. Arlovs ”Svalbard historie” er den boken jeg har benyttet som hovedkilde til Svalbards historie. Arlov kjenner Spitsbergen godt og underviser ved UNIS (Universitetssenteret på Svalbard) så jeg føler hans bok er den beste på denne type kunnskap.

Utfordringer

Det å gjøre feltarbeid i Norge er ofte forbundet med faren for kulturblindhet. Et av hovedargumentene ved å reise til kulturer som er annerledes vår er at man tydelig ser forskjeller. En av hovedteoriene i etnisitetstenkningen er at ulikheter sees best i møtet med

⁶ Wanny Woldstad kommer jeg tilbake til i kapittel 3. Hun var fangstkvinn på Svalbard i fem sesonger.

”de andre” (Barth 1982). Man legger merke til alt ved denne ”nye” kulturen og oppfører seg som en lærling. Studenten skal beherske et nytt språk, og nye kulturelle koder. I tillegg er ofte lokalbefolkningen interessert i studenten og gjestfrie. Feltarbeideren blir raskt en del av lokalsamfunnet. Faren med slike feltarbeid er at studenten kan bli en del av kulturen slik at objektiviteten mistes. Studenten har da ikke lenger analytisk avstand som kreves for å gjøre gode feltarbeid (Stewart 1998: 29-47).

Fellen ved å gjøre feltarbeid på hjemmebane, er at man ikke ser nyansene og gråsonene i handlinger. Er antropologen sensitiv nok til å ta innover seg faktorer som er konvensjonelle og selvfølgelig? Klarer studenten å se bortfor det som tas for gitt? Weiner (2001) skriver om den sosialt konstruerte verden, der folk først reflekterer over handlinger når det oppstår et problem. En snekker reflekterer ikke rundt det å slå inn en spiker, han er ett med hammeren sin. Å slå inn en spiker er en handling, det må oppstå et brudd i denne handlingskjeden for at mennesket skal tenke hva det vil si å gjøre denne handlingen. Vil da en norsk antropolog i et norsk samfunn kunne gjøre et godt feltarbeid?

Monografien *Kitchen -Table Society* (2001) av Marianne Gullestad viser at feltarbeid i Norge kan gi et rikt og detaljert forskningsprodukt. Deltakende observasjon og andre kvalitative verktøy gjør at antropologen får et nært og dypt innblikk i informantenes livsverden, enten man er i Indonesia eller i Norge. Antropologi i den moderne verden fungerer godt så lenge vi holder fast ved deltakende observasjon som hovedmetode. Jeg gjorde feltarbeid i et samfunn som er ganske likt mitt eget, men erfarte også en del aha opplevelser. Som jeg skal komme tilbake til i kapittel 4, drar ikke kvinner ofte på tur alene uten menn. Våpen, scooter og andre mannsdominerte faktorer gjør at kvinner som oftest har med menn når de skal på lengre turer. I tillegg spiller risikooppfatninger og barn en avgjørende rolle for kvinners aktiviteter i det omkringliggende landskapet.

Det kan være vanskelig å få innpass i norske samfunn fordi nordmenn flest verner om sitt privatliv. Mange er i tillegg skeptiske til forskeres agenda og vil ikke ta del i slike prosjekter. Jeg hadde på forhånd hørt at folkene her er lei av forskning rundt deres liv, men jeg opplevde ikke noe problemer med å få informanter. Kanskje årsaken til dette var at mitt forskningstema var noe de fleste hadde sterke meninger om. I Svalbardposten sto det et leserbrev med tittelen ”Når naturvern blir parodi”. Forfatteren uttrykte bekymring for at ”ved UNIS utdannes det hundrevis av studenter over tid, men ingen reflekterer over at samtidig blir mer og mer av Svalbard vernet og utilgjengelig” (Ytreland 2009: 22,nr.7). Mange fastboende er opptatt av

forvaltningsstrategiene for øygruppen siden landskapet er verdifullt for dem. I månedene før Svalbardmeldingen kom var det en ansent stemning i Longyearbyen, og de aller fleste var opptatt av meldingens innhold. Svalbardmeldingen ville gi svar på om videre kulldrift på Svalbard innvilges, og om regjeringens forvaltningsstrategier de kommende årene. Mange mener i tillegg at myndighetene ikke tar hensyn til lokalbefolkningens kunnskap og meninger. Det er mange synspunkter rundt Svalbard fremtid og derfor ville alle jeg spurte være del av mitt prosjekt. De synes det var bra at jeg fokuserte på menneske – landskapsrelasjoner og hvilken betydning omgivelsene har for menneskene der.

Etikk

Det er mange og høye røster i Longyearbyen når det gjelder samfunnsspørsmål. Diskusjonene er heftige, noe debattene i Svalbardposten viser. Den nordnorske væremåten gir utslag i at folk klart og tydelig gir uttrykk for hva de mener i en offentlig kontekst. Før jeg dro til Longyearbyen var jeg bestemt på å være så skånsom som mulig i mitt metodiske arbeid. Jeg kontaktet folk privat og ikke gjennom bekjente. Longyearbyen er et lite sted der alle kjenner alle og derfor visste jeg at det var viktig å verne om folks anonymitet. For eksempel ble Line Kampe sin hovedoppgave fra Longyearbyen fra 2000 klausulert fordi informantens anonymitet ikke kunne sikres fullt og helt.

Da jeg hadde vært noen måneder i Longyearbyen, ble det klart at mitt forskningstema ikke ble forbundet med sensitivitet. Mange av mine informanter erklærte ofte at ”Jeg står for det jeg mener offentlig”. De synes ikke det var viktig å skjule sine meninger og at jeg ikke behøvde å anonymisere deres synspunkter. Jeg har allikevel valgt å anonymisere informantene mine, men jeg har ikke bedrevet omskriving av viktige data i stor grad. Mange av de meningene folk uttrykte, var del av en offentlig diskurs (Scheper- Hughes 2001:xviii). Halvard Vike i ”Anonymitet og offentlighet” (2001) tar opp i hvilken grad antropologens forskningstekst skal anonymiseres. Han mener at anonymisering er prinsipielt uheldig siden det innebærer en form for manipulasjon av data som forringer analytisk kvalitet. Vike skriver videre at informantene ofte er del av det samme diskursive univers som antropologen og har liknende refleksive interesser som oss. Derfor er det en fare for å overdrive redselen for å misbruke dem ved å representere dem (Vike 2001:83-84). Bedriftene i oppgaven har jeg ikke anonymisert siden jeg hadde samtaler med firmaenes representanter, og har kun gjengitt meninger og fakta som allerede er offentlige. En enkeltperson kan lett spores av lokalbefolkningen, men han var

meget klar på at jeg ikke behøvde å anonymisere hans meninger. Han har gått klart ut i offentligheten, skrevet leserbrev og vært del av en lokal diskurs, med sine tanker og følelser.

Jeg fant ut at de folkene som er imot forvaltningsstrategien for Svalbard ga tydeligere offentlig uttrykk for sine meninger enn de som er opptatt av verningen av øygruppen. Årsaken til dette kan være at de aller fleste er del av bedrifter som er avhengige av tilgjengelighet til landskapets ressurser som turistoperatører og kullnæringen. Særlig en bedrift i Longyearbyen, som har vært pionerer innen økoturisme, har følt seg lite velkomne blant lokalbefolkningen siden de har forsøkt å nå fram med sitt budskap til et bredere publikum.

Et metodekapittel skal reflektere studentens valg av teoretisk og metodisk vei gjennom feltarbeidet og skriveprosessen. Jeg har forsøkt å gi en oversikt over mine valg og utfordringer. Sannheten er at feltarbeidet og skriveprosessen er utrolig nyttig for personlig utvikling. Gjennom feltarbeidet lærer studentene å tørre å bevege seg utenfor de personlige komfortsonene. Det å skulle bli kjent med nye mennesker, være med på turer og oppleve helt annerledes kontekster, åpner grenser og setter i gang nye tankemønstre. Lynn P. Nygaard (2008) viser at det å skrive, er å tenke. Skriveprosessen etterpå sørger for analytisk tenkning som gjør at hjernen jobber på høygir døgnet rundt.

Kapittel 2

Svalbardlandskapet

Øygruppen Svalbard, unntatt Bjørnøya (Kart: botanikk.no).

Dette kapittelet omhandler Svalbardlandskapet topografiske og historiske kontekst og hvordan aktører i Longyearbyen ønsker at Svalbard skal forvaltes. Longyearbyen består av en blanding av historiske kulturminner og moderne bygninger. Utfordringer knyttet til bærekraftig forvaltning, samt bevaring av fredete kulturminner, gjør at en stor del av lokalbefolkningen lurer på hvor de tilslutt kan sette sine føtter. Jeg skal vise hva de ulike miljøene på Svalbard har av interesser for sin tilstedeværelse på øygruppen.

Svalbardlandskapet, topografisk og historisk kontekst

Svalbard er mer enn en lokalitet, Svalbard er også sosial konstruert, gjennom stedlig erfaring (Rodman 1992:642). Meningen mennesker har om Svalbard er basert på folks forståelseshorisont. Klima, omgivelsene og forvaltningsprosesser er noen av aspektene ved menneskers erfaringer ved å leve på Svalbard. Omgivelsene påvirker menneskene gjennom de psykiske, emosjonelle og erfaringsnære realiter som stedet utgjør (Rodman 1992:641). Svalbard er del av menneskers fortellinger, men er også en fortelling i seg selv. Steder blir realisert gjennom lokalbefolkningens diskurser, og spesielt gjennom retorikken den fremmer (Rodman 1992: 642). Gjennom å bevege seg i det fysiske landskapet, oppleve kulturminnene og snakke om det, genereres en kunnskap som er med på å gi stedene og landskapene en helt unik mening for individet. Jeg skal her gi en beskrivelse av Svalbards fysiske og historiske landskap.

Det fysiske landskapet

Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 gav Norge full suverenitet over Svalbard, som defineres som alle øyer, holmer og skjær mellom 10° og 35° østlig lengde, og 74° og 81° nordlig bredde (Arlov 2003: 299-300). Svalbard betyr landet med de kalde kyster. Longyearbyen som er øygruppens administrerende senter, ligger i Isfjorden på øya Spitsbergen, vakkert omgitt av fjell. Rundt Longyearbyen er Sukkertoppen, Longyearbreen og Hiortfjellet kjente landemerker. I dag er det registrert bosatt cirka 2500 mennesker i Longyearbyen (St.meld.nr.22:15). Kulturminnene i Longyearbyen minner om Svalbards historiske arv. Taubanesentralen er et synlig minne på kulldriften i Longyearbyen og taubanebukkene står spredt i landskapet. Sentralen er det eneste kulturminnet på øygruppen som er vedtaksfredet⁷, og var en del av transportsystemet for kull fra tre gruver som ble samlet i sentralen før frakt til utskipningskaia på Hotellneset, hvor dagens flyplass nå ligger. Taubanesentralens funksjon ble erstattet med lastebiler i 1987 (Riksantikvaren, 2010, 20. avsnitt). Longyearbyen ble grunnlagt som en company town der Store Norske Spitsbergen Kullkompani styrte samfunnsstrukturen og derfor ser man i dag tydelig kullets tilstedeværelse i samfunnsbildet. Kullet setter fremdeles sitt preg på kulturlandskapet i Longyearbyen og de mange kulturminnene skaper problemer for utbyggingen av samfunnet.

⁷ Et vedtaksfredet objekt er et nyere etter-reformatorisk kulturminne som er fredet ved vedtak etter bestemmelsene i kulturminneloven § 15 (Riksantikvaren.2010, 10. avsnitt).

Svalbardmiljøloven ble vedtatt i 2001 og i følge paragraf 1, har loven til formål å ”oppretholde et tilnærmet uberørt miljø på Svalbard når det gjelder sammenhengende villmark, landskapselementer, flora, fauna og kulturminner. Innenfor denne ramme gir loven rom for miljøforsvarlig bosetting, forskning og næringsdrift”. Kapittel 6, i Svalbardmiljøloven, omhandler arealplanlegging i de fire planområdene⁸ på Svalbard. Arealplanen kartfester blant annet byggeområder, hytteområder, kulturminner, natur og fritidsområder, områder for råstoffutvinning, og forskningsområder. Rundt et automatisk fredet kulturminne er det vedtatt en sikringssone på 100 meter i alle retninger om ikke Sysselmannen har fastsatte en annen avgrensing. I følge paragraf 42 i Svalbardmiljøloven må ingen skade, flytte, fjerne, grave ut, tildekke, forandre, skjule eller skjemme et fredet kulturminne med sikringssone. Det er ikke tillat å sette opp telt eller brenne bål i sikringssonen og Sysselmannen kan regulere og forby ferdsl innenfor sikringssonen som kan motvirke formålet med vernet.

Longyearbyen er et intimt og lite samfunn der folk bor og lever tett på hverandre. På grunn av Svalbards miljøregelverk og kulturminnebevaring, begrenser Arealplanen områder til bolig og næringsformål. Dette fører til at sentrumsområdene fortettes kraftig og at folk blir ekstra godt kjent med naboen. Det har vært, og er fortsatt store diskusjoner om arealreguleringen i den lokale Svalbardposten og blant innbyggerne i Longyearbyen. Bygninger tett i tett gjør at mange setter ekstra stor pris på turer i Svalbards terreng.

De mest trafikkerte omgivelsene ligger rundt Longyearbyens omegn og det er her scootertraseene skjærer gjennom landskapet om vinteren. Områdene Longyearbyen-Isfjorden -Barentsburg – Svea er de turene som oftest blir gjort siden disse områdene ikke er fredete. Øst- Svalbard er naturreservat og er forbeholdt forskere og andre aktører med særskilt bevilgning. I dette området som omfatter Nordaustlandet, Kvitøya, Kong Karls Land, Barentsøya og Edgeøya finner man den største isbjørnbestanden og dette er yngleplassen deres. Dette er villmarkslandskap med svært få spor av menneskelig aktivitet. Vest- Svalbard kjennetegnes av mange nasjonalparkområder og fuglereservater. Øygruppen har i dag 7 nasjonalparker, 6 naturreservater, 15 fuglereservater og 1 geotopvernområde. Forskjellen på nasjonalpark og naturreservat er at sistnevnte innehar strengere restriksjoner for ferdsel enn en nasjonalpark (Norsk Polarinstitutt, 2010, 5. avsnitt).

⁸ Longyearbyen, Ny-Ålesund, Sveagrauva og Barentsburg er regulert gjennom Arealplanen.

Omgivelsene bærer preg av et arktisk landskap. Permafrosten sitter dypt året rundt, og dyrene lever til tider på lite ressurser. Den kalde vinden sveiper landskapet siden det ikke finnes noe naturlig beskyttelse som trær her. Til gjengjeld rager de skarpe fjelltoppene i horisonten på Svalbard. Spitsbergen som er den største øya på Svalbard, fikk sitt navn nettopp på grunn av de karakteristiske fjelltoppene. Da jeg tok jobbflyet til Svea, skinte solen og de snøkleddede fjellkjedene glitret om kapp. Jeg tok mange bilder på den 10 minutters korte flyturen.

Om sommeren er Longyearbyen brun og våt siden mange elver renner fritt på grunn av at permafrosten hindrer vannets absorpsjon. Allerede i mai merker man snøsmeltingen siden underlaget blir slapsete og rått. Floraen på Svalbard blomstrer rikt i de korte sommermånedene. På avstand ser artene beskjedne ut, men på nært hold kan en oppleve mangfoldige arter. Fuglelivet yrer og reir blir laget i de mange fuglefjellene på øygruppen. Vinteren gir omgivelsene et hvitt dekke som sørger for at månen kan speile sin glans i snøen. Fangstmennene jobber ofte om natten da månen fungerer som arbeidssol og gir viktig lys til fangsten. Mørketiden bidrar til forestillingen om et goldt og øde landskap. Kunstneren Christiane Ritter, som overvintret året 1934 med sin mann, skrev i boken ”Kvinne i polarnatten” (2002) at ”dette er et gudsforlatt land”. Hun opplevde mørketiden som tyngende men var samtidig fascinert av det arktiske landskapet. Alle kulturminnene forteller om et landskap som gav ressurser til de som våget å bevege seg i det, men de forteller også historier om risiko og død.

På 1800- tallet strømmet oppdagelsesreisende og polarforskere til øygruppen. Drømmen om den eksotiske arktiske villmarken lokket folk til å stå ovenfor den ypperste utfordringen et moderne menneske kunne ta på seg (Arlov 1996:189). Menn som våget liv og helse i kamp med isødets elementer ble gjennom mediene hyllet som nasjonalhelter. Forsøkene på å komme så langt nord som mulig gjorde at mange ekspedisjoner måtte gi opp. Den svenske eventyreren og ingeniøren Salomon August Andrée forsøkte 11. juli 1897 å fly fra Virgohamna på Svalbard med luftballong til Nordpolen. De dårlige værforholdene gjorde at luftballongen landet på isen etter 65 timer underveis fra Danskøya, den 14. juli og ingen hørte mer fra dem. Ikke før i 1930 ble mysteriet om skjebnen til Andrée-ekspedisjonen kjent, da rester etter ekspedisjonen og de omkomne ble funnet (Arlov 2003:194-201).

Svenskehuset på Kapp Thordsen er også et trist eksempel på kulturminnenes historie på Svalbard. Huset er det eneste av de store 1800- talls bygningene som er bevart i dag. 17 selfangere søkte tilflukt her vinteren 1872 og døde på grunn av blyforgiftning (Norsk

Polarinstitutt, 2010, 11. avsnitt). Kulturminnet er ett av mange eksempler i det arktiske landskapet på menneskelige tragedier.

Det historiske landskapet

Særlig langs kysten av Spitsbergen og på steder som Ny Ålesund, Barentsburg, og Smeerenburg er det tydelige spor etter kulturminner fra den rike historiske arven Svalbard kan by på. Fangstvirksomhet, vitenskapelige ekspedisjoner og kullutvinning har etterlatt seg mange kulturminner. Alle kulturminner før 1946 er automatisk fredet på Svalbard. Kulturminnene vitner om de ulike fasene i Svalbards bosetninger og er viktige historiefortellere(St.meld.nr.22:64).

Allerede i 1194 er navnet Svalbard nevnt i flere islandske årbøker (Arlov 2003:50). De første stegene mot nord tok nordmenn i vikingtiden og tidlig middelalder. Årsakene til utforskningen var befolkningspress, behov for nye ressurser, kongelig prestisje også videre. Da krisen i høymiddelalderen skapte bedre levekår for folk flest og adelen og kongemakten ble svekket, fikk nordmennene annet å tenke på og interessen for nord stagnerte. I den neste fasen av europeisk ekspansjon i nordområdene på 1400 og 1500 tallet, var ikke Norge innblandet (Arlov 2003: 35).

Frem til 1580- årene hadde britene utforsket mest i de arktiske havområdene, men det var nederlenderen Willem Barentsz som fikk æren av å oppdage øygruppen i nord. Både britene og nederlenderne ville finne Nordøstpassasjen på grunn av handelen med russerne via Kvitsjøen. Barentsz hadde tre ekspedisjoner i løpet av 1594- 96 med dette formålet, men på det tredje forsøket, 17. juni 1596, oppdaget de heller dagens Nordvest- Spitsbergen. I rapportboken skrev Barentsz følgende: ”landet (...) er for det meste oppstykket, nokså høyt, ikke annet enn fjell og spisse berg, derfor kalte vi det Spitsbergen” (Arlov 2003: 38-42). Navnet Spitsbergen skulle øygruppen bære i mer enn tre hundre år. Ekspedisjonen fortsatte med observasjoner av øygruppen og de skrev om geografiske landemerker og om dyrelivet. Barentsz fortsatte østover, men døde året etter, 20. juni 1597, på grunn av ekspedisjonens ufrivillige overvintring i isen ved Novaja Zemlja. Nordøstpassasjen var fremdeles en gåte (Arlov 2003: 46-47).

Etter Barentsz oppdagelse av Spitsbergen ville det vært sannsynlig at nederlenderne gikk først i å starte fangst ved øygruppen, men britene kom dem i forkjøpet. I løpet av 1600 og 1700-

tallet utviklet europeerne hval og selfangst rundt Spitsbergen. Etterspørselen etter hval og selprodukter økte, samt at europeerne hadde teknologien og organisasjonen som gjorde fangsten mulig. På det meste var over tre hundre skip aktive i ishavsfangsten. Det viktigste produktet fra sel og hval var tran. Oljen ble kokt av spekket på dyrene. Tranen ble benyttet som brennstoff i oljelamper, som smøremiddel, råstoff i såpe også videre (Arlov 2003: 55-63).

Hvalfangsten i første halvdel av 1600- tallet ble drevet i nærhet til land. Hvalene ble fanget ved kystene eller i fjordene, og slept inn til land for flensing og trankoking. Nederlendernes hovedanlegg, landstasjonen i Smeerenburg, er kjent og et viktig kulturminne på ishavsfangsten. Med tiden ble nye teknikker for hvalfangst utviklet og fangsten ble flyttet ut i drivisen i andre halvdel av 1600- tallet. Spitsbergen ble da mer sporadisk besøkt og benyttet. Ishavsfangsten gjorde at øygruppen ble del av europeisk økonomi og folks bevissthet. Gjennom fangsten fikk Spitsbergen status som allmenning, der hvem som helst kunne nyte av ressursene, men ingen følte ansvar for å opprettholde en bærekraftig utvikling av ressursene. Det fikk katastrofale følger for grønlandshvalen som i praksis ble utryddet etter to hundre år med rovfangst (Arlov 2003:75-91).

Da ishavsfangsten flyttet til havs, ble landets ressurser tilgjengelige for andre jegere. Pomorene, russiske fangstfolk, startet med overvintringsfangst. De drev både med sommer,- og overvintringsfangst. Det er mange russetufter⁹ over hele øygruppen som vitner om denne perioden. Pomorene jaktet både hvalross, sel, rev, reinsdyr og isbjørn og solgte pelsverk. Jakten stoppet brått opp på midten av 1800- tallet, uten at historikerne vet helt hvorfor. En forklaring kan være at nordmennene startet fangst i det samme området fra slutten av 1700- tallet. Gjennom ishavsfangsten ble befolkningen i Nord- Norge, og da særlig byene Hammerfest og Tromsø, spesielt knyttet til Svalbard. Noe som fikk betydning for øygruppens videre historie. Hvalross, kvitfisk, sel og ærfugldun ble fanget og frem til midten av 1800- tallet ble jakten gjort i områdene rundt Bjørnøya og langs vestkysten av Spitsbergen. Fra da av våget skutene seg til de østlige områdene der det var mye hvalross og isbjørn (Arlov 2003: 94- 140).

Norge hadde ennå ikke festet sitt grep som polarnasjon, og Spitsbergen var ikke del av Norge, men med Fridtjof Nansens ekspedisjoner på slutten av 1800- tallet fikk nasjonsbyggingen et ekstra puff. Nansens bragder som det å gå over Grønland på ski og Nordpolekspedisjonen

⁹ Russiske fangststasjoner.

med skipet "Fram" der Nansen satte "lengst nord rekord", forseglet Norges skjebne som polarnasjon. I Nansens tale til Tromsøs befolkning framhevet han rollen de norske fangstmennene; folk med vikingblod spilte. Polarekspedisjoner, sammen med nasjonalisme og selvstendighetskamp, gjorde at Nansen ble folkehelt i Norges nasjonsekspanasjon og spørsmålet om norsk suverenitet over Spitsbergen gjenoppsto (Arlov 2003: 226- 228). Adolf Hoel, direktøren ved Norsk Polarinstitutt, argumenterte for Norges suverenitet ved å si at "one must surely agree that no other people has such qualifications for making something out of the polar regions as the Norwegian people" (Drivenes i Kalland og Sejersen 2005: 129). Men det var oppkjøpet av Arctic Coal Company og dannelsen av aksjeselskapet Store Norske Spitsbergen Kullkompani som skulle bli fundamentet for norsk suverenitet på Svalbard.

Mange norske selskaper forsøkte å utvinne kull for økonomisk gevinst, men ingen hadde tung industrikapital i ryggen og således stoppet kullutvinningen opp. Også på dette området var det utenlandske interesser som sto for starten av kulløkonomiske foretak på Svalbard. Trondhjem Spitsbergen Kullkompani solgte sine okkupasjoner i Adventfjorden til John M. Longyear og Olaus Jeldness, og Arctic Coal Company (ACC) ble opprettet i 1906. Selskapet var et norsk-amerikansk foretak med Longyear og Jeldness som investorer. I 1908 satte kulldriften i gang og viste veien for industrialiseringen av Svalbard. Kullområdet fikk navnet Longyear City og driften varte i ni år før det ble solgt til norske interesser. Det norske Spitsbergensyndikatet, med tunge norske næringsinteresser, kjøpte ACC eiendommer og startet driften i 1916. Store Norske Spitsbergen Kullkompani AS ble nytt aksjeselskap og driver fremdeles kullutvinning på Svalbard (Arlov 2003: 246- 265). Russerne etablerte seg også med eget gruveselskap, Trust Arktikugol, i Barentsburg, Grumant og Pyramiden. I 1930 årene var Norge og Sovjetunionen de eneste som viste interesse for industriell virksomhet på øygruppen, men Grumant ble lagt ned i 1961 og Pyramiden i 1998. I dag driver russerne kun gruvedrift i Barentsburg (Arlov 2003: 353-455).

Adolf Hoel mente at overtakelsen av ACC's kullfelter og anlegg var nøkkelen til at Norge i 1920 fikk suverenitet over Svalbard. 9. februar 1920 ble traktaten, kjent som Svalbardtraktaten i Norge, undertegnet av de ni partenes representanter i Paris (Arlov 2003: 299). Svalbardtraktaten trådte i kraft 14. august 1925 og Svalbard ble fra samme dag del av Kongeriket Norge (St.meld.nr.22:20). I Svalbardloven av 1925, foreslo regjeringen en rekke lovforslag, deriblant å bruke betegnelsen Svalbard på øygruppen, som i offisielle sammenhenger ble kalt Spitsbergen. Navnet Svalbard stammer fra vikingtiden og gir

nasjonalistiske tankestrømninger. Gjennom denne endringen antydte norske myndigheter at øygruppen egentlig alltid hadde tilhørt Norge. Det gamle Svalbard ble igjen gjenforent med moderlandet etter 300 år med nederlandsk navn (Arlov 2003: 266- 312).

Selv om kullutvinningen var kommet gang på Svalbard tok overvintringsfangsten seg opp igjen på begynnelsen av 1900- tallet. Norske fangstmenn fortsatte å høste av Svalbards ressurser samtidig med kulleventyret. Mulighetene for god fangst av rein, rev og bjørn var nå tilstede, etter år med redusert fangstpress. Skinn av rev og bjørn var ettertraktet vare og best kvalitet hadde vinterskinnene, så overvintringsfangsten kunne gi gode økonomiske resultater. Også dunsankingene var attraktivt, kombinert med selfangst, som både ga skinn og spekk. Kjente fangstmenn som Arthur Oxaas, Henry Rudi, og Hilmar Nøis hadde rundt 30 overvintringer hver på øygruppen. Kvinnene er gjerne kjent gjennom å ha overvintret sammen med sine menn, som Anna Oxaas og Helfrid Nøis. Wanny Woldstad er mest kjent som første fangstkvinne¹⁰ på Svalbard med hele fem overvintringer (Arlov 2003:317-321).

Kjell Berg beskriver hvordan naturen hadde en oppdragerfunksjon. I møtet med naturen og gjennom de krav og prøvelser fangstmannen ble stilt overfor, ble personen formet og forandret. Den arktiske naturen trengte inn i mennesket og forandret det. Fangstmannen ble således voksen over natten. En fangstmann forklarer forandringen slik: ”Den ville, egenrådige unggutten som var kommet hit opp (Svalbard) for fire år siden var blitt en voksen mann med full kontroll over seg selv og sine handlinger” (Berg 1987:95). Antropologer kan forklare denne overgangsfasen som en ”rite of passage¹¹”, hvor individet skifter status fra ung og uansvarlig, til voksen og ansvarsfull.

Fram mot andre verdenskrig var antall overvintere nokså stabil på mellom 25 og 35 i året (Arlov 2003: 327-328). Andre verdenskrig gjorde at Svalbardbefolkningen måtte evakueres til Skottland og 2. September 1941 ble fangstfolkene beordret om bord på skipet som fraktet dem til Glasgow. De fem årene i utlendighet gjorde at de ble vanskelig for gamlekarene å vende tilbake til Svalbard etter krigen. Fangsthyttene var raserte, det var nesten umulig å få tak i proviant og ting til overvintring, men nordover skulle de. Både Rudi, Oxaas, Kræmer og Nøis dro tilbake til Svalbard i 1946, men den nye tiden med økende mekanisering og miljøvern gjorde at det tilslutt bare var mulig å jakte rev uten kvotering. Skinnprisene var dårlige frem til 1960- tallet. Mot slutten av 1940- tallet stengte både Oxaas og Rudi døren til

¹⁰ Hun kalte seg selv fangstmann, og overvintret i Hornsund i 1930- årene (Arlov 2003:325).

¹¹ Arnold van Gennep introduserte begrepet ”rite de passage” i 1909 (Hylland-Eriksen 2004:169).

fangstlivet på Svalbard, mens Nøis hadde siste overvintring i 1963. Nyrekrutteringen til overvintringsfangsten var begrenset. Gjenreisningen av Norge betydde et stramt arbeidsmarked og mange jobbalternativer for folk, som i utgangspunktet kunne tenkt seg fangststyrket. Med Hilmar Nøis er den siste fangstkultur, med overvintring som hovedyrke, gått bort (Fjørtoft 1995: 143-160).

I 1925 ble Svalbardreinen fredet og i 1973 ble isbjørnen totalfredet (Arlov 2003: 324, 328). I dag er det spesielle betingelser som gjelder ved jakt av rev, reinsdyr, sel, røye og rype. Dette førte til at de tradisjonelle fangstfolkene ikke lenger kunne ha økonomiske utbytte av fangsten og mange flyktet øya. I dag er i utgangspunktet alt av Svalbards dyreliv fredet, men det er åpnet for jakt og fiske på noen arter i løpet av året. Jakt, fangst og fiske er regulert gjennom Svalbardmiljøloven, høstingsforskriften og røyeforskriften. Noen fangsthytter står fremdeles i landskapet og hytta til Hilmar Nøis er en naturlig rasteplass for Longyearbyens beboere på søndagstur der den står ved fjorden i Sassendalen. Det er Sysselmannen som har kjøpt opp de fleste av fangstmannshyttene. De restaurerer og leier dem ut til dagens fangstfolk som er med på å bevare en viktig del av Svalbards historie og kultur og holder dermed liv i Svalbards eldste næringsvirksomhet (St.meld.nr.22:46).

Selv om den økonomiske gevinsten ved fangststyrket er historie, er det hvert år en lang liste over folk som vil prøve seg på fangstmannseventyret og får leie en hytte for et år. Særlig er hytta Mushamna, som Kjell Reidar Hovelsrud bygde i 3 omganger, et yndet mål for en drømmende hobbyfangstmann. Mange vil forsøke å leve noenlunde slik fangstfolkene gjorde før og i dag bor det fangstfolk på fem stasjoner på øygruppen; Akseløya i van mijenfjorden, Kapp Wijk i Isfjorden, Farmhamna i Forlandsundet, Austfjordneset i Widjefjorden og Mushamna i Woodfjorden (St.meld.nr.22:46).

Dagens tempojagende samfunn basert på teknologiske virkemidler gjør at mange har romantiserende forestillinger om å klare seg selv, alene i det naturlige landskapet uten å bli styrt av tiden. I den vakre boken "Walden: Livet i skogene" (1854) forteller Henry David Thoreau om livet som nybygger og eneboer i skogene i Concord. Thoreau var amerikansk forfatter, filosof og talsmann for friluftslivet. Han skildret den nære kontakten med omgivelsene og hvordan hans tanker og opplevelser var formet av skogen, jorda og dyrelivet. Naturfilosofien hans var påvirket av Rousseaus tanker om å vende tilbake til naturen som en "natural man" (Wagner 1975:134) og av Østens tenkning. Thoreau kritiserte den vestlige verdens fremmedgjøring og forbrukskultur og levde selv i pakt med naturen. Han hadde en

praktisk tilnærming til sine omgivelser og studerte dyreliv, været, naturens rytme, hogde trær, fisket og sanket bær.

En kan trekke en rekke paralleller fra Thoreaus liv og tanker i skogen til fangstlivet på Svalbard. Mange fangstmannsberetninger forteller om refleksjoner rundt autonomi, forholdet mellom menneske og landskap og det å leve på en bærekraftig og nøktern måte. I følge Kjell Berg uttrykker fangstfolk ønsker om å vende tilbake til naturen, der en har mulighet til å leve det ”egentlige livet”. I flere tekster tegnes bildet av sivilisasjonen som sterkt preget av byrder og plikter, av syting og klaging. Fangstmennene følte for å komme seg vekk fra det materielle kravet i byene og tilbake til den uavhengige tilværelsen som fangstmann på Svalbard (Berg 1987: 70-74). Det er naturlige krefter i sving, og ingen industrielle og teknologiske fangstmetoder er innblandet. Følelsen av mestring, det å klare seg selv er i høysetet og man opplever å være i ett med omgivelsene. Fremmedgjøringen Thoreau beskrev i Walden er borte, igjen står den virkelige, sansbare verden, slik fangstmannen erfarer den.

Sammenhengen mellom Thoreaus liv og mange fangstfolk er slående når det kommer til uttrykk av holdninger og verdier. Ved å bevege seg i det fysiske landskapet blir folk ofte minnet på Svalbards historiske arv. Landskapet, kulturminnene og sanseopplevelsene gjør at mennesker legger landskap visse meninger. Ut fra vår forståelseshorisont tolker vi våre omgivelser, og jeg skal nå vise at Svalbard og da spesielt Longyearbyen er et mangfoldig samfunn med miljøer som gruvebusen¹², veteraner, thailandere, forskere, russere, unge, sysselmannsstaben, naturvernere også videre.

Bosetninger, miljøer og interesser

Longyearbyen er et internasjonalt tettsted. Svalbardtraktaten er i dag underskrevet av 40 parter. Gjennom traktaten som inneholder en rekke bestemmelser, har Norge påtatt seg en folkerettslig forpliktelse til å behandle borgere og selskaper fra traktatlandene likt (St.meld.nr.22:20). Det stilles ikke krav til arbeids og oppholdstillatelse for å komme til Svalbard. Det er heller ikke krav om visum, eneste forutsetning er at man har et sted å bo og kan livnære seg selv (St.meld.nr.22:40). Svalbard har alltid tiltrukket seg mennesker med forskjellige interesser og mål. I de ulike miljøene finnes det mange grunner for å bosette seg på Svalbard. Årsakene kan være penger, friluftsliv, forskning og andre visjoner.

¹² Gruvebus er en betegnelse på gruvearbeiderne.

Dette fører til at det i dag er et stort mangfold i Longyearbyen. Den thailandske befolkningen er den største av ikke-vestlige innvandrere. De kommer fra samme område i Nord-Thailand og kjenner hverandre godt. Thailenderne jobber flittig og sender mesteparten av pengene som er til overs, hjem til slektingene sine. De bruker ikke tid og penger på uteaktiviteter, som scooterkjøring og hytteturer, fordi de ikke liker det kalde klimaet og golde landskapet uten trær. Fritiden brukes sammen med familien og andre thailendere. En thailandsk kvinne jeg snakket med, fortalte at hun savnet det varme klimaet, alle trærne og slektingene, men at hun gledet seg over å tjene nok penger til familien i Thailand. Hun fortalte også at hun ikke likte å kjøre scooter fordi det er så kaldt å sitte på den.

Østeuropeerne er ofte ute på tur i terrenget og da særlig for å besøke venner i Barentsburg. Barentsburg er en russisk gruveby og i motsetning til Longyearbyen er Barentsburg fremdeles driftet etter company town modellen. De fleste som jobber i Trust Arktikugol er ukrainere. I dag er stedet preget av forfall og stagnasjon og folketallet er på cirka 440 innbyggere. Stedet har vært rammet av mange ulykker de siste tiårene og Longyearbyen og Barentsburg har for det meste kontakt gjennom hjelpeprosjekter, idrettsarrangementer og turistdrift.

Russerne har i noen tilfeller kommet i konflikt med det norske miljøregelverket på Svalbard. Dette gjelder da særlig brudd på helikoptertrafikk og forurensing i forbindelse med kulldriften. Sommeren 2007 gjorde det russiske gruveselskapet, Trust Arktikugol, tre ulovlige flygninger på Svalbard. Den ene flygningen var et klart brudd på Svalbardsmiljøloven og ble etterforsket av Sysselmannen. Den russiske gruvedriften er preget av gamle og forurensede maskiner, og helikopteret er ingen unntak. Dette helikopteret landet midt i en koloni av fredete hekkende ærfugl og hvitkinngjess. Ifølge Svalbardsmiljøloven er det ikke tillatt å fly «nærmere enn en nautisk mil fra større, kjente konsentrasjoner av pattedyr og fugl».

Landingen på øya utenfor Farmhamna i Forlandssundet var også ulovlig ifølge flygetillatelsen fra Luftfartstilsynet. Russernes tilsynelatende mangel på respekt for fugle og dyrelivet på Svalbard gjør at Sysselmannen følger nøye med på gruveselskapets bevegelser.

Denne overvåkningen irriterer russerne som føler seg forfulgt. I oktober 2006 var det en tippbrann¹³ i Barentsburg og ledelsen i kullselskapet kritiserte den norske mediedekningen av brannen. Trust Arktikugol mente at nordmennene lagde storm i vannglass. I et russisk tv-innslag som etterfulgte brannen ble det sagt:

¹³ Tippbrann starter når kullet som er samlet i en haug (tipp), tar fyr.

”miljøspørsmål har helt tydelig en annen tyngde i Norge enn i Russland: En tipp eller to som står der og brenner kan da ikke være så viktig? En dag vil de uansett ha brent ut. Norge har helt klart en skjult agenda; det er å bli kvitt russerne på Svalbard.

Omsorgen for naturen er kun «en unnskyldning for å presse Russland fra øyene, som er rike på naturressurser” (Amundsen 10.11.2006).

Mennesker har ulike landskapsoppfattelser, og det russiske gruveselskapet ser nytten i kullforekomstene på Svalbard. Det handler om å få mest mulig avkastning, men også om å ha et russisk nærvær på Spitsbergen. De ukrainske gruvearbeiderne lider under dårlige jobb,- og boforhold siden det ikke blir brukt særlig penger på å oppgradere samfunnet i Barentsburg. Svalbards miljølov blir dermed oppfattet som streng for et folk som har nok med å sikre sin egen overlevelse. Den økte reguleringen av Svalbard samsvarer ikke med de kulturelle modellene russerne har internalisert.

Redaktøren av Svalbardposten, og svalbardveteran Birger Amundsen, som ikke er særlig begeistret for den private manns ferdselsrestriksjoner, skrev at:

”til stor ergrelse ikke bare for russerne, så er det mye og mangt som er slutt på Svalbard. For ikke så herrens mange år siden var det fritt fram for alt og alle. Russerne fløy hvor de ville og landet hvor som helst. Det samme gjorde vi i øst. Alt var lov og knapt noen gadd bry seg om vår lille verden. Kan hende er det ikke bare russerne som savner den tiden. Da fantes fem helikopter på Kapp Heer, og mye, mye annet som skapte fart og spenning i hverdagen” (Amundsen 10.08.2007).

Det bringer oss over til veteranene på Svalbard. Mange av mine informanter hører til denne gruppen mennesker. For disse folkene betyr Svalbard noe spesielt, og de har fått sansen for øygruppen nok til å bo her mer enn gjennomsnittet. De har ofte flyttet til Longyearbyen for å jobbe i gruvene, turistnæringen eller med andre sysler og er ofte på turer i terrenget, gjerne på en scooter siden han/hun behersker dette fremkomstmiddelet svært godt. I tillegg har vedkommende sett en del isbjørner, så våpen og nødutstyr kan personen bruke.

Jeg har vært så heldig å få prate med noen av urveteranene på Svalbard, de som har oppholdt seg på øygruppen i over 30 år. Disse personene kan fortelle om utviklingen samfunnet i Longyearbyen har gjennomgått, og de fleste synes at samfunnet har blitt ganske likt som på fastlandet. De føler også at det ekte Svalbard forsvinner siden det blir vanskeligere å oppleve

landskapet på grunn av ferdselrestriksjoner og fordi gruvekulturen snart blir borte. De sosiale rommene folk skapte for å manøvrere sin svalbardidentitet ved hjelp av historier om turer til Svalbards fjerne steder, vil snart ikke eksistere. Bare privilegerte folk med spesielle tillatelser, som forskere, kan bevege seg i disse landskapene nå. Hva er eksotisk når alle ferdes i de samme områdene som er åpne for ferdsel og når Longyearbyen tilslutt ligner et hvilket som helst samfunn på fastlandet? Svalbardidentiteten får en alvorlig knekk når tilgangen på kulturell kapital gjennom unike turer og tilhørighet til gruvedriften forsvinner.

Gruvemiljøet er stort på Svalbard og gruvearbeiderne er opptatt av å beholde jobbene sine. I dag går det mot en avvikling av Svea Nord- gruva i 2014, men Store Norske Spitsbergen Kullkompani vurderer drift på fire nye steder i Svea området. Det er mange faktorer som påvirker om dette vil skje; miljøvernsspørsmål, politiske spørsmål og ikke minst bedriftsøkonomiske spørsmål (St.meld.nr.22.s 80-81). Bedriften har kuttet ned på arbeidsstaben de siste årene og har i dag bare 310 arbeidstakere. Da jeg besøkte Svea nord, var det lite aktivitet og lastebilene sto på rekke og rad, klare til bruk. Produksjonen av kull foregår på lavgir siden kullprisen er så dårlig. Kullskipene som frakter kullet til Europa, har ikke mange avganger fra Kapp Amsterdam. Gruvearbeiderne er bekymret for jobbene sine.

Ny- Ålesund er det tredje samfunnet på Svalbard som har helårsbosetting. Ny- Ålesund er den nordligste bosettingen på Svalbard. Stedet ble opprettet for kulldrift, av firmaet Kings Bay Kull Compani A/S, men ulykken 5. november 1962 satte en stopper for videre drift. 21 mennesker mistet livet i gruveulykken som stilte staten, som var bedriftseier, i et dårlig lys på grunn av manglende sikkerhet¹⁴ (Arlov 2003:352). Siden 1965 har stedet vært drevet som en forskningsstasjon. I dag er Ny- Ålesund en base for internasjonal naturvitenskapelig forskning og klimaovervåkning (St.meld.nr.22.s 104). Det er populært både for turister og fastboende å ta turen til Ny- Ålesund.

Forskning er altså framtidens satsningsområde på Svalbard og UNIS åpnet i 1993 i flotte lokaler i Longyearbyen. Arktisk forskning har sin tyngde i naturvitenskapen og er avgjørende for klimaforskningen. Svalbard er Norges mest forskningsintensive og internasjonale felt. Store områder på øygruppen er vernet og sikrer derfor urørte referanseområder for forskningen (St.meld.nr.22.s.66). I stortingsmeldingen står det at

¹⁴ Ulykken i Ny-Ålesund førte til at regjeringen Gerhardsen måtte gå i august 1963 (Arlov 2003:352).

”forskning og høyere utdanning skal være en viktig del av norsk virksomhet på Svalbard i årene fremover. Svalbard skal videreutvikles som plattform for internasjonal forskning, høyere utdanning og miljøovervåkning. All aktivitet skal være i tråd med et overordnet hensyn til miljøet” (St.meld.nr.22.s 67).

Et annet satsningsområde på Svalbard er turisme. Aktørene lokker turistene med unike villmarksopplevelser i arktiske omgivelser, men på grunn av det sårbare landskapet og dyrelivet blir denne aktiviteten nøye regulert. I stortingsmeldingen nummer 22, står det at det er viktig å regulere cruisetrafikken innenfor naturreservatene på Øst-Svalbard. Området må beskyttes fordi det skal være referansefelt for forskningen på biologiske innvirkninger av klimaendringene i Arktis (St.meld.nr.22:58-59). Små og store turistoperatører på Svalbard er avhengig av å kunne tilby turistene opplevelser de forventer, som å dra på cruise rundt øygruppen eller se isbjørn. Svalbard ble besøkt av rundt 89 000 turister i 2008 (Statistisk sentralbyrå 2009:16). Turistaktørene tilrettelegger for de tilreisende ved å bygge nye overnattingssteder og å tilby nye opplevelser. Grotteturer, breturer, hundespennkjøring, overnatte i båten i isen er noen av tilbudene turistene kan velge, og bedriftene tjener godt på interessen for arktisk villmark.

Da jeg var i Longyearbyen, merket turistoperatørene finanskrisen ved at antall gjestedøgn sank. Hotellene opplevde at fastlandsbedrifter ikke var like ivrige med å legge kursoppholdet sitt til Svalbard. Under høysesongen var det allikevel nok besøkende til at bedriftene klarte seg, men under mørketiden er det nesten ingen aktivitet. De 6 månedene turistene besøker Svalbard, er hektiske, og når mørket senker sitt teppe over landskapet, går lokalbefolkningen i dvale, og turistene forsvinner. Det er altså en kort periode i året for turistaktivitet, så bedriftene er avhengige av å kunne tilby tjenester uten for mange ferdselreguleringer. Lokalbefolkningen i Longyearbyen som ikke er i turistnæringen, er lei av kaoset turistsesongen bringer. Det er folk overalt, scootertrafikken er tett, og turistenes økte forurensing får konsekvenser for lokalbefolkningen gjennom begrensninger for ferdsel. Mange lover som innføres på Svalbard, har utgangspunkt i økt trafikk på grunn av turistene, men til sist er det de fastboende som må leve med det.

Felles for Longyearbyen, Barentsburg og Ny- Ålesund er at de ble dannet på grunn av gruvedrift og at folkene har kommet dit for å arbeide. Et annet fellestrekk ved Svalbards befolkning er at de fleste blir ansatt på åremål, men i mange tilfeller er det mulig å forlenge disse arbeidsavtalene. Av ulike årsaker ser det ut som at de fleste ikke blir særlig lenge på

Svalbard. Raskt opptjente penger til ulike formål på fastlandet, hard mørketid, mangel på fritidstilbud, barnas ønsker, og klima er noen av årsakene til at folk forlater Longyearbyen raskt.

Dagens Svalbard – mellom endring og kontinuitet

Da jeg gjorde feltarbeidet mitt i Longyearbyen vårhalvåret 2009, følte jeg at det var en anspent stemning blant lokalbefolkningen. Mange i samfunnet er opptatt av å bevare det gamle, et eksempel på dette er konflikten rundt kulturhus i Longyearbyen. En av veteranene i byen leder opposisjonen mot nytt kulturhus og vil at man skal pusse opp det gamle Huset som i dag er kulturmøteplassen. Dette ville gjort at man sparte titalls millioner, sparer plass i sentrum og tar vare på det gamle huset som er et viktig kulturminne. Nytt kulturhus i sentrum er i dag snart ferdig bygget. Ei dame uttrykte bekymring for samfunnets (menneskene og stedets) utvikling. ”Det går for fort. Originalene forsvinner, det ekte Svalbard forsvinner. Jeg ønsker meg ikke tilbake til den tiden flyet ikke gikk.. men samfunnet har fått for høyt blodtrykk. Folk som ikke tør å kjenne på stillheten og være litt alene og møte seg selv, de snur i døra og slikt blir det gjennomtrekk av”.

En annen grunn til at det var en anspent stemning var at Svalbardmeldingen snart skulle offentliggjøres. Denne stortingsmeldingen utkommer hvert tiende år og inneholder planene myndigheten har for øygruppen de neste årene. Spørsmålene om videre kulldrift på Svalbard, og nye ferdselsrestriksjoner var de store usikkerhetsmomentene. Hvis kulldriften nedlegges, vil Longyearsamfunnet oppleve store forandringer. 40 % av befolkningen må flytte, og ringvirkningene vil bli dramatiske. Tilbud må legges ned, og det ekte Longyearsamfunnet forsvinner, det som var grunnlagt på kullet.

Spørsmålet om nye ferdselreguleringer var viktig for turistnæringen men også for lokalbefolkningens trivsel. Både kullnæringen, turistnæringen og lokalbefolkningen holdt pusten. Ville regjeringen tillate videre kullutvinning og hva med villmarklandskapet? Ville flere områder bli stengt for ferdsel? Mange av mine informanter som har bodd lenge på Svalbard, er sterkt imot de raske endringene som foregår på øygruppen. Enten det er samfunnsutviklingen i Longyearbyen eller restriksjonene som Svalbardmiljøloven har fattet, så synes mange at Svalbard har mistet sin sjarm.

Endringer skaper frustrasjoner

Jeg vil gi et eksempel på motstand mot endring som jeg fikk erfare 12. Januar 2009. Mørketiden hadde for lengst festet sitt grep om Svalbard og Longyearbyen. Ute var det bekmørkt, minus 25 grader, snøvær og stiv kuling. Jeg har gått fra Nybyen som ligger en halvtimes spasertid fra sentrum. Klokka var rundt 13.00, og inne i den nyrenoverte Svalbardbutikken jakter jeg etter natron til ei vaffelrøre jeg skal lage. Hylle på hylle ble finkjemmet, hvor kunne natronpakken ha gjemt seg? Etter som minuttene gikk, ble jeg utrolig varm grunnet polardressen min. Jeg lengtet etter den kalde forfriskende polarlufta, dette ble for varmt. Hvor vanskelig kunne det være å finne natronen? Jeg forsøkte å se etter den kjente pakningen, men ingen glede var å spore.

Inne i butikken var det svært få folk og jeg lette etter noen å spørre. Plutselig kom en mann som jeg tippet var i 40 årene bort til bakehyllen der jeg sto. Jeg spurte ham om han visste hvor natronpakken var plassert. Vi lette litt, men fant raskt ut at jeg burde henvendt meg til betjeningen. Over på den andre siden av butikken fant jeg en ansatt og jeg spurte henne om hun visste hvor natronen var. Damen sa at produktet hadde endret emballasje og derfor var den vanskelig å oppdage. Hun fant raskt pakken med natron og jeg takket. Mannen jeg snakket med står der ennå og jeg sa ”den hadde endret emballasje” og han himlet med øynene og svarte ” Ja, er det ikke DUMT med alt som forandrer seg”. Svaret fikk meg til å trekke på smilebåndet. Ja så sannelig hadde han rett.

Mannen i butikken fikk meg til å tenke på at endringer skaper frustrasjon, nye prosjekter har ofte innkjøringsproblemer. Mennesker er vanedyr, og det tar tid å endre atferd. Da Svalbardmeldingen ble offentliggjort og videre kulldrift var sikret, kunne de aller fleste av lokalbefolkningen juble. Turistnæringen fikk også fortsette med sine sysler så fremt all aktivitet er i samsvar med Svalbardmiljøloven. Longyearsamfunnet vil altså ikke oppleve de store endringene de neste årene, men det er ikke bare miljøhensyn som kan bety slutten for kullnæringen på Svalbard.

I dag har kullprisen sunket drastisk på grunn av dagens økonomiske verdenssituasjon. Tyske fabrikker som ikke lenger selger godt, er hovedimportører av Svalbardkullet. Dermed går produksjonen av kull i Svea sakte. Store Norskes kulldrift må være bedriftsøkonomisk lønnsomt, så hvis ikke kullprisene stiger med årene, vil bedriften ikke ha råd til å starte

produksjon andre steder. Det kan se ut som at regjeringens Svalbardmelding holder alle muligheter åpne for olje- og mineralutvinning, skipsfart og annen trafikk i nord. Det er mektige interesser knyttet til polområdene. Smelting av polisen gjør at Arktis med årene kan bli isfritt, og skipstrafikk i farvannene over nordpolen kan bli en realitet. SNSK har meldt interesse for skipstrafikk over polhavet når kulldriften tar slutt. Svalbard vil da bli strategisk sentral på grunn av plasseringen for redningsoperasjoner og militæraktivitet. Store Norske ser også for seg økt turisttrafikk, olje- og gassaktivitet og fiskeriaktivitet. Bedriften har begynt letingen etter gull og startet boringen april 2010. Rollen til SNSK ser altså ut til å være av betydning også i årene framover.

Blant de aktørene jeg nå har beskrevet, er det mange forskjellige interesser når det kommer til forvaltningen av øygruppen. Alle forsøker på sin måte å påvirke beslutningstakerne slik at nettopp deres ønsker realiseres. I de neste kapitlene skal jeg vise hvordan folk basert på deres landskapssyn benytter Svalbards omgivelser.

Kapittel 3

Handlinger i landskap

Snøscootere i landskapet (Foto:AKT)

Dette kapitlet omhandler lokalbefolkningens landskapspraksiser. Omgivelsene benyttes forskjellig ut fra årstidene og scooteren er et viktig fremkomstmiddel om vinteren i opplevelsen av landskapet. Mennesker kan bruke landskapet for kunstnerisk inspirasjon, mosjon, rekreasjon og for mange er turen, det å bevege seg i landskapet, målet i seg selv. Hytte,- og venneturer er svært populært på Svalbard, og når solen kommer tilbake, er aktivitetsnivået høyt. Kunstnere og fangstmenn har gjennom bilder, malerier, filmer og bøker skildret de mange sanseinntrykkene folk sitter igjen med ved å bevege seg i Svalbardlandskapet.

Aktiviteter gir landskapet en spesiell mening

Gjennom aktiviteter gis landskapet en unik mening, som rom for minner og hygge (Hirsch 1995 i Spjuth og Lien 2009). For de fastboende i Longyearbyen er det særlig scooterturer, hytteturer, turer til fots og jakt som gir det arktiske landskapet mening for de individene som beveger seg i det.

Den geografiske erfaringen folk internaliserer gjennom praksis, strekker seg fra ett sted til andre steder via rom som skaper landskap eller regioner for menneskelig væren (Gaup 2005:17). Det er gjennom rom mennesker tillegger steder mening. Christopher Tilley (1994) benytter en topoanalyse, hvor han deler rommet inn i fem kategorier, som utgangspunkt for analysen av folks landskapspersepsjon. Disse kategoriene er nyttige å tenke med og gir et godt grunnlag for den dynamiske forståelsen mennesker har av sine omgivelser. Tilley skisserer de fem kategoriene slik; det *somatiske rommet* er det kroppslig erfarte fysiske rommet, det *perseptuelle rommet* som er det hverdagslige rommet hvor individene oppfatter avstander, naturlige objekter og kulturelle konstruksjoner. Videre står det *arkitektoniske rommet* for det bevisst skapte rommet som er gjort håndgripelig og er forbundet med et maktaspekt, det *eksistensielle rommet* er fellesskapets levde rom slik det er konstruert av aktørene gjennom de konkrete erfaringene som de er sosialisert inn i, og tilslutt er det *kognitive rom* som danner grunnlaget for refleksjoner og teoretiseringer (Tilley 1994:15-17, Gaup 2005:17).

Jeg har valgt å benytte Tilleys kategorier i min analyse av Svalbardlandskapet. Gjennom mine informanters landskapspraksiser produseres og reproduseres somatisk rom ved at de fysisk erfarer de omkringliggende omgivelsene. Det somatiske rommet er Svalbardlandskapet som rommer alt fra Longyearbyen til villmarken i nasjonalparkene. Svalbardlandskapet oppfattes blant mine informanter som vakkert, dramatisk, lunefullt og verdifullt. Det perseptuelle rommet er personavhengig og gjør at folk har forskjellige oppfatninger av landskapet. Det kognitive og eksistensielle rommet sørger for privat og offentlig refleksjoner rundt landskapets mangetydige symbolikk. For eksempel vil ofte kullandskapet i Svea bli oppfattet som kilde til forurensing, penger, arbeidskraft, global oppvarming også videre. I det arkitektoniske rommet ligger et maktaspekt i forbindelse med forvaltningen av øygruppen. Når mine informanter beveger seg i landskapet tenker de ofte over betydningen av forvaltningsprosessene på Svalbard. De neste sidene vil omhandle menneskenes bruk av

omgivelsene og henter inspirasjon fra Tilley's fem kategorier for å vise til folks landskapspersepsjoner.

Sesongvariasjoner

Det er stor forskjell på landskapspraksisene i mørketiden og midnattssolperioden. Solfestuka som begynner 8. mars hvert år, innleder starten for landskapsopplevelser. Det er en interessant tid der energinivået til lokalbefolkningen nærmest eksploderer. Sola hylles, det blir bakt solboller, sola tegnes i barnehagene, det er konserter og appelsintilbud i butikken.

Mørketiden, da solen er mer enn 6 grader under horisonten, er fra 14. november til 29. januar (Statistisk sentralbyrå 2009:4). I denne perioden er det ikke mye aktivitet i det omkringliggende landskapet, og mye av grunnen til dette er nettopp solas fravær.

Svalbardlandskapet krever god sikt, siden terrenget og været kan endre seg raskt og isbjørnen ikke er lett å se. Longyearbylandskapet er også preget av mørketiden siden de fastboende holder seg for det meste innendørs. Aktiviteter som hallidrett, svømming og kulturforetak er da populære. Det er også en liten skiløype i Longyearsentrum som blir benyttet av de fastboende.

På Svalbard er det lov å jakte over store deler av Spitsbergen, men det er ikke tillatt å jakte i naturreservatene, fuglereservatene og nasjonalparkene. Rundt Longyearbyen er det også skyteforbudsone. De som er jaktinteresserte, har forskjellige tider i året der de kan bedrive kvotejakt på ulike arter. I løpet av vintermånedene, fra februar til og med mars, foregår det jakt på ringselen. Ringselen kan også jaktes fra slutten av mai til og med november måned. Storkobben jaktes fra februar til slutten av april og fra begynnelsen av juni til slutten av november. Fjellreven jaktes i vinterhalvåret fra november til midten av mars og røyefisket foregår fra januar til midten av oktober.

For de mange medlemmene av Longyearbyen jeger og fiskerforening handler jakten og fisket om friluftsglede, mestringsglede, utveksling og overlevering av kunnskap. Jakten gjør det mulig å komme i kontakt med svalbardnaturen gjennom å være aktivt del av landskapet.

Foreningen vil at unge skal engasjere seg i fiske og satser på barn og ungdom gjennom å arrangere fotokonkurranser der de oppfordres til å ta bilde av fangsten. De organiserer også familiedager med isfiske, grilling og overnatting i telt. Det er en del mennesker som driver med jakt på Svalbard, men det er en tidkrevende prosess når det kommer til merking og rapportering av fangsten. Uansett er det gleden og interessen for Svalbards omgivelser som

gjør at folk synes det er meningsfullt å drive med jakt og fiske. En av mine informanter fortalte at han selv hadde jaktet storkobbe som veier rundt 250 kilo med rifle. Han benyttet storkobbekjøttet som hundemat. I tillegg setter han garn etter røye ved hytta si, garnfisket inne i fjordene blir for det meste benyttet av de fastboende. Det er også lov etter tillatelse fra Sysselmann, å sanke dun fra ærfugl, hvitkinngås og kortnebbgås. Fangstfolkene benytter seg av denne sysselen. Eggsanking er også mulig fra ærfugl, polarmåke og svartbak. I Isfjorden drives det med rekefiske, mens større fiskebåter driver med fiske og småhvalfangst utenfor fjordene. Det er også mulig å sanke sopp, tang og tare til privat forbruk. Høstingen av naturens overskudd er blitt mer populært de siste årene for fastboende på Svalbard og mange tar jegerprøven hvert år. Jakten på rype og rein er mest populært, siden mulighetene for å fiske er begrenset og svalbardrøyen, som er kvoteregulert, er den eneste ferskvannfisken.

I månedene mars til mai skjer det mye i og rundt Longyearbyen. Sola er kommet tilbake og i slutten av april skinner den døgnet rundt. Landskapet er fremdeles snødekt, og kombinasjonen sol og snø, gir lokalbefolkningen mange muligheter for opplevelser. Scooterturer, hundesledeturer og skiturer er måter å komme seg ut i terrenget på. I Longyearbyen er det også aktivitet. Barnas skifestival, akekonkurranser og andre festligheter arrangeres rundt skolen. Svalbard skimaraton er et årlig skirenn på 42 kilometer, hvor 453 deltakere stilte til start under skimaratonet i april 2009. Det var rekord i antall deltakere, for hele 370 av deltakerne kom fra fastlandet for å gå konkurransen (Ustad Stav 24.24.2009).

I juni forsvinner snøen og det er ikke lov å kjøre motoriserte kjøretøy på bar mark. Denne korte perioden på drøye tre måneder er sommertid på Svalbard. Det stille landskapet våkner til liv ved at fuglene slår seg ned i fjellveggene og elvene renner gjennom landskapet. Ørsmå blomster i sterke farger gir det brun-grønne jordsmonnet liv. Fotturer i omgivelsene og båtturer er noen av aktivitetene lokalbefolkningen bedriver om sommeren på Svalbard. Det må nevnes at de fleste fastboende drar fra Longyearbyen til varmere strøk i denne perioden. Mange drar til slektninger på fastlandet og til syden. Mørketid og kaldt klima gjør at de fastboende føler det nødvendig å tilbringe sommeren på et varmt sted. I tillegg tar turistene for mye plass. Jeg har blitt fortalt at hovedgaten i Longyearbyen sentrum er full av cruiseturister, og nesten ingen fastboende er å se.

Så går det mot høst og landskapet blir farget i oransje toner. Det øverste jordsmonnet fryser til igjen og plutselig er den første sneen kommet. Lokalbefolkningen koser seg på hyttene sine og drar på fotturer i landskapet. Marken er nå hard og det er lettere å ta seg fram til fots.

Denne årstiden åpner også for jakt på svalbardreinen, og fugler som havhest, kortnebbgås, teist, polarlomvi og svalbardrypa. Dagene blir kortere og solen forsvinner stadig mer som dagene går. 28. oktober kommer ikke solen lenger over horisonten i Longyearbyen og lokalbefolkningen venter på mørketiden. Aktiviteten i det omkringliggende landskapet stopper opp.

Bevegelser i landskap

De varierende sesongene på Svalbard sørger for ulike landskapspraksiser, men for lokalbefolkningen er det rekreasjon som er utgangspunktet for de fleste av friluftaktivitetene som foregår på øygruppen. Ønsket om å oppleve omgivelsene og få ladet batteriene er noen av målene med turene i landskapet. For mange av informantene mine er det balsam for sjelen å kunne bevege seg i Svalbards flotte omgivelser og det å slappe av i ei hytte, enten den er privat eller offentlig eid. Lokalbefolkningens landskapsforståelse avgjør ofte hvilket framkomstmiddel som benyttes, selv om scooteren er det mest praktiske valget.

Betydningen av å komme seg ut i landskapet er viktig for mange av mine informanter. Noen er opptatt av omgivelsenes estetikk og tar bilder og maler vakre motiver, andre opplever gleden i det å suse av gårde på en scooter eller hundespann innover dalene. Det å bevege seg sakte og erfare det usynlige landskapet (Spjuth og Lien 2009), føle været, vinden og snøen, er mulig når en tar turen på ski eller til fots. Uansett hvilket framkomstmiddel de fastboende benytter, så er landskapene meningsfulle for individene på forskjellige måter.

Bil

Mellom bosetningene på Svalbard er det ingen bilveier. Det er ikke mulighet å sette seg i bilen og reise til nærmeste tettsted. Bilveiene i Longyearbyen strekker seg ikke langt, men allikevel er det mange som har biler. Været gjør at folk velger å bruke bilen når man skal handle eller opp til Huset på kino eller restaurantbesøk. Enkelte fastboende har uttrykt misnøye med lokalbefolkningens bilbruk. I et leserinnlegg i Svalbardposten kritiserte en ivrig syklist alle bilkjøerne her. Han skrev at folkene i Longyearbyen var late, og brukte for mye penger på biler. Hva er poenget med å ha bilen til butikken når den bare er 100 meter unna? Og ”alle” bruker bilen til idrettshallen når man kunne gått og fått litt gratis trening?

Jeg mener at det er et snev av sannhet i mannens kritikk, men man skal ikke komme utenom at bilen også gir en stor frihetsfølelse. Jeg pratet med en ung kvinne som pleide å kjøre rundt i Longyearbyen hver kveld gjennom mørketiden. Hun synes det var så godt, siden det gav henne en følelse av frihet. Det å kjøre rundt gav henne et privat rom til å tenke og å komme seg unna det klaustrofobiske samfunnet både psykisk og fysisk. Mange av innbyggerne i Longyearbyen bor tett, og særlig unge mennesker bor ofte flere i samme leilighet. Jeg har ikke selv førerkort, men kan godt kjenne meg igjen i det hun uttrykte. Når man går rundt i et vakuum i mørketiden og Longyearbyen er eneste mulige tilholdssted, er det herlig å kjøre en tur ut Adventdalen til hundegårdene i en varm bil og ikke tenke på isbjørnfare. De gangene jeg satt på med folk, opplevde jeg også en følelse av lykke over å kunne oppleve noe annet enn å traske rundt i kulden på speilglatte veier.

Snøscooteren

Halvparten av husholdningene i Longyearbyen eier bil siden det bare er 50 kilometer vei i og rundt Longyearbyen. Til sammenligning har nesten 70 prosent av innbyggerne i Longyearbyen en eller flere scootere i husholdningen (Statistisk sentralbyrå 2009:21). Det er flere scootere enn folk på Svalbard. Den høye scootertettheten kommer av at Svalbard har et villmarkspreget landskap og scooteren er i mange tilfeller eneste framkomstmiddel.

Når solen endelig kommer tilbake og landskapet åpenbarer seg, vimler det av turister og fastboende om hverandre på vei ut og inn av Longyearbyen, ofte sittende på en scooter. Scooteren sikrer menneskenes tilgang til ulike landskapspraksiser, som å dra til hytta, på turer, drive med forskning og reise på besøk til folk i de andre bosetningene på øygruppen. I februar når lyset kommer tilbake, sprer det seg en god følelse av vår blant befolkningen. Det er fremdeles rundt minus 20 grader, men ute hører og ser man folk overalt. De fastboende drar til breer som von Post og Longyear og til de nærliggende dalene; van Mijenfjorden og Adventdalen.

Scooteren er nødvendig for mange av innbyggerne på Svalbard, og denne blir brukt flittig i løpet av høysesongen fra februar til mai. Det er tillat å kjøre snøscooter på snødekt mark og på islagte innsjøer, fjorder og vassdrag. Man må ha fylt 16 år for å ta førerkort for snøscooter. Førerkort for bil gjelder også for snøscootere (Statens vegvesen, 2010:48).

For de fleste ungdommene i Longyearbyen er det å ta snøscooterlappen etter fylt 16 år, det viktigste målet. Særlig guttene snakker mye om scootere. Scooteren blir en forlengelse av personen, nesten som en personifisert følgesvenn. Ungdommene speiler seg i scooteren, de mekker på den og tøffer seg for andre på den. ”Scooteren min og jeg” er et utsagn som minner om de tider da hest var individets beste venn. Hesten bringer eieren sin til steder ingen andre kan. På samme måte blir scooteren på Svalbard særdeles viktig for menneskene. Scooteren er i de fleste tilfeller (med unntak av hundespann) den eneste muligheten til å oppleve det store omkringliggende landskapet på vinterstid.

Mange ungdommer kjeder seg mye i Longyearbyen. De har flyttet med familien sin til Longyearbyen fordi foreldrene har fått jobb på Svalbard. Overgangen fra fastlandet til Longyearbyen er for mange en tung fase. Tøft klima, ingen bevegelsesfrihet og lite fritidsmuligheter hvis man ikke kan kjøre scooter, er noen av aspektene mange sliter med å takle. Så scooterkjøring i landskapet er for de fleste ungdommer noe spennende å glede seg til. Da kan de kjøre til hytter og besøke venner, manøvrere kulturell kapital gjennom å være kul på scooter og oppleve landskapet på egen hånd.

Jeg tror ikke jeg overdriver når jeg sier at for de aller fleste, og da særlig mine informanter, er scooteren kanskje det viktigste virkemiddel for god psykisk helse. Betydningen av å erfare landskapet og komme seg ut av det lille Longyearsamfunnet er nødvendig for følelsen av glede. Det å oppleve omgivelsene alene, eller sammen med venner og familie, er et godt avbrekk i hverdagen. En informant uttrykte at han ikke kunne vært foruten Svalbardlandskapene. Han forteller at de vakre omgivelsene, sommer som vinter, gir ham rom til ettertanke.

Hundespann

Et alternativ til scooter er å kjøre hundespann. Hundespann ble benyttet som framkomstmiddel før scooteren kom. Alle fangstmennene på Svalbard skriver om hundespannets betydning for overlevelse. Hundene trakk skutte seler og isbjørner til hytta. Fangstmannen var avhengig av hundene til den daglige sysselen, for å sjekke revefeller og for å varsle om isbjørnfarer. Hundene merker isbjørn på lang avstand og bidrar til at fangstmannen rekker å komme seg unna. Scooteren krever drivstoff mens hundene får næring av selkjøtt. Hundene som benyttes på Svalbard er spesielt hardføre og trives i arktisk klima. Det en del hundegårder i dalene rundt Longyearbyen og mange av hundene benyttes i dag

mest til turismevirksomhet. I Adventdalen, like utenfor Longyearbyen, er det en del hundegårder eid av turistoperatører som tilbyr hundespannkjøring. Økoturismen markedsfører hundespannkjøring som en miljøvennlig måte å oppleve landskapet på. Hundespann gir en naturlig nærhet til landskapet. Det er ingen bråkete motordur eller eksos fra hundene, og det er avslappende å sitte i sleden på vei innover dalene. Ved å velge hundespann kan både turistene og de fastboende kjøre i områder der det er forbud mot motorisert ferdsel. Det er altså mulig å erfare store områder der scootere ikke har adgang. En del fastboende velger derfor å ha hundespann fordi de vil oppleve Svalbards villmark i en naturlig kontekst, i tillegg til å ha stor glede av hundene.

Til fots eller på ski

Ski og fotturer blir som regel gjort i nærområdene til de forskjellige bosettingene. Turer til de større verneområdene som Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark, Forlandet nasjonalpark, Sør-Spitsbergen Nasjonalpark, Nordaust-Svalbard naturreservat og Søraust-Svalbard naturreservat er meldepliktige og Sysselmannen må informeres (Sysselmannen, 2008, 2. avsnitt). Å ferdes i det arktiske landskapet krever høy kompetanse og kroppens fysiske utholdenhet bør være god. Det er mange tilfeller der Sysselmannen må hente folk som har skadet seg og blitt syke med helikopter. I tillegg er man svært utsatt for skiftende vær og da er det greit å kunne komme seg raskt hjem eller til nærmeste hytte.

De som er glade i å oppleve nærhet til landskapet, velger å benytte beina, men som sagt, det er ikke langt man kommer til fots uten å skulle planlegge større ekspedisjoner. Regelen sier at når scooteren har kjørt i en time tar det minst en dagsmarsj å gå tilbake (Statens vegvesen, 2010: 38). Det er opprettet to scooterfrie områder sør for Longyearbyen av hensyn til skigående og hundespannkjørere, i tillegg til den lille skiløypa som følger Longyearbyen på langs. Området Larsbreen – Endalen er scooterfrie hele året, mens i det andre området ved Bolterdalen og Tverrdalen er det tillatt med scooterkjøring til og med 1. mars hvert år. Etter denne datoen er strekningen kun åpen for nyttetraffikk i forbindelse med Sveagruvene (Sysselmannen 2008, 2. avsnitt). Store Norske arrangerer hvert år et skimaraton, kalt Gruveløpet. Løpet strekker seg 42 kilometer fra Svea Nord til foten av Gruve 7- fjellet i Adventdalen. Gruveløpet begynte som et skiløp for ansatte tilknyttet Store Norske, men i dag kan også utenforstående delta. Skimaratonet er populært og mange deltar hver gang.

Da jeg bodde i studentbrakkene i Nybyen, var studentene ved Unis veldig interessert i å gå på ski og oppleve landskapet. Mange studenter bor på Svalbard i over seks måneder og de regnes som fastboende når de registrerer seg i befolkningsregisteret for Svalbard. Studentene tjener på å få status som fastboende siden de da har muligheten til å ferdes i et mye større område enn det vanlige tilreisende kan (Sysselmannen, 2008, 2. avsnitt). Da lyset sakte kom tilbake og gjorde landskapet blått, utnyttet de enhver mulighet til å erfare omgivelsene. Populære aktiviteter var å gå til isgrottene et par kilometer nord for Longyearbyen og å gå på ski opp til Larsbreen, der det er forbud mot motorisert ferdsel. De aller fleste av studentene jeg snakket med var særdeles friluftinteresserte og hadde med seg mye utstyr til utendørsbruk. Der jeg bodde, var gangen full av skiutstyr og det ble avtalt turer hver eneste helg. Studentene studerte naturvitenskapelige fag som biologi, glasiologi og astronomi, og noen av dem hadde studert på Svalbard i flere år.

Mange av dem forklarte at deres landskapsoppfattelser var formet av studiene og personlige erfaringer. De har lært og erfart at villmarkslandskap er sårbar, og at det er viktig å respektere dette. Studentene gikk derfor mye på ski, men de fleste overnattet kun et par netter ute i felt. Mange kjøpte derfor scootere sammen med andre studenter fordi de ville oppleve et større område av Svalbard. Også på dette området var studentene ivrige, og noen overivrige. Noen av dem skulle bare være på Svalbard et par måneder, og da dagene gikk på grunn av dårlig vær, følte mange at tiden løp fra dem. Frostskafer, brudd og mangel på vilje til å snu i tide er eksempler jeg hørte om der studenters trang til å oppleve Svalbard ble for stor. Et eksempel på dette hendte i april da jeg var på vei innover Adventdalen på scooter med faren min og en iherdig student jeg bodde sammen med. Han hadde kjøpt scooter i januar og ønsket alltid å komme seg så langt som mulig innover landskapet. Været var for så vidt pent, men vinden var ekstrem kald på de åpne slettene. Den effektive temperaturen lå nok rundt minus 35 grader og vi kjørte innover vidda i medvind. Faren min tenkte med en gang at vi ikke måtte kjøre så langt siden det ville bli enda kaldere på vei hjem, i motvind. Studenten ønsket bare å kjøre videre og kanskje oppleve isbjørn, som jeg hadde gjort tidligere. Han tok til fornuft etter hvert og det ble en kald, men heldigvis kort hjemtur. Ingen pådro seg frostskafer.

Opplevelser

Det er mye å oppleve i Svalbardlandskapet. Folk drar på hytteturer. Kunstnere, fotografer, filmregissører og fangstmenn skildrer rike sanseintrykk gjennom kunst, bilder, filmer og fangstmannsberetninger.

Hytteturer

Mange av de fastboende eier hytter privat og drar ofte til hyttene sine i helger og i feriertider. Hyttene på Svalbard har en spesiell plass i Longyearboernes hjerter. Folk har mange gode minner fra tidligere hytteturer siden de skaper rom for hygge og samvær med venner og familie. I tillegg bidrar hyttene til at menneskene er nær det flotte villmarkslandskapet som defineres som ”områder som ligger mer enn fem kilometer i luftlinje fra tyngre, tekniske inngrep (veier, kraftlinjer, demninger og lignende)”. På Svalbard er cirka 98 prosent av landarealet villmarkspreget, men i disse områdene finnes også snøscootertraseer, landingsplasser for helikopter, hytter og faste leirplasser (Miljøstatus på Svalbard, 2009, 3. avsnitt).

Hyttene på Svalbard er små og sjarmerende, uten strøm og vann. Det er landskapet rundt som ofte er målet med hytteturen. Hytta er basen for skiturer og friluftaktiviteter og den er verdifull siden mennesker får tid til å være seg selv, ofte langt unna Longyearbyens sosiale forpliktelser. Hyttene på Svalbard ligger i et arktisk landskap og isbjørnen er del av disse omgivelsene. Det er mange hytteeiere som har hatt besøk av isbjørn utenfor hyttedøren, og noen har til og med hatt en inne i hytta. En informant har opplevd uttallige ganger at isbjørnen har kommet seg inn i hytta og rasert inventaret. Isbjørnene vil ha mat og forsøker ofte å bryte seg gjennom vinduer og dører. Informanten min har, som mange andre, spikerbjelker foran vinduene¹⁵, men bjørnen river da heller opp konstruksjonen under vinduene. Det er med andre ord en del vedlikehold som må påberegnes ved hyttehold på Svalbard sammenlignet med fastlandet.

Det er ikke alle som eier sin egen hytte og da er hyttene til Sysselmannen, Longyearbyen jakt og fiskeforening, Store Norske og andre bedriftshytter mulige å låne. For eksempel lånte Sysselmannen ut ni hytter i påskeferien 2010 og mange søkte. Mange søkte om å låne de få

¹⁵ Spikerbjelker blir satt foran lett gjennomtrengelig materiale som døråpninger og vinduer. Isbjørnen slår som regel bare en gang på en spikerbjelke.

tilgjengelige hyttene, og det var loddtrekning som bestemte hvem som var de heldige. Jeg var med til flere hytter og fikk føle hva hytteturer betyr for menneskene i Longyearbyen. I Longyearbyen bor de aller fleste i leiligheter, og det er ikke vanlig å bo i eneboliger der det er rom rundt huset. Folk får en følelse av selvstendighet ved å være i en hytte. Det er som regel over 100 meter til nærmeste hytte. Avstanden hyttene imellom gjør at de ofte blir benyttet til fest. Det er vanlig at venner hygger seg sammen på hyttene. Når yngre mennesker låner hytter, går det som regel med en del alkohol. Da ringes det rundt, og det tar ikke lang tid før scooterne med festdeltakere kommer. Jeg var innom en slik hytte dagen derpå, og med tanke på scooterspor og leven er det greit at hyttene ligger et stykke unna hverandre.

Det er ikke lov til å kjøre scooter i beruset tilstand, så folkene som vil oppleve landskapet, er ikke på hyttene primært for å drikke. De hygger seg inne på kvelden, tenner i ovnen, lager god mat og tar et glass med det de måtte ønske. Noen av hyttene har også badstue og da er stemningen på topp. Dagen etter, hvis været tillater det, er det muligheter for å ta en skitur, sole seg i hytteveggen eller ta en scootertur innover de majestetiske dalene.

Kunstnere

Det dramatiske arktiske landskapet har alltid inspirert mange mennesker. Eventyrerne fra 1800-tallet så tidlig verdien i omgivelsene, og de første utenlandske turistene ble fascinert av det ville landskapet, arktiske opplevelser og trofejakt (Arlov 1996:210). Den gang kom menneskene til Svalbard med båt. I dag er øygruppen lett tilgjengelig på grunn av flyplassen i Longyearbyen. Siden det er enkelt å reise til Svalbard, har filmer og dokumentarer blitt innspilt der, i tillegg benytter de fastboende omgivelsene som inspirasjon til å ta bilder, lage malerier, brukskunst og musikk.

Noen av mine informanter som er opptatt av estetisk arbeid, kom til Longyearbyen fordi de ville hente inspirasjon i det arktiske landskapet. De er opptatt av sesongvariasjonene, fargene, fjellene, isbreene, lyset, kulturminnene, artene og stillheten. Inspirasjonen til arbeidet får de gjennom kroppslig erfaring med landskapet. De sanser omgivelsene ved å lukte, føle, høre og ta del i landskapet. Mange vil kanskje si at å male et bilde er en objektiviseringsprosess der kunstnerens blikk objektiviserer fenomener. Merleau – Ponty mener at maleren er en stifinner fordi han/hun verdsetter objekters liv. Maleren ser de kreftene som kan gi mennesker emosjonell resonans i det de erfarer verden. Han/hun benytter kroppen til å endre verden gjennom maleprosessen. Det eksisterer ikke noe skille mellom subjektiv datainnsamling og

objektiv data analysering, det foregår ”seeing- thinking from the inside” (Merleau - Ponty i Stoller 1989:37-38).

En slik sanseprosess foregår når mine informanter forteller om det å føle seg ett med landskapet. De lar seg bli overveldet av sanseinntrykk og forsøker å formidle dette gjennom kunsten. Et av målene ved å male er at den som observerer bildet skal finne resonans og bli påvirket av de følelsene kunstneren uttrykker. Galleri Svalbard er lokalisert i Nybyen. I Galleriet er det kunstutstillinger året rundt og en butikk der de lokale kunstnerne selger sine produkter. I samme hus som Galleriet finnes også Longyearbyen kunst og håndverkssenter og der har en fast gruppe lokale kunstnere tilhold som lager kunstverk inspirert av omgivelsene på Svalbard. I disse hyggelige lokalene er det god stemning og mye flott kunst å se. Jeg ble kjent med mange av kunstnerne som oppholder seg i kunst og håndverkssenteret. De laget blant annet smykker, glasskunst, og klær. Fargene og motivene er preget av Svalbards omgivelser. Maleriene og glasskunsten er ofte malt i blåtoner, og motivene er gjerne inspirert av isbreer, isbjørner, nordlyset og gruvelandskapets kontraster.

En av kunstnerne sa at hun malte motiver hentet fra øygruppen fordi hun ville forevige dem. Hvor lenge isbreene, isbjørnene og kulturminnene vil være del av Svalbard er det ingen som vet. For henne er det derfor viktig å male motivene på sin måte slik at hun aldri glemmer dem. Hun er også en ivrig fotograf og tar mange bilder av landskapet som er utstilt i galleriet. Det sies at isbreene og isbjørnene vil forsvinne fra Svalbard og det er denne trusselen som gjør at mange av kunstnerne vil gi sin tolkning av omgivelsene til neste generasjoner.

De som har atelier i kunst og håndverkssenteret, har bodd lenge i Longyearbyen og kjenner omgivelsene godt. Turer i landskapet, for å hente inspirasjon, blir ofte gjort, enten det er motiver i Longyearlandskapet eller villmarklandskapet som er målet. De reiser ofte mye i terrenget når lyset er tilbake og jobber godt inne i mørketiden. Roen som da senker seg er helt unik og noe som er spesielt for Svalbard.

Foto og film

I Longyearbyen Kunst og håndverkssenter er det også et fotogalleri, og bildene som henger på veggen, er av kjente arter; som isbjørn og svalbardrein, og landskapsmotiver og kulturminner. De lokale fotografene har mye å ta bilder av. Svalbard er kontrastenes landskap der kull møter hvit snø og modernitet møter historiske minner. To svært kjente fotografer jeg snakket med,

fortalte om gleden ved å være i felt og jobbe hardt for å få det perfekte bildet. Naturfotografer må være tålmodige, det er ikke lett å ta bilder av dyr. Fotografene er svært godt kjent i Svalbards omgivelser og har tilbrakt uttallige døgn i små hytter for å vente på at isbjørnbinna kommer ut av hiet med ungene. De er opptatt av å fremstille omgivelsene så realistisk som mulig, for dem er landskapet både hardt og sårbart på samme tid.

Deres landskapsforståelse er basert på personlige erfaringer og de mener at man skal verne omgivelsene slik at arter ikke forsvinner, men forvaltningen må ikke bli så streng at naturfotografer tilslutt ikke kommer ut i feltet. De mener at deres bidrag, gjennom fotografiet, er med på å gi verden innblikk i dyrenes liv og at det også må være informativt viktig. Noen ganger blir et fotografi tillagt sterke symbolske meninger og et bilde er ikke bare et bilde lenger. Motiver kan bli brukt politisk for å oppnå agens rundt et tema. En av naturfotografene jeg snakket med, har opplevd at hans bilde er blitt verdenskjent som et symbol på klimatrusselen. Det er positivt at det er fokus på forvaltning av arters bærekraftige utvikling, men på samme tid fører bildets symbolikk til at områder kan bli stengt for ferdsel. I kapittel 5 kommer jeg tilbake til dette temaet. Fotografiet kan derfor ha en enorm symbolsk kraft, og mange av fotografiene tatt på Svalbard benyttes i dag til å illustrere miljøsaker.

Fotografen kommer tett på landskapet når de fotograferer. Når de tar bilder av dyr er det viktig å bli ett med landskapet slik at ikke dyret blir påvirket av fotografen. En fotograf sa han hadde frøset så mye sist vinter at han gledet seg til å oppleve varmere tider. Gjennom bildet foreviger fotografen øyeblikket og kan få observatøren til å hente frem følelser. Landskapet, med dets motiver, inspirerer ikke bare kunstnere og fotografer, men også filmregissører.

Landskapet på Svalbard har også vært kulisser for Hollywoodfilmer som *Det Gyldne Kompass* (2007) og norske filmer som *Orions belte* (1985) og *Kjærlighetens kjøtere* (1995). *Kjærlighetens kjøtere* handler om den norske fangsthistorien og viser det harde livet som fangstmann på Svalbard og Grønland. *Orions belte* er en kjent film i Norge og skildrer tre nordmenn som livnærer seg av ulovlige oppdrag langs kysten av Svalbard. Deler av naturdokumentarer som *Planet Earth* og *Frozen Planet* er også blitt filmet på Svalbard.

Personen som sørger for filmenes logistikk på Svalbard forteller at deler av *Planet Earth* ble filmet på Kong Karls Land, øst på Svalbard der isbjørnen beveger seg uforstyrret. Han er både fotograf og naturfotograf og har bodd på Svalbard i over 15 år. Han viser bilder og forteller at det var utrolig kaldt å spille inn scenene der isbjørnbinna finner veien ut av hiet med ungene.

Teamet hadde tilholdssted i ei fem kvadratmeter stor fangsthytte og måtte gå mange kilometer hver dag for å komme til innspillingsstedet. Det var isende kaldt fordi vindstyrken gjorde den effektive temperaturen meget lav, men som han sier; ” *it’s just another day in office* ”. Han synes det er utrolig gøy å få lov til å drive med hobbyen sin, det å være ute i vakkert landskap og ta bilder av de flotte dyrene er topp.

Fangstmannsberetninger

I bokhylla til mange av informantene mine finner jeg fangstmannsberetninger. Bøker om fangstmannslegenden Hilmar Nøis, og isbjørnkongen Henry Rudi, men også litteratur fra moderne fangstmenn som Stein P. Aasheim og Kjell Reidar Hovelsrud. Disse bøkene formidler sanseinntrykk fra livet i Svalbardvillmarken og gir flott innblikk i livet som fangstmann/kvinne på øygruppen. Fangstfolkberetningene er bærere av Svalbards rike kulturhistorie og viktig i konstruksjonen av Svalbardidentitet. Veteranene i Longyearbyen kjenner historiene til de største fangstmennene og har som oftest besøkt de respektive fangsthyttene. Mange av dem har også drevet med jakt og har kunnskap om fangstteknikker som fangstmennene benyttet. De legendariske fangstmennene representerer den gamle Svalbardkulturen, da det var lov å jakte på isbjørn og fangerne måtte klare seg uten tekniske finesser som GPS og andre hjelpemidler. Kampen mot mørketid, ensomhet og vandringer fra revefelle til revefelle formet dem. Drømmen om den store fangsten og store rikdommer lokket fangstfolkene til Svalbard, og det er først og fremst de heldige som huskes (Fjørtoft 1995:7).

Kjell Fjørtofts skildringer av fangstfolkenes historie begynner slik:

”De har alle for lengst gått i graven, men i Tromsø og Nord-Norge fortelles det fortsatt de mest burleske historier om dem. Fangstfolkene som overvintret i sine små fangsthytter år etter år på de mest ensomme utposter oppe i isødet. Langt borte fra sivilisasjonen. Menn som aldri kommer tilbake. De var de sterkeste av de sterke. De tilhørte Svalbard” (Fjørtoft 1995:7).

Fjørtoft mener at ingen bevarer Svalbards fortid bedre enn de gamle fangstfolkenes skildringer. Nøis sa også at ” vinteren er alltid lang. Vi fikk så god tid til å tenke igjennom det som ble fortalt. Derfor lever detaljene videre med oss” (Fjørtoft 1995:29). På veggene i Kroa restaurant henger bilder av kjente fangstmenn. Henry Rudi med 713 isbjørn på samvittigheten og 32 overvintringer er legendarisk. Det samme er Arthur Oxaas med 30 overvintringer og

373 felte isbjørn. Det henger allikevel flest bilder av Hilmar Nøis som overvintret 38 ganger, bygde 24 fangsthytter og som ble totalt fanget av landet. Han kom til Svalbard som 18-åring på sin første overvintring og hadde sin siste overvintring sammen med sin kone, Helfrid, da han var 72 år gammel (Fjørtoft 1995:7- 12,159). Nøis hadde sin hovedbase i Sassen Bay, der han tilslutt bygde et toetasjers fangsthus. Dette var altså ingen vanlig fangsthytte, men virket som et lite slott og Hilmar fikk tilnavnet ”Kongen av Sassen Bay”. Ingen kjente landet så godt som han, og han brukte hundespannet på kryss og tvers av landet, oftest uten kompass.

Fangstmannsberetninger er spennende lesestoff. De skildrer det harde livet, kampen mot naturelementene og isbjørn. Det som virker underlig er at etter å ha lest ganske mange beretninger, om slitet og nær døden opplevelser, avslutter samtlige med tanker rundt savnet av Svalbard, og livet som fangstmann. Hvorfor? Svaret ligger i landskapet, roen og dyrene. Kanskje Fjørtofts møte med Hilmar Nøis under siste overvintring i Sassen Bay i 1962 kan gi et innblikk i hans kjærlighet til Svalbard: Det var en nydelig solskinnsdag og isbreene lå og blinket som blå diamanter. Ikke en krusning på havet. Nøis tok Fjørtoft med opp i dalen og av og til stoppet Hilmar for å ta opp steiner, kikke nøye på dem og kaste dem fra seg. Noen reinsdyr kom travende nedover dalsiden og stoppet opp og været mot ham. Så travet de videre. Bak moreneryggen lå to vann hvor flere hundre grågås lå og duvet. Hilmar sto lenge og kikket etter dem da de fløy av gårde. Plutselig utbrøt han ”Alltid vil jeg huske friheten inne på de store viddene”. Så gikk han nedover mot fangsthytta (Fjørtoft 1995: 12-13).

Historiene om fangstmannslegendene lever videre på Svalbard museum der barn lærer om Svalbards kulturarv. Barna har egne temagrupper hvor de spiser fangstmannsmat som sel, rype og noen ganger isbjørnkjøtt. De lærer om jaktteknikker og ser gamle filmopptak som dokumenterte fangstmannslivet. Kvinnene er ukjente kapitler i Svalbards historie, men det var flere kvinner som overvintret enn hva som er alminnelig kjent. Flere kvinner fulgte sine menn og det var særlig fra 1920-årene at kvinnene begynte å delta i fangsten. For tradisjonelt var fangstlivet sett på som en isolert, knallhard tilværelse for menn. Mest kjent er fangstkvinnen Wanny Woldstad fra Tromsø som overvintret fem sesonger i Hornsund sammen med Anders Sæterdal (Fjørtoft 1995: 120-123).

Wanny både bakte og stelte i hytta, skjøt isbjørn og var med på ferder til både sjøs og lands. Hun ble inspirert av fangstmannsberetningene hun hørt da hun var taxisjåfør i Tromsø og opplevde en dyp og inderlig lengsel mot å leve i og av naturen i Svalbardlandskapet (Woldstad 1956:7). Hun skriver om strabasiose turer i landskapet, spenningen i det å vente på

de første solstrålene og kampen mot stormer og glatte isbreer. Også hun forteller om sorgen da hun forlot Svalbard etter femte og siste overvintring. Boken avsluttes med ordene ”De som har levd der oppe og forstår landet, føler en uforklarlig lengsel i sjelen, de drages tilbake” (Woldstad 1956: 154).

For de fleste beboerne på Svalbard er landskapet ensbetydende med rekreasjon og inspirasjon. Mange benytter fritiden sin til å bevege seg i omgivelsene og de forskjellige landskapspraksisene gir glede og avslapning. Folk velger å gå, benytte scooter eller hundespann ut fra deres landskapssyn, selv om scooteren ofte blir brukt av praktiske grunner. Det å gå i terrenget gir ro og nærhet til landskapet, mens scooteren gjør at folk får reist lengre og er praktisk på grunn av bagasje og tid. I neste kapittel er jeg opptatt av at mennesker med forskjellige risikooppfatninger beveger seg annerledes i Svalbards omgivelser.

Kapittel 4

Risikooppfatninger

Noen landskapsaktiviteter oppfattes som farligere enn andre (Foto: AKT)

Dette kapittelet omhandler lokalbefolkningens risikooppfatninger av forskjellige landskapspraksiser. Et samfunns sosiale prinsipper om hva som er farlig, og dermed moralsk forkastelig å utsette seg for, guider folks atferd. For å redusere risiko bedriver autoriteter kunnskapsformidling, men det er ikke alltid holdninger og handling er sammenfallende. På Svalbard er det for eksempel en del folk som kjører opp og ned bratte fjellsider med scooter, såkalt highmarking, for å oppleve adrenalin og få kulturell kapital i visse miljøer. Dette er svært farlige handlinger siden denne aktiviteten ofte utløser snøskred. Våren 2009 ble en mann tatt av snøskred fordi han bedrev highmarking. Jeg skal i dette kapittelet vise at det er forskjellige meninger om hva som er farlig og hvilken risiko det er verdt å utsette seg for.

Normative idealer for riktig atferd i landskapet

Historien til Svalbard forteller om eventyrere på jakt etter unike villmarksopplevelser og polfarernes kamp om rekordene, enten de benyttet beina, skip eller luftballong.

Kulturminnene viser til menneskeskjebner der jaget etter adrenalin og risiko ble for stort.

Ulykker er det mange eksempler på hvor folk har måtte bøte med livet på grunn av katastrofale avgjørelser. Det var den tiden da øygruppen ikke hadde Sysselmannstab til å utlede risiko og sårbarhetsanalyser for Svalbard. Hvert individ var sin egen lykkes smed og sto til ansvar for sitt eget liv og sine avgjørelser. De utsatte seg selv for frivillig risiko.

I dagens samfunn er det autoritetene som informerer befolkningen om ufrivillig risiko, altså risiko som folk ikke frivillig vil akseptere (Douglas & Wildavsky 1983: 16). For eksempel er det Sysselmannen på Svalbards oppgave å informere befolkningen på Svalbard om farer i landskapet, for eksempel om skred, isbjørn, scooterkjøring på breer, ferdsel til havs, ujevnheter i terrenget, nødutstyr, skiftende vær og manglende sikt. Særlig påskeferien er forbundet med mange skader siden denne perioden er høysesong for ferdsel i landskapet. På Sysselmannens nettsteder står det at

påsken er høysesong for utfart på Svalbard. Dessverre har påsken også ofte vært høysesong for redningstjenesten. Sysselmannen har vanlig beredskap i hele påsken, men vi oppfordrer alle som ferdes ute i terrenget om å ferdes med forsiktighet.

Sysselmannen ønsker alle en god og trygg påske (Sysselmannen, 2010, 1. avsnitt).

Det er en mengde sikkerhetstiltak, som brosjyrer og annen informasjon, som reisende i Svalbards landskap blir eksponert for. Det lokale Røde Kors og Sysselmannen holder ofte kurs i feltsikkerhet og bruken av nødutstyr. Jeg var selv på et slikt seminar, og alt utstyret som ble presentert for å ferdes sikkert i terrenget, var overveldende. Det var ikke lett å gjette seg frem til hvordan de forskjellige apparatene fungerte, og de var ikke alltid brukervennlige. Kurs er derfor viktig for å skjønne riktig bruk, for hva er poenget med en skredsøker hvis man ikke vet hvordan den brukes?

Studentene ved UNIS må i begynnelsen av hvert semester ta et sikkerhetskurs der de lærer å skyte med gevær og hvordan de skal ferdes trygt i Svalbardlandskapet. Brosjyren ”Sikkerhet på Svalbard (2005)” omhandler de potensielle farene ved å ferdes i landskapet. Etter å ha lest om alle farene man kan utsette seg for, fikk jeg plutselig ikke så lyst til å dra ut i terrenget

allikevel. Alle seminarene, historiene, informasjonen og min tidligere bakgrunn i Røde Kors gjorde at jeg opplevde kunnskapen som preventiv. Det førte til at min første tur ut i landskapet opplevdes ganske skremmende. I den samme brosjyren sto det tidlig i introduksjonen at

det er likevel ikke hensikten å skremme deg fra å dra ut på tur på Svalbard. De fleste turer går godt fordi den enkelte har tatt ansvar for egen sikkerhet og forholdt seg til de særegne forholdene på Svalbard (Sysselmannen, 2005:3).

Kunnskap kan gi trygghet men også frykt for potensielle farer

Jeg skal nå gi et eksempel fra min første scootertur ut av Longyearbyen. I mitt hode surret kunnskap om risikoen ved å bevege seg i det arktiske landskapet og dette førte til at min opplevelse av turen ble ganske forknytt. Hva som er risiko, og hvor farlig det er, er både subjektivt og påvirket av kulturelle modeller (Douglas & Wildavsky 1983). Min informant og jeg hadde to ulike syn på hva som kan være farlig i løpet av turen vi tok.

Det var pent vær og temperaturen lå på rundt -20 grader. Min informant og jeg dro avsted på en scooter, jeg satt bakpå. Dette var første gang jeg satt på en scooter, og jeg følte meg ikke særlig komfortabel, men jeg holdt meg fast. Sletten ut Adventdalen var preget av snødumper på grunn av uværet som hadde passert dagene før. Det humpa og gikk der jeg satt og betraktet reinsdyr og et turistfølge til venstre for meg. Jeg husker jeg tenkte at man ikke får tid til å nyte omgivelsene når man fyker av gårde på en bråkete scooter. Etter en halvtime stoppet vi ved fangsthytta til Hilmar Nøis som alle ekte svalbardianere har god kjennskap til. Det var deilig å strekke på beina og nyte utsikten av fjellkjedene. Jeg dro den klare, kalde luften godt inn i lungene da jeg fikk av meg hjelmen som er et stort hinder for sanseinntrykk. Hele tiden sto jeg og speidet etter isbjørn. Den kan jo komme brått på oss fra bak hytta og revolveren lå i veska på scooteren og noe signalpistol var ikke pakket med. Jeg hadde verken lært å starte en scooter eller avfyre et våpen.

Da vi fortsatte utover fjorden mot Van post breen, så vi plutselig en mellomstor hannbjørn som lå og spiste sel på isen. Vi stoppet på god avstand i følge min informant og Svalbardmiljøloven, men jeg var litt engstelig. Jeg visste jo at en isbjørn har en eksplosiv kraft og kan forflytte seg raskt på korte avstander. Scooteren ble slått av, og informanten min begynte å pakke ut kvikklunch og appelsiner. Jeg ble sittende igjen på scooteren. Det var fint

å se isbjørnen i sitt rette element med den flotte isbreen i bakgrunnen. Bjørnen brydde seg tilsynelatende ikke om oss, men sannheten er at han luktet og observerte oss lenge før vi så ham. Vi observerte isbjørnen i rundt 10 minutter, dette flotte dyret som regnes som verdens største landlevende rovdyr.

På vei tilbake til Longyearbyen kjørte vi en bratt stigning opp mot utkikspunktet i Hiortfjellet på andre siden av Longyearbyen. Også i dette tilfellet følte jeg meg utilpass. Det var ikke så lenge siden dette fjellet hadde tatt et liv, da en mann utløste et snøskred ved å kjøre i henget en kilometer lenger bort. Jeg kikket ofte opp på fjellsidene og tenkte; klarer vi å kjøre fra et eventuelt snøskred? Gjennom bøker og seminarer hadde jeg på forhånd lært litt om snøskredfare i og rundt Longyearbyen. Da jeg kom hjem og tenkte over turen vi hadde hatt, skjønnte jeg at min teoretiske kunnskap gjorde at jeg fikk et distansert og ikke erfaringsnært blikk. Jeg følte meg som en turist som bare satt bakpå en scooter og observerte men ikke deltok. Dette eksemplet representerer mitt syn der jeg oppfattet landskapene som container for både estetikk og risiko og ikke som et medium (Tilley 1994:8). Jeg opplevde altså ingen fenomenologisk tilnærming til landskapet og hadde ingen relasjonell kontakt med omgivelsene.

Kontroll er et nøkkelbegrep når det gjelder risikoanalyse, og jeg følte tap av kontroll under denne scooterturen. Røde Kors' forelesninger om ulykker på Svalbard, isbjørnhistorier og mangel på kunnskap om scooter og våpen bidro til at jeg tolket landskapet svært forskjellig fra min dyktige informant. Det var interessant å erfare hvor skremmende et landskap kan oppfattes når man aldri har vært vant til å ferdes i det før og i tillegg føler tap av selvkontroll gjennom manglende kunnskap. I Sidsel Mælands artikkel om basehopping (2004) viser hun at basehopperne må ha mye kunnskap for at hoppet skal være minst mulig risikofullt. Hennes informanter forklarte at kunnskapen om vindforhold, teknikk og mental mestring er viktig for følelsen av kontroll. *"Vi er jo kontroll-freakere hele gjengen. Det er veldig viktig å føle at vi har kontroll"*, fortalte en av Mælands informanter (Mæland 2004:93).

Min turkompanjong var en mann som har bodd på Svalbard i snart 30 år og kan med rette defineres som en veteran. Han har drevet med seljakt, hundespennkjøring og jobber for Store Norske Spitsbergen Kullkompani. Han kjenner godt Svalbards historie gjennom alle bøkene han har lest og ved hjelp av alle kulturminnene man finner på øygruppen. Han ser landskapet gjennom sin kunnskap som er tuftet på personlige erfaringer fra utallige turer på øygruppen og opplevde denne turen svært forskjellig fra meg. Han hadde gjort den reisen vi tok

hundrevis av ganger tidligere og han kjente lokalområdene svært godt. Minner fra tidligere erfaringer, som det å se isbjørn, hytta til Nøis, og reise i flott vær innover landskapet, ble vekket i løpet av denne turen. Han har opparbeidet seg kunnskap om terreng, klima, scooter, våpen, isbjørn og snøskredfare gjennom å bevege seg i og å delta i landskapet. For min informant var denne dagen en vanlig dag på tur i Svalbards omgivelser, og han så ikke noe risiko i å bevege seg i landskapet den dagen.

Vi var på tur innen forvaltningsområde 10 (se kart i Vedlegg). Dette området kjennetegnes av at det er lov for tilreisende å dra alene på tur, og det er ikke meldeplikt i dette området. Disse faktorene gjør at det ofte er mange folk som ferdes her, og scooterløypene er godt oppkjørte. Isbjørner oppholder seg som regel ikke i disse omgivelsene grunnet menneskelig nærvær. Selv om dette området er stort så er min informant lommekjent her. Det at han gikk av scooteren og begynte å spise viste at han var vant med situasjonen og trygg på utstyret.

Kulturelle modeller guider den allmenne atferden i landskapet

Det kan tyde på at det er visse normative idealer, eller kulturelle modeller, som guider folks atferd i Svalbardlandskapet. Min informant og de fleste av Longyearbeboerne handler etter en forestilling om den gyldne middelvei, der man kjenner risikoen, landskapets og selvets grenser. Sunn fornuft er et livsbegrep de aller fleste i Longyearbyen lever etter. Man har en oppfatning av at de arktiske omgivelsene er både sårbare og robuste. Snøras, vær og rovdyr er faktorer som gjør et menneske sårbart mens teknologiske fremkomstmidler som scooter gjør at noen personer føler de kontrollerer naturelementene. Dagens teknologiske verden fører til at stadig flere folk mister respekten for landskapet de ferdes i, siden mange får en falsk følelse av å mestre og å stå over naturen. Mange turister og en del fastboende skader seg hvert år fordi de stoler for mye på sin egen kunnskap og fremkomstmiddelet sitt. De tar ikke nok hensyn til de potensielle farene som omgivelsene innehar.

Mennesker kan som sagt erfare et fenomen svært forskjellig, og våre oppfatninger styrer i mange tilfeller måten vi handler på. Min informant opplevde landskapet på grunnlag av hans kunnskap gjennom praksis og teori, mens mitt blikk kun var formet av en teoretisk forståelse. Det at man på forhånd er posisjonert, gjør at man observerer fenomener på grunnlag av de konvensjoner som er internalisert (Se Stoller 1989: 38-39, og Bourdieu 1977: 80-83).

Størsteparten av lokalbefolkningen i Longyearbyen vet hva det vil si å ferdes trygt i landskapet. De har kunnskapen om de arktiske forholdene fra teori og fra personlige erfaringer. Kultur er kunnskap som er mer eller mindre felles i befolkningen og som i stor grad styrer menneskenes tankemønstre og atferd (Sobo & Wedenoja 1997:162). Nordmenns oppfatninger om norsk friluftsliv er tuftet på slike mønstre, som i mange tilfeller blir tatt for gitt. Mæland (2004) viser at natur også kan være en kulturell kategori, det er noe vi relaterer oss til og noe vi tenker med. Friluftsliv som rekreasjonsfenomen er i mange tilfeller knyttet opp mot en spesifikk norsk naturoppfatning. Enkelthet, naturlighet og ekthet er det som favoriseres, og disse idealene henter fortsatt inspirasjon fra polfarernes ekspedisjoner. Nansens og Amundsens reiser symboliserer disiplin, vågemot og nordmenns overlegenhet i møtet med naturkreftene (Mæland 2004:86, 89, Spjuth og Lien 2009).

I Longyearbyen er det noen miljøer der friluftslivet som identitetsprosjekt koples opp mot en heldiskurs. Enkeltmennesker i disse miljøene uttrykker hvor tøft det er å bo på Svalbard og forteller om episoder der de har vært ute for nestenulykker. De forteller historier om det ville landskapet og raske værendringer. Historiefortellingene på Svalbard handler ofte om folks erfaringer i landskapet og mange driver med det Erving Goffman (1959) kaller for inntrykkskontroll. De ønsker å presentere seg selv utad som tøffe og vågale for å kunne få kulturell kapital. For Bourdieu er kapital det samme som makt og kulturell kapital er kroppslige disposisjoner som kunnskap, dannelselse, utseende og karaktertrekk. Kapital er knappe sosiale ressurser som i enkelte sosiale fellesskap blir tillagt en bestemt verdi, og siden kapital er begrenset er den i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom sosiale aktører (Bugge 2002: 225-226).

I noen ungdomsmiljøer er det for eksempel status å ha en rask scooter som vedkommende kjører hardt og skryter av sine aktiviteter til sine venner, altså det sosiale fellesskapet. Personene kan da oppnå kulturell kapital gjennom sine karaktertrekk og renommé. Mange unge voksne kjeder seg mye i Longyearbyen og velger å utsette seg for frivillig risiko. Dette er mennesker som liker å fremstille seg selv som mer vågal enn andre, og som kjenner risikoen, men velger å ta sjanser for å oppleve mer. Blant mange unge personer er det vanlig å presse grenser for sine scooterferdigheter.

Noen mennesker snakker positivt om folk som driver med slike aktiviteter. Som tidligere nevnt, er det ganske vanlig at unge mennesker arrangerer sammenkomster på hyttene rundt i landskapet. Jeg snakket med to personer som hadde hatt en hyttefest dagen før. Han ene

fortalte at den andre personen hadde kjørt scooter i beruset tilstand og viste meg sporene utover dalen. De lo og synes det var artig at den ene hadde kjørt scooter som en tulling. Sporene viste flere store rundinger og at han hadde hatt stor fart. De ignorerte risikoen ved slik aktivitet, det at han kunne veltet og brukket noe eller kjørt på tilfeldige forbipasserende, spilte ingen rolle. Ingen ble jo skadet. Denne historien var nok del av mange fester senere og en føljetong blant vennene deres.

Kunnskap hindrer ikke alltid uønsket atferd

Det normative idealet for norske standarder for friluftsliv er at folk har nok kunnskap om de aktivitetene de begir seg ut på, slik at de ikke utsetter seg selv og andre for risiko. Mye nytt utstyr blir laget hele tiden for at mennesker skal yte bedre og være sikre mot eventuelle farer. Det er en ny trend de siste årene at folk skal ha tekniske dupperingser med på tur og kunne behandle disse gjenstandene riktig. Kunnskap om det å bevege seg risikofritt i ulike landskap er viktig for de fleste mennesker siden det gir en følelse av kontroll. Mange folk mener at rasjonelle mennesker handler på grunnlag av den kunnskap de innehar. Landskapspraksiser som basehopping, fallskjermhopping og highmarking er aktiviteter som tilsynelatende bryter med denne tankegangen. Folk stiller seg spørsmålet; hvorfor utsette seg selv for frivillig risiko når en har kunnskap om farene ved slike handlinger?

Det er altså ikke alltid sammenheng mellom holdninger og handlinger i landskapet (Barth 1994: 132 og Kalland 2004:7). Sysselmannen på Svalbard har nettopp utgitt en risiko og sårbarhetsanalyse (ROS) for øygruppen. Denne rapporten ble utarbeidet på oppdrag fra Justisdepartementet og har som mål å danne grunnlag for videre arbeid med beredskap på Svalbard (Sysselmannen, 2010, 1. avsnitt). Analysen begynner med ordene:

Et samfunn uten farer og risiko kan vanskelig tenkes, men vi kan gjøre noe for å redusere sannsynligheten for at slikt inntreffer og begrense omfanget og konsekvensene dersom uønskede hendelser skulle skje (Sysselmannen, 2010:8).

I dagens samfunn er det autoritetene som har ansvaret for å sikre innbyggerne trygghet i størst mulig grad, og derfor jobber disse instansene hele tiden for å kunne oppdage risikomomenter. På Svalbard er det følgende temaer; uønskede naturhendelser, svikt i kritisk infrastruktur, store ulykker, uønskede hendelser med konsekvenser for natur og miljø, og helseberedskap og epidemier, som har vært vurdert i risiko og sårbarhetsanalysen. Når det gjelder menneskers

bevegelser i landskapet, er det særlig skredfaren som representerer store sikkerhetsmessige utfordringer på Svalbard¹⁶. Snø og sørpeskred er fenomener som dessverre skjer ofte på øygruppen og som tar liv. På grunn av klimaendringer vil det oftere være perioder med større nedbørsmengder på kortere tid, og dette kan øke sannsynligheten for skred betraktelig (Sysselmannen, 2010:17). På sommerstid er det vanlig med fjellskred der morenemasser og stein i bratte skråninger løsner på grunn av mye nedbør. Skred kan være selvutløsende eller utløst av ferdsel, og i vintersesongen er det mange som beveger seg i terrenget, særlig med scooter eller på ski. Snøskred er trolig den største risikoen folk på Svalbard eksponeres for (Sysselmannen, 2010:18-20).

Da jeg var i Longyearbyen vinterhalvåret 2009, gikk det ett stort skred over veien til Nybyen, der studentene bor. Denne veien blir benyttet av bortimot 120 studenter hver dag, morgen og ettermiddag, men heldigvis ble ingen rammet. Skredet var kraftig og tok med seg to fredete taubanebukker og stengte veien opp til Nybyen. Hele veistrekningen hadde fra før skilter på lysmastene der det sto ”fare for snøskred, gå på andre siden av veien”. Etter denne hendelsen fjernet Sysselmannen mekanisk snøgavlene som fortsatt var igjen og stengte scootertraseen, som går ved siden av veien, med skredfarebånd. Med tanke på at jeg selv hadde gått den veien ofte, var det et skremmende syn som møtte meg da jeg så snømassene som veltet utover veien.

De fleste av de fastboende på Svalbard kjenner til denne type kunnskap, og dessverre vet folk hvilke alvorlige konsekvenser et snøskred får for de rammede. Longyearbyen er et lite samfunn der alle vet hvem som er hvem og kirken er full hver gang det er en begravelse. Derfor blir det sett på som dårlig dømmekraft å drive med highmarking, det vil si å kjøre snøscooter opp og ned bratte fjellsider. Denne aktiviteten er livsfarlig siden det ofte fører til utløsning av snøskred. Scooterførerne konkurrerer om hvem av dem som klarer å kjøre lengst opp fjellsiden før tyngdekraften gjør at de må brått snu for ikke å velte. Det er dessverre populært å drive med highmarking blant unge mennesker som søker risiko og status i vennegjengen.

På Sysselmannens hjemmesider står det at to menn i 20-årene er ilagt bøter på 5000 kroner hver og inndragning av førerkortet i tre måneder etter å ha drevet med denne type aktivitet i Hiorthfjell lørdag den 13. mars 2010. De utløste også et snøskred og unnlot å melde fra om

¹⁶ Andre sikkerhetsrisikoer er større ulykker i gruver, fly- og skiptrafikk, svikt i kritisk infrastruktur, tele og dataforsyningen, og brann i bosetninger (Sysselmannen, 2010:16).

dette og brøt dermed vegtrafikkloven der det står at det er enhver's plikt å ferdes hensynsfullt og varsom så det ikke kan oppstå fare eller voldes skade. Dessuten fortsatte de to aktivitetene etter at skredet var utløst, og Sysselmannen gjorde en unødvendig redningsoperasjon (Sysselmannen, 2010, 2. avsnitt). Det er kostbart å gjennomføre redningsaksjoner på øygruppen på grunn av det arktiske klimaet og utstyret som trengs. Sysselmannen forsøker derfor å spre informasjon og holdningsskapende arbeid på skolene for å sikre god risikoforståelse og at destruktiv atferd endres. Målene til styresmaktene i Norge vil alltid være å ha kontroll, og å beskytte befolkningen mot farer de ikke selv kan møte alene (Douglas & Wildavsky 1983:19). Deres risikooppfattelser påvirker lovgivningen og styrer derfor den allmenne forståelsen av hva som er farlig og ikke.

Chauncey Starr mener at autoritetene burde begrense lovverket til bare å gjelde ufrivillig risiko. Starr vil at folk skal kunne bestemme selv om de vil utsette seg selv for farer uten å bli moralsk fordømt av samfunnet (Douglas & Wildavsky 1983: 19-20). Risikosport som highmarking og basehopping er nettopp slike aktiviteter individene selv har valgt å gjøre, men frivillig risiko har en tendens til å påvirke andre. Scooterføreren tenker ofte at denne aktiviteten bare får konsekvenser for seg selv, men det er ikke alltid rett. Førerne er del av familier, ofte er det flere som kjører sammen som kan skade hverandre og hvis ulykken skjer er det redningsmannskapet som må risikere sine liv for redde dem (Douglas & Wildavsky 1983:19-20). En persons frivillige risikooppsøking kan derfor få fatale konsekvenser for andre og derfor er det nødvendig at Sysselmannen kontrollerer en stor del av landskapspraksisene på Svalbard. Highmarking er et eksempel på uvettig scooterkjøring. Et risikomoment på øygruppen er nettopp snøscooterkjøring og mangel på ferdigheter og risikoforståelse. I Vegvesenets informasjonsbrosjyre om scooterkjøring står det at

en snøscooterulykke skyldes ofte kombinasjonen av flere uheldige forhold. Et fellestrekk i mange av ulykkene er likevel at fører har manglende risikoforståelse, ferdigheter, kunnskap og erfaring til å håndtere snøscooteren på en sikker måte (Statens Vegvesen 2010:3).

Vær og kjøreforholdene er svært skiftende på Svalbard og det er viktig å holde den farten føret krever. Høy fart betyr risiko når førerens kjøreferdigheter er lite utviklet. I terrenget er fartsgrensen satt til 80 kilometer i timen. De gangene jeg satt bakpå en scooter, følte jeg at

farten var mye høyere enn det den var. Det å sitte i en bil i motsetning på en scooter føltes svært forskjellig siden scooteren gjør at man er mer sårbar for ulykker. En sitter så nære grunnen, det er ulendt terreng og ingen rett, asfaltert vei. Høy fart gjør at det er større sjanse for at føreren mister oversikten over terrenget og kjører slik at scooteren velter. Scooteren er i tillegg tung å manøvrere så det er viktig å ha tid nok til å analysere kjøreforholdene.

Jeg likte ikke noe særlig å kjøre scooter siden den føles usikker å kjøre med. Skiene smeller hele tiden i det ujevne underlaget, og det er vanskelig å sitte bakpå på grunn av de kraftige humpene. I tillegg er det vanskelig å se terrenget, og dumper kommer raskt på når det hvite underlaget utjevner bulkene. Det hvite landskapet på Svalbard gjør at lysforholdene ofte forårsaker "whiteout", som betyr at terrengformasjonene blir borte og himmel, snø og terreng går i ett, som et stort hvitt teppe (Statens Vegvesen 2010:27).

De fleste kjører scooter etter sin egen tro på seg selv, risikooppfatning og kjøreferdigheter. Menneskene som har bodd lenge på Svalbard og reist mye rundt på øygruppen, kjører som oftest sikkert. Mange av informantene mine har hatt flere scootere opp gjennom årene og kjenner meget godt til scooterteknikk og kjøresikkerhet. Det var stor forskjell å sitte på med en erfaren scooterkjører på over 50 år og ei ung jente som hadde hatt scooterlappen i 3 år. Den eldste kjørte for å oppleve landskapet og hadde fint driv hele veien. Han følte ikke for å imponere med sine scooterferdigheter. Den unge jenta derimot kjørte veldig raskt og humpete, hun klarte ikke alltid å bremse og styre unna de verste ujevnheterne i terrenget. Hun kjørte for å komme raskt frem og for å imponere.

Risikooppfatninger, kjønn og alder

På grunnlag av det jeg har observert og fått fortalt, spiller alder og kjønn en vesentlig rolle når det kommer til folks risikooppfatninger. Unge mennesker kjører røft og fort på scooter og særlig guttene er interessert i å imponere med sine scooterferdigheter. Highmarking er det utelukkende unge menn og gutter som driver med, og de er mer villige til å utsette seg selv for risiko enn kvinner. Svalbard har en spesiell historie, og i noen miljøer glorifiseres den barske, risikosøkende svalbardianeren.

Mennene kjenner til eventyrernes aktiviteter på øygruppen og vil oppleve adrenalinet og spenningen i å utfordre naturen, dog på helt andre premisser enn Svalbardhistoriens legender. Mange av dem er også lei den økende kontrolleringen av Svalbard og at individuelle uttrykk

forsvinner. Noen mennesker opplever at myndighetenes kontroll fører til en fremmedgjøring av det ekte liv. Alle advarsler og forbud gjør verden mindre spennende å leve i. Derfor kan den økende risikosøkningen i Longyearsamfunnet (og samfunnet generelt) gjenspeile menneskets eksistensielle søken etter det ekte, det å være i kontakt med livets realiteter.

Hva som regnes som farlig er også en oppfatning som synes å være ulikt fordelt i kjønnene. Biologi og miljø påvirker kjønnenes risikooppfatninger og i hvilken grad de er villige til å møte farer. I mange tilfeller er kvinnene i Longyearbyen mer opptatt av potensiell risiko enn mennene. Mennene er generelt mer offensive og mener ikke at risikoen er for høy. De er i større grad mer villige enn kvinnene til å drive med utfordrende landskapspraksiser.

Ved siden av teoretisk kunnskap spilte også betydningen av kjønn en vesentlig rolle i min tolkning av Svalbardlandskapet. Som nevnt tidligere i kapittelet, var jeg mer opptatt av mulige farer enn å nyte landskapet. Jeg tenkte på handlinger og konsekvenser, og følte jeg ikke hadde kontroll. En del kvinner i Longyearbyen har ikke særlig våpenerfaring eller scooterferdigheter og derfor er de avhengige av mennene for å reise i villmarklandskapet. Menn kan sosialiseres inn i å bruke våpen mens kvinner er grunnleggende mer forsiktig. Hvis kvinnene hadde hatt mer kunnskap om disse mannsdominerte feltene, kunne deres risikooppfatning vært annerledes. Kontroll og kunnskap gjør at folk føler selvtillit og mestring, og disse aspektene spiller inn i menneskers syn på hva som er farlig. I Mælands artikkel om basehopping (2004) er det kunnskap som gir kontroll og dermed lykkefølelsen som gjør at folk er villige til å ta risikoen.

Kvinner og menn kan erfare scooterkjøring ganske forskjellig. Jeg snakket med en del kvinner som ikke synes scooterkjøring var særlig stas. De likte bedre å gå til fots eller på ski. I tillegg hadde noen skadet seg i scooterkjøring og ville helst unngå denne aktivitet. De gangene de var med på scooterturer, satt de enten bakpå, eller de ville kjøre traseer uten skråkjøring og store høydeforskjeller. Jeg husker godt hvor skremmende det var å være med på skråkjøring første gang. Vi måtte legge oss over på den andre siden slik at scooteren ikke veltet. Det er ganske vanskelig på grunn av de blytunge scooterstøvlene, den michelinaktige poldressen min og med hjelmen på hodet. Scooteren er jo fra før vanskelig å manøvrere.

I Svalbardlandskapet er det en fordel å være mann. Muskelkraft kommer svært godt med når en beveger seg i terrenget. I øygruppens historie er det også mennene som preger litteraturen. I dag er det friluftaktiviteter som dominerer bruken av landskapet og ikke de store

eventyrernes handlinger, men ennå er det mennene som er mest ivrige etter å oppleve landskapet. Kvinner drar ofte på hytteturer noen kilometer utenfor Longyearbyen, mens mennenes ønsker er å dra på lange overnattingsekspedisjoner til de østlige områdene av Spitsbergen.

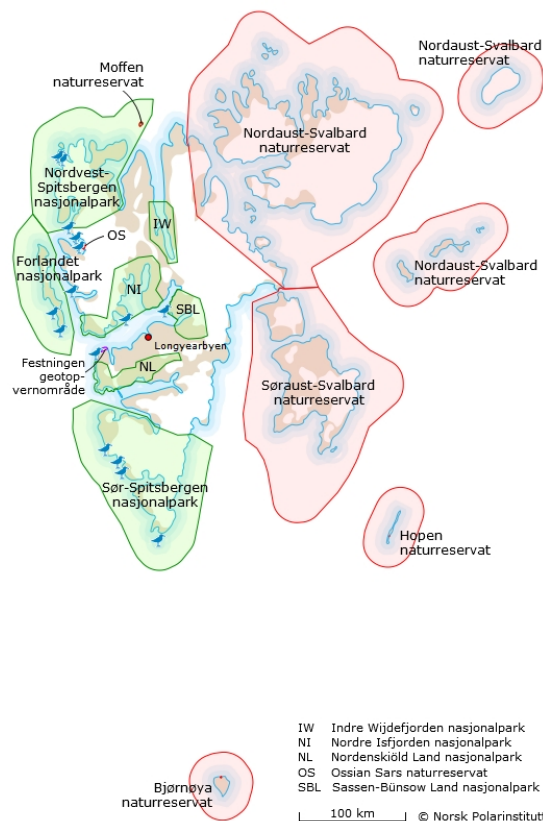
Svalbard er et spesielt sted med isbjørner, sterk vind og streng kulde, og kan ikke sammenliknes med fastlandsforhold. Kvinnene er familieorienterte og ofte svært beskyttende ovenfor sine barn. Fedrene lar gjerne barnet sitte på fanget når han kjører scooter, men jeg har aldri sett en kvinne gjøre dette. Mange familier i Longyearbyen har kjøpt slede til scooteren. Inne i sleden, som festes som en tilhenger til scooteren, er det plass til to barn. Jeg har sett mange slike sleder med barn i, på vei ut av Longyearbyen, men det er ikke alle som tar med barna på tur i landskapet hvis ikke været er hundre prosent sikkert.

Ei mor fortalte meg at det er mange mødre som er overbeskyttende for barna sine i Longyearbyen. Hun mente at det er viktig å utsette barna for vær og vind, altså normalt Svalbardklima, for at barna skal utvikle et sunt forhold til sine omgivelser. Barn blir påvirket av foreldrenes landskapsoppfattelser. Hvis alt er en potensiell fare, vil barnet også utvikle frykt og utrygghet ovenfor dette landskapet. Det er viktig å lære hva en må passe seg for og hva en ikke behøver å være redd for, og dette er en nødvendig del av barns oppvekst (Broch 2004: 104). Moren mente at hennes barn hadde godt av å erfare landskapet og være mye ute i Svalbards klima. Mottoet hennes er ”*Vær aldri redd, men pass deg bestandig*” og med dette mener hun at barn aldri må være livredde når de ferdes i terrenget, for når man tar sikkerheten på alvor, er alle i utgangspunktet trygge.

Og nettopp dette mottoet følger de fleste når de skal på tur i Svalbardlandskapet. Risiko er et sosiokulturelt fenomen, som er påvirket av sosial organisering og verdier som guider atferd og styrer avgjørelser av hva som er farlig (Douglas & Wildavsky 1983). Det å ferdes i det arktiske landskapet krever en god risikoforståelse siden det er mye som kan gå galt. Sysselmannen forsøker å spre informasjon om de potensielle farene ved å bevege seg på øygruppen og de fleste fastboende følger denne kunnskapen når de drar på tur. Men det er ikke alltid sammenheng mellom kunnskap og handlinger, og mange oppsøker risiko frivillig. På Svalbard er det særlig uvøren scooterkjøring i form av highmarking og faren ved skred som er den største trusselen for de fastboende. Alder og kjønn er ofte avgjørende for folks risikooppfatninger og unge menn er mer villige til å ta risiko.

Kapittel 5

Forvaltning og politikk

65 prosent av Svalbards landareal er i dag vernet (Kart: Norsk Polarinstitutt)

Dette kapittelet omhandler politikk og næringers ønsker for hva landskapet og ressursene kan brukes til. Aktørers landskapssyn er ofte preget av den økonomiske nytten omgivelsene innehar og skiller seg fra folk som er opptatt av egenverdien til landskapet og hvordan det best kan bevares. På Svalbard er det særlig tre næringer som bidrar til Longyearsamfunnets eksistens, det er Store Norske Spitsbergen Kullkompani, turistnæringen og forskningsarbeidet som blir gjort ved UNIS.

De fleste av Longyearbyens innbyggere er tilknyttet disse arbeidsfeltene og påvirkes av statens forvaltningsplaner for øygruppen. Det er spesielt kullindustrien og turistnæringen som trues av innskrenket handlekraft på grunn av myndighetenes forskrifter om bærekraftig utvikling. Næringenes ulike landskapspraksiser kommer ofte i konflikt med spørsmålet om landskapets bruk og vern. Hvordan forstås prinsippet om at ”naturen kommer først” for lokalbefolkningen og er miljølovverket så statisk som folk skal ha det til?

Det politiske landskap

Det politiske landskapet (Schanche i Gaup 2005) på Svalbard omfatter ulike aktørers mål og interesser for øygruppen. Begrepet omfatter hvordan kunnskap om landskapets historie og symbolinnhold brukes strategisk i en kulturpolitisk diskurs (Gaup 2005:53). Landskapet inneholder mange forskjellige, ofte motstridende verdier som gir mening for de som observerer. Verdiene er knyttet til en forestilling om det ønskverdige (Broch 2004:103) og det kan tyde på at det natursyn hver enkelt utvikler påvirkes av hvordan andre forhold seg til natur (Broch 2004:109). På Svalbard representerer lokalbefolkningens avhengighet av kullnæringen en sterk motkraft til miljøbevegelsene. Organisasjoner som WWF (Verdens naturfond) mener at det er et stort paradoks at Svalbard produserer kull og bidrar til en forurensende verden samtidig som de skal fremstå som verdens best forvaltede villmarksområde. Greenpeace aksjonerte mot Norges videre kulldrift i Svea i august 2009. Disse aksjonistene henter handlekraft i en illusjon om det ønskverdige, altså at deres natursyn som omhandler vern og bærekraftig utvikling, skal dominere. Deres landskapsoppfatninger forsterkes i møtet med signifikante andre og deres forskjellige landskapspraksiser.

Tilley's begrep om arkitektonisk rom (1994) er aktuelt i denne sammenheng siden disse rommene er bevisst skapte rom som er gjort synlig og håndripelig og dermed forbindes med et maktaspekt (Tilley 1994:15-17, Gaup 2005:17). Hvem som bestemmer forvaltningen av øygruppen og hvilke hensikter som ligger bak, er spørsmål som diskuteres i det arkitektoniske rommet. Kjernen i politisk maktspill er ofte kampen om retten til å definere den sanne virkeligheten (Kalland 2004:10). Grensene som skapes og reproduseres, danner kategorier for regler som opprettholder og overdriver forskjellen mellom det som er innenfor og akseptabelt og det som er utenfor og uakseptabelt (Douglas 1966 i Kalland 2004:11). På Svalbard foregår det en grensemanipulering der aktører på bakgrunn av deres interesser forsøker å gi inntrykk av miljøkontroll for å kunne delta i Svalbards forvaltningsdebatt.

Næringenes bruk av landskapet

Forskningen, kullindustrien og turismen er de tre viktigste inntektskildene for Longyearsamfunnet. Formålet med næringene er både økonomiske og politiske, siden regjeringen ønsker et sterkt norsk nærvær på øygruppen. Derfor kan tolkningen av Svalbardmiljøloven i noen tilfeller være fleksibel på grunn av nasjonale interesser, mens for andre virker den frustrerende å forholde seg til. Forskningsmiljøet, gjennom sine

vitenskapelige studier av klimaendringer, er med på å sette rammene for de andre hovednæringene på Svalbard. Jeg skal nå beskrive de ulike landskapspraksisene til hovednæringene, og hvordan spørsmålet om bruk og vern skaper usikkerhet i forhold til lovverket.

Forskning og kort vei til arktisk villmark

I stortingsmeldingen nummer 22, side 11, står det at ”*forskning og høyere utdanning skal være en viktig del av norsk virksomhet på Svalbard i årene fremover*” og at denne virksomheten er nødvendig for kunnskapen om klimaendringene i de arktiske områdene. Regjeringen vil altså ha forskningen på Svalbard som satsningsområde og derfor er store områder vernet for å sikre urørte referanseområder for forskning. I 2004 fikk også Svalbardmiljøloven en egen bestemmelse om begrensninger i virksomhet som kan skade forskningsaktivitet. Svalbard er den mest forskningsintensive og internasjonale delen av Norge. Det er forskningsinstitusjoner fra 20 land på øygruppen og kunnskap er derfor blitt en av hovednæringene på øysamfunnet (St.meld.nr.22:66). Norges historie som polarnasjon og pionerer innen polarforskning, har ført til at tradisjonen holdes ved like på Svalbard. En stor del av norsk polarforskning utføres i dag på øygruppen, og forskningen på Svalbard representeres først og fremst ved to institusjoner, UNIS og Norsk Polarinstitutt som har avdeling i Longyearbyen.

Universitetssenteret på Svalbard (UNIS) har cirka 350 studenter i året. De tilbyr studier innen arktisk forskning med fagene biologi, geologi, geofysikk og teknologi. Senteret sysselsetter mange folk og de forskningsansatte utgjør en stor del av Longyearsamfunnet.

Hovedforskningen ved UNIS angår de fysiske og biologiske prosessene ved klimaendringer. UNIS er Norges mest internasjonale utdanningsinstitusjon med 50 prosent internasjonale studenter og forskere. Senteret fungerer som en arktisk feltstasjon og kursene de tilbyr gjør at studenter kan oppleve Svalbardlandskapet gjennom ekskursjoner i forbindelse med forskningen. De studentene jeg bodde sammen med var hovedsaklig biologer og to av dem doktorgradstudenter fra Universitetet i Moskva. Store deler av Øst- Svalbard er nå forbeholdt forskningsarbeid og de var heldige å få være med på en ukes feltekskursjon på et forskningsskip. Forskningen gikk blant annet ut på å hente isprøver og hele tiden ble de avbrutt av isbjørn. De viste bilder og videofilmer fra ekspedisjonen der isbjørn var en stor del av studieturen.

Norsk Polarinstitutt, avdeling Longyearbyen, ligger i samme bygning som UNIS og instituttet har røtter tilbake til den første vitenskapelige ekspedisjonen til Svalbard i 1906. Institusjonen fungerer som rådgiver for norske myndigheter og har i oppdrag å sikre en best mulig forvaltning av de norske polarområdene. Undersøkelser av isbjørn er viktig for Polarinstituttet siden isbjørnen er på toppen av næringskjeden i Arktis. Det er nødvendig å kjenne til effekten av miljøgiftene¹⁷ som truer artene og landskapet for å kunne forstå jordas miljøtilstand.

1. mars 2007 innledet ”Polaråret”, der 60 nasjoner gjorde en ekstra innsats for polarforskning. Det norske polarinstituttet hadde og har en sentral rolle i den norske polarårsatsningen og regjeringen bevilget 290 millioner kroner til forskningen. Målene med polaråret var blant annet å øke internasjonalt samarbeid, særlig med Russland, og få utenlandske forskere til å bruke infrastruktur på Svalbard i samarbeid med norske miljøer. Et annen viktig moment var å gi en kunnskapsarv av samfunnsmessig relevans og spre betydningen av polarforskning og polarområdene i det norske samfunnet. Dermed kan ”Polaråret” sees som en nasjonal og internasjonal folkeopplysningsaksjon, der målet er at mennesker inkorporerer forskernes kunnskapsresultater om klimaendringene (Polaryear, 2007, 6. avsnitt). De to forskningsinstitusjonene, UNIS og Polarinstituttet, koordinerer forskningen på Svalbard.

Svalbardlandskapet som turistmål

Friluftsliv med fotturer med telt og oppakning hadde ingen plass i den tidlige Svalbard turismen. Ett unntak var William Martin Conway som i 1896 gjorde flere turer på Spitsbergen. Selv om Conway ble sponset av Royal Society og Royal Geographical Society i London, og turen var en vitenskapelig ekspedisjon, mente Conway at dette først og fremst var en lysttur. Han skriver i beretningen ”The first crossing of Spitsbergen (1897) at ”her, altså, er en mulighet for kompetente menn til å nyte ferier av den aktive, helsebringende og nye sorten, og samtidig gjøre en god og fruktbar tjeneste for vitenskapen” (Arlov 1996:210-212). Spitsbergen ble altså sett på som et feriemål for spreke menn med sans for vitenskap og oppdagelser.

Den store Nord-norske fangstvirksomheten som utviklet seg i andre halvdel av 1800- tallet førte til at redere i Tromsø og ishavsskipperne så turistfart som en mulighet til å kombinere

¹⁷ Miljøgiftene inkluderer tungmetaller som kvikksølv, bly og kadmium. Disse finnes i utgangspunktet i naturen men på grunn av menneskelig aktivitet øker tungmetallene kraftig. Persistente organiske miljøgifter er ulike kjemiske miljøgifter som industrielle kjemikalier og visse biprodukter av forbrenning (Norsk Polarinstitutt, 2007, 2. avsnitt).

fangst og turistvirksomhet på en og samme tur. Skipsleilighetene på båtene som dro nordover ble utleid til turister, som måtte betale godt for eventyret. Utenlandske turister var mest interessert i opplevelsen ved trofejakt og overlot som oftest det meste av fangstutbyttet til skipet. Slike sportsturer blomstret etter århundreskiftet og mye av årsaken ligger i den økende interessen for villmarksturisme. Hammerfest og Tromsø var geografisk perfekte utgangspunkt for ishavsturer. Et annet moment er den internasjonale reklamen byenes ishavsmiljø fikk etter de mange vitenskapelige ekspedisjonene der den nordnorske kompetansen ble benyttet (Arlov 1996:212).

Mot slutten av 1800- tallet fikk ishavsskutene konkurranse i turistfarten fra profesjonelle redere og forretningsfolk som ville tjene penger på turistvirksomhet. Da det ble klart at det var penger å tjene på å frakte turister til Svalbard, dukket de rendyrkede turskipene opp og cruiseturismen gjorde sitt inntog på øygruppen. Gjennombruddet for denne virksomheten kom i 1890- årene og de utenlandske rederne satte standarden. Store tyske og britiske dampere med et hundretalls passasjerer ble benyttet i turisttrafikken og utviklingen tente norske redere. Vesteraalens Dampskipsselskap begynte sommeren 1896 med avganger mellom Hammerfest og Svalbard. Selskapet var forut sin tid og tilbød turistene tur-retur med dampskip og en ukes opphold i bedriftens turisthytte i Adventfjorden. Hytta fungerte som base for jakt og fisketurer og selskapet introduserte altså en form for pakketurer, sjøreisen ble kombinert med overnatting og turer på øygruppen (Arlov 1996: 213-215).

Før århundreskiftet var øygruppen en meget eksklusiv destinasjon og den enorme utviklingen som fant sted i tiårene frem mot 1900- tallet forandret Svalbard som turistmål. Øygruppen ble nedslagsfelt for masseturismen. De mange polarekspedisjonene må ha virket stimulerende for turist tilstrømningen, men det økonomiske engasjementet turisttrafikken skapte førte ikke til oppbygging av infrastruktur som kunne vært base for permanent bosetning (Arlov 1996:216).

I dag er Longyearbyen preget av masseturisme og infrastrukturen er tilpasset turistforespørselen. Etter at flyplassen i Longyearbyen ble åpnet i 1975, ble Svalbard lett tilgjengelig for oppdagelseslystne mennesker og hotellene og de mange turistoperatørene vitner om et godt turistmarked i sommerhalvåret. Reiselivet på Svalbard forsøker å få flere turister til Longyearbyen i vintermånedene og lokker turistene med flotte tilbud. Planen er at Svalbard skal fremstå som et spennende reisemål også når solen er borte. Det reklameres blant annet med stemningen og magien den reisende kan oppleve ved å kjøre hundespann under nordlysets bevegelser.

Siden regjeringen og miljøorganisasjoner vektlegger minst mulig motorisert ferdsel på Svalbard satser økoturismen på hundespann som et alternativ til snøscooter. I Norge er det en nasjonal satsning på økoturisme og for å få denne klassifiseringen må bedrifter oppfylle visse krav. Blant annet så må de tilby naturbaserte opplevelser som inneholder et læringskonsept der gjestene får kunnskap om natur, miljø og lokal kultur. De må også bidra aktivt til natur og kulturvern og påvirke disse områdene minst mulig, og til sist prøve å påvirke holdninger for å skape en mer bevisst miljøvennlig atferd (Innovasjon Norge, 2010, 3. avsnitt).

Svalbard Villmarkssenter tilbyr tjenester basert på økofilosofiens ideer¹⁸ om hva som er godt for jorda og miljøet. De mener at de store snøscooterkøene som forlater Longyearbyen på turer ut i terrenget forstyrrer faunaen og bringer med seg olje og drivstoff ut i den sårbare naturen. Derfor mener Svalbard Villmarkssenter at aktivitetene i omgivelsene skal ha liten innflytelse på naturen og at flere områder burde vært stengt for motorisert ferdsel. En del av lokalbefolkningen i Longyearbyen er ikke interessert i økofilosofiske ideer og slett ikke å bli fortalt hva som er riktig atferd i landskapet. Jeg fikk stadig kommentarer om at den slags misjonerende arbeid kunne de godt vært foruten. Mange boikotter derfor bedriften som også driftet et spiseri i Longyearbyen, i tilknytning til sin turistvirksomhet.

Kulldrift i arktiske omgivelser

Kulldriften på Svalbard må foregå i samsvar med de høye miljømålene og miljøregelverket som gjelder på øygruppen. Det er av særlig betydning at kullnæringen ikke reduserer omfanget av villmarkspregete områder eller påvirker viktige verneverdier negativt.

Kullindustrien var og er fremdeles viktig for norsk nærvær på øygruppen. Staten eier 99,94 prosent av aksjene i Store Norske og bakgrunnen for statens økonomiske engasjement i selskapet var i hovedsak nasjonale hensyn (St.meld.nr22:79-81). Arbeidsplassene næringen sysselsetter bidrar til et stabilt Longyearsamfunn, men i 1997 var det usikkert om selskapet fikk tillatelse til å videreføre kulldriften i Svea Nord, altså dagens eksisterende kullområde. Svea Vest ble avviklet i 2000 og høsten 2001 startet Store Norske produksjonen i Svea Nord. I dag er situasjonen den samme som i 1997. Vil selskapet få tillatelse til produksjonsoppstart i

¹⁸ Målsettingen innen økofilosofiretningen der Arne Næss var en sentral bidragsyter, er å skape forståelse av prosesser og begivenheter innen økosystemer ved å studere betingelsene for holdbar kunnskap om slike systemer. En nødvendighet er å se at helheten er mer enn summen av de enkelte delene (Store Norske leksikon, 2010, 1. avsnitt).

andre områder der kullforekomstene er gode? Konsekvensutredninger og bedriftøkonomiske hensyn må først tilfredsstilles før en eventuell oppstart.

Store Norske eier 2006 kvadratkilometer grunn og er den største utmålshaveren på øygruppen, med 316 utmål (St.meld.nr.22:80). Da Svalbardmiljøloven ble innført ble store områder på øygruppen vernet og totalt 98 prosent av konsernets utmål ¹⁹underlagt vernerestriksjoner. Store Norske planlegger nå fremtidig kulldrift i andre forekomster etter at Svea Nord gruva går tom for kullreserver. Det er mulig å ha videre drift på fire nye steder i Svea området og etter selskapets beregninger finnes det gjenværende kartlagte kullreserver på rundt 45 millioner tonn (St.meld.nr.22:81).

Ved en eventuell drift i Lunckefjell må det anlegges en transportvei mellom Svea Nord og Lunckefjell over Märthabreen, en strekning på cirka to kilometer. Store Norske mener at utslippene av miljøfarlige stoffer vil bli beskjedne og at sporene skal fjernes når driften opphører. Planene for ny gruvedrift krever plikt til konsekvensutredning etter Svalbardmiljøloven paragraf 59 siden inngrepene vil skje inn til grensen til nasjonalparken i Reindalen. Det er en fare for at gruvevann vil kunne drenere inn i parken (St.meld.nr.22:81). Et utredningsprogram for Lunckefjell -prosjektet med tema natur, samfunn og klima er fastsatt av Sysselmannen. Det skal også lages en oversikt over kulldriftens bidrag til utslipp av klimagasser ved forbrenning av produsert og solgt kull. Det forventes at svaret på søknaden til Store Norske er ferdig i tredje kvartal 2010.

Svalbard som utstillingsvindu – et landskap for de privilegerte?

Kryssende hensyn om bruk og verneinteresser er gjeldende på Svalbard.

Svalbardmiljøvernlov fastsetter viktige overordnede miljørettslige prinsipper om aktsomhets- og informasjonsplikt, føre-var-prinsippet, vurdering av samlet belastning, og at miljøpåvirkeren skal betale. Beskyttelsen av naturmiljøet en viktig del av svalbardpolitikken og all næringsvirksomhet, ressursutnytting og forskning må være i overensstemmelse med bevaringen av kulturminnene og naturmiljøet. Samtidig er det et mål å opprettholde Longyearsamfunnet og det må derfor legges til rette for aktivitet som sikrer dette (St.meld.nr.22:7, 10). Det at miljøhensyn skal veie tyngst ved konflikt med andre interesser, kan føre til at dagens næringer kan være vanskelige å opprettholde i framtiden.

¹⁹ Område hvor det gis rett til bergverksdrift.

Næringene på Svalbard må drive innenfor Svalbardmiljølovet. Det står at *”all ferdsel på Svalbard skal foregå på en måte som ikke skader, forsøpler eller på annen måte forringer naturmiljøet eller kulturminner eller fører til unødig forstyrrelse av mennesker eller dyreliv”* (§73). Store Norske har blant annet et eget miljøovervåkingsprogram der de observerer flora og fauna i området til bedriftens virksomhet. Svalbardmiljøloven krever også at det er gjort omfattende konsekvensutredninger angående påvirkning av miljøet før næringsaktiviteter kan inngås og kullindustrien har kartlagt potensielle farer ved virksomheten.

Det å drive næring på Svalbard er i utgangspunktet lukrativt siden Svalbard er et toll og avgiftsfritt område. I tillegg kreves det ingen spesielle etableringssamtykker eller konsesjoner for å etablere næringsvirksomhet på øygruppen. Det finnes cirka 150 små og store bedrifter i Longyearbyen. Regjeringen gjorde fra og med inntekståret 2008 visse endringer i Svalbardskatteloven. Det ble foretatt justeringer for selvstendig næringsdrivende og i reglene for selskaps og kapitalbeskatning. Regjeringen mente at skattesatsene over tid har vært uforholdsmessig lave og sto ikke lenger i stil med levekårene og samfunnsforholdene på Svalbard. Skattesatsen for alminnelig inntekt (selskaps og kapitalskatt) økte fra 10 til 16 prosent (St.meld.nr.22:37-38). I dag eier staten 99% av Svalbards arealer og sammen med lovgivningsmyndigheten gir dette staten mulighet til å utøve stor innflytelse over næringsetableringen på Spitsbergen.

Dette har resultert i at deler av landskapet er blitt stengt for kommersiell aktivitet og ferdsel. Regjeringens satsning på forskning og bevaring av villmark gjør at lokalbefolkningen, bedrifter og privataktører, føler at deler av Svalbard er blitt elitens laboratorium. Svalbard har i dag 29 naturvernområder som har blitt til opp gjennom årene. Det ble opprettet to plantefredningsområder så tidlig som i 1932. I 1973 ble tre nasjonalparker, to naturreservater og 15 fuglereservater opprettet. De to plantefredningsområdene fra 1932 og ett fra 1984 ble opphevet i 2003 for så å bli innlemmet i tre nye nasjonalparker, to naturreservater, og ett geotopvernområde samme år. I 2005 ble den siste nasjonalparken opprettet. I dag er cirka 65 prosent av øygruppens landareal vernet, samt 85 prosent av territorialfarvannet ut til 12 nautiske mil (St.meld.nr.22:54).

Fuglereservatene ligger på holmer og små øyer langs vestkysten av Spitsbergen og det er opprettet et ferdselsforbud i reservatene fra 15. mai til 15. august. Ferdselsforbudet gjelder også til vanns der havet omgir øyene ut til 300 meter fra land eller skjær. Geotopvernområdet

inneholder viktige og særpregete geologiske forekomster og i Festningen geotopvernområde finnes en geologisk lagrekke som er avsatt gjennom flere hundre millioner år. Fossile spor etter fortidsøgler er også del av området (Norsk Polarinstitut, 2010, 12. avsnitt).

Manøvrering i lovverket

Svalbards unike arktiske omgivelser gjør at verneinteresser ofte blir prioritert i forhold til bruk. Lokalaktørene har derfor mange utfordringer å ta hensyn til i forbindelse med deres landskapspraksiser, som kulldrift og turistvirksomhet, for å nevne noen. De forskjellige aktørene forsøker på ulikt vis å få sine interesser vernet. Svalbard er i utgangspunktet svært beskyttet gjennom Svalbardmiljøloven, men det er mulig å påvirke beslutningstakerne til å tøyte grensene for hva som er akseptabelt innenfor loven. Særlig på ett område var det het debatt blant lokalbefolkningen og turistnæringen om. Da jeg var i Longyearbyen ble Øst-Svalbard stadig diskutert siden det da hadde blitt fremmet et forslag om at cruiseturismen bare kunne gå i land på 16 lokaliteter. Dette ville resultert i at turisttrafikken om sommeren hadde blitt mye mindre, og at samfunnet ville opplevd nedgang i de økonomiske ringvirkningene turismen spiller for Longyearbyen. I tillegg ville fastboende på båttur blitt rammet også. Sysselmannen fikk mange protestinnsspill fra både turistnæringen og enkeltpersoner med båt, og frarådet til slutt Direktoratet for naturforvaltning å iverksette forslaget.

I cruisenæringenes brev til Sysselmannen sto det blant annet at organisert ekspedisjonscruiseturisme med små skip bidro til å øke forståelsen for Arktis generelt, guidene meldte fra om relevante begivenheter til myndigheter og forskere. De støttet også forskingen med logistikk og videreformidlet vitenskapelige resultater direkte til gjestene (Jørgensen, Stange i Svalbardposten nr.1.2009:21). Enkeltpersoner mente at forslaget var hårreisende siden det også ville få konsekvenser for de få fastboende som tar turen østover med båt. Et forslag basert på turisttrafikk kunne få negative konsekvenser for lokalbefolkningen.

Norsk Polarinstitut ville i utgangspunktet bare tillate forskere å ferdes i de store naturreservatene i øst. Argumentet deres var at stedene skal være referanseområder med minst mulig menneskelig påvirkning. Forskerne mener at disse referanseområdene er viktige siden de er lokaliteter for forskning på klimaendringene og hvordan de påvirker naturen og dyrelivet. Mange i Longyearbyen mener at dette er påskudd for å kunne kontrollere adgang til byråkrater og forskere og stenge vanlige mennesker ute fra disse vakre områdene.

Sysselmannen klarte å stoppe forslaget for nå, men de er underordnet Direktoratet for naturforvaltning og Miljøverndepartementet, så de kan bare komme med anbefalinger. Forslaget for endring av verneforskriften vil bli vurdert før endelig vedtak fattes av Kongen i statsråd (Svalbardposten nr.6.2009:4-5). Svalbardmiljølovens prinsipp ”naturen først” er altså ikke så statisk som folk skal ha det til når økonomiske og sosiale hensyn er størst.

Et annet eksempel på lemping av Svalbardmiljøloven er forslaget om å redusere sikringssonene rundt taubanebukkene. Longyearbyen opplever utfordringer i forbindelse med næringsinteresser og utvikling mot et fullverdig familiesamfunn. Befolkningsøkningen og turisttilstrømmingen krever god infrastruktur og stadig nye bygg. I Longyearbyen er det særlig de mange kulturminnene fra gruvedriften som byr på problemer når nye prosjekter skal vedtas. Taubanetraseen som går gjennom sentrumsområdene hadde opprinnelig sikringssoner på 100 meter som var stadig i konflikt med næringsinteresser. Sysselmannen vedtok derfor i fjor at sonene rundt kulturminnene i Longyearbyen skulle innskrenkes siden de mente at det ikke var faglig grunnlag for å ha så brede sikringssoner som i dag. Staben ønsket mindre administrasjonsarbeid i forbindelse med dispensasjonssøknadene hver gang noe skulle bygges.

Miljø og næringsutvalget mente at Sysselmannen burde gått hardere til verks og kuttet ut den ene sikringssonen som gjaldt taubanetraseen til gruve 2a gjennom byggeområder samt å ha 20 meter, og ikke 26 meter som Sysselmannen foreslo, sikringssone ved taubanetraseen til gruve 2b (se kart i Vedlegg). Sysselmannen foreslo en avgrensning av sikringssonene mot de regulerte byggeområdene i Lia, Nybyen og ved Bykaia. De foreslo også å opprettholde de eksisterende sikringssonene på 100 meter i de mer perifere delene av planområdet og ha sikringssoner på 26 meter langs taubanetraseene gjennom sentrum (Sysselmannen, 2009, 9. avsnitt). Disse eksemplene viser at det er mulig å påvirke beslutningstakerne til å gå imot nye vedtak og at praktiske hensyn i noen tilfeller er viktigst.

En annen konsekvens av miljølovverkets innstramminger på landskapspraksiser er at mange bedrifter har sett seg nødt til å skape handlingsrom ved å spille miljøvennlige. Mange folkegrupper i verden benytter seg av urfolksrettigheter for å sikre lokal selvråderett over omgivelser og landskapspraksiser. Urfolk viser til forfedres bruk av landskapet gjennom mange hundre år og krever derfor rett til å kunne fortsette med disse praksisene i dag. Lokalbefolkningen i Longyearbyen kan ikke argumentere med urfolksrettigheter i forvaltningsdiskursene og derfor benytter de i stedet inntrykksmanøvrering for å få agens og

rett til videre eksistens på øygruppen. Ved å framstille seg selv som en bedrift som ønsker å gjøre sitt for at Svalbardlandskapet skal ha en bærekraftig utvikling, er de i linje med Svalbardmiljøloven.

Miljøbegrepet er blitt et motefenomen i Norge, og bedrifter forsøker å innlemme miljøstatus i sin markedsføring. Toget, t-banen, biler og matvarer reklamerer med miljøvennlighet. På Svalbard kan en observere denne tendensen, men orienteringen mot miljø er i mange tilfeller et uttrykk for inntrykksmanøvrering (Goffman 1959)²⁰. Noen bedrifter forsøker å virke mer miljøvennlige enn de er ved å reklamere for nettopp dette. Store Norske Spitsbergen Kullkompani sponser for eksempel forskning på Co2 lagring ved UNIS og Svalbard Snøscooterutleie har klistret merker der det står ”*I’m an ECO friendly snowmobile*” på vindskjermene. De har byttet ut alle utleiescooterne med firtakere som bruker mindre bensin og genererer minst støy. Et av de største turistbyråene i Longyearbyen, Spitsbergen Travel, har kjøpt klimakvoter og har en miljøvennlig filosofi. Polarhotellet har sluttet å frakte kjøpevann fra fastlandet og lager sitt eget vann, både med og uten kullsyre. Hotellet er i full gang med å sertifisere seg til Svanemerket og har opprettet en miljøledelse som blant annet kurser de ansattes holdning til miljøsertifisering. De jobber også for å få ned avfallsmengden og energiforbruket ved å installere sensorer for lys og avfallskvern.

Longyearbyen Lokalstyre ønsker at alle bedrifter og offentlige etater skal miljøsertifiseres. Målet er at Longyearbyen blir mer miljøvennlig. Styret har derfor søkt Svalbards miljøvernfond om penger til en miljøanalyse av byens bedrifter. Virksomhetene på Svalbard har skjönt at det er nødvendig å ha en grønn profil for å kunne tilfredsstille myndighetenes og turistenes miljøkrav. Mange av bedriftene ønsker miljøsertifisering, men kravene til de ulike merkene er høye og ikke alle vil ta kostnadene ved en slik omlegging av bedriften. Derfor forsøker de mindre aktørene i markedet å gi inntrykk av å være miljøvennlige gjennom enkle tiltak, som å markedsføre en grønn profil utad.

Oppfatninger og utfordringer rundt vernespørsmål

Det er ikke alltid like lett å navigere i lovverket, usikkerheten er stor. Hva er lov og hva er ulovlig? Både næringene og enkeltpersoner gjør stadig feilsteg i det politiske landskapet. De føler at Svalbardmiljøloven er streng, og at det er feil at forskningen skal ha stor innvirkning på

²⁰ Noen bedrifter er oppriktig opptatt av miljøproblematikken og vil ha en bærekraftig utvikling som nettopp sikrer landskapets overlevelse og dermed deres ressursgrunnlag.

forvaltningen av øygruppen. Det har derfor utviklet seg en del felles narrativer omkring lokalbefolkningens misnøye med restriksjoner for virksomheter og enkeltpersoner. Det at Polarinstituttet formidler resultater fra forsknings- og miljøforvaltningsprosjekter til statsforvaltningen, interesserte fagmiljøer og til allmennheten gjør at de har stor makt til å legge premissene for Svalbardforvaltningen. Instituttet er også Sysselmannens viktigste rådgiver i miljøfaglige spørsmål (St.meld.nr.22:49).

En del av lokalbefolkningen i Longyearbyen er skeptiske til forskningen som i stor grad er med på å bestemme vilkårene for Svalbardpolitikken. På hvilket grunnlag er konklusjonene trukket? Er forskerne og forskningsformidlerne formet av ideologier som gjør at klimaskeptikerne blir tiet i hjel? Polarinstituttet har bedrevet isbjørnforskning på Svalbard i noen tiår, og på det grunnlag stengt av områder for ferdsel. En del av lokalbefolkningen uttrykker misnøye med forskningen siden de mener den frarøver dem potensielle turområder på Øst- Svalbard. Mange kommer med typiske utsagn som ” Er de ikke snart ferdige?” og ”hva er nytten av denne forskingen?”. Forskerne svarer da at målingene av miljøgiftene i isbjørn og konsekvensene av dette er et langtidsprosjekt for å se effektene av menneskelig påvirkning på Arktis.

Et annet eksempel på denne mistroen kom i februar 2010. Klima og forurensningsdirektoratet, i samarbeid med UNIS og Norsk institutt for luftforskning, la fram en rapport om klimautslipp på Svalbard der cruisetrafikken har fått stempel som verstingen. Bydrift (drifter teknisk infrastruktur i Longyearbyen), Store Norske, Aeco (cruisenæringens interesseorganisasjon i Arktis) og Pole Position (driver med logistikk, frakt, transport, og skipsagentur) ba om at rapporten måtte trekkes og at det skulle lages ny.

Begrunnelsen for dette var at lokalaktørene mente at rapporten trakk feil konklusjoner siden tallene effekten av oversjøisk cruise baserte seg på ikke stemte og derfor var resultatet blitt overdramatisert. Selskapene hevdet ikke at cruisetrafikken er miljøvennlig men at feil tall gjorde at realiteten ikke kom fram. Lokalaktørene vet at slike rapporter ofte refereres til i ulike sammenhenger og får konsekvenser for forvaltningen av Svalbard (Aarskog 26.02.2010). I tillegg blir turister påvirket av miljødiskursene og slike rapporter kan benyttes til å fremme motstand mot cruisenæringen på Svalbard. Så er det også en økning i antall turister som ønsker økovennlige reisemål, og Svalbard Villmarkssenter som er eneste økosertifiserte bedrift på øygruppen merker miljøtrenden blant turistene.

Det er derfor heller ikke passende at Store Norske Spitsbergen Kullkompani produserer kull på Svalbard. Særlig på fastlandet er ikke alle fornøyde med det statseide selskapet som produserer og eksporterer kull til Europa på statens regning. En kvinne på Svalbard uttrykte misnøye med befolkningen i hennes fastlandskommunes fordømmelse av kullindustrien på Svalbard. Hun synes det til tider var slitsomt å diskutere forvaltningen av øygruppen med dem. I november 2009 aksjonerte Greenpeace aktivister i Svea ved å lenke seg fast til mastene som sørger for kullets lasting til skipene. Aktivistene var imot kullproduksjon på Svalbard som de mente er forurensende for Svalbard og at kullet fører til enorme utslipp av karbondioksid i fastlands Europa. Målet med aksjonen var å sette søkelyset på Norges kulldrift i Arktis, samtidig som dette området blir rammet hardt av klimaendringene, noe kull er årsaken til. Aksjonen var del av en kampanje for en best mulig klimaavtale under klimatoppmøtet i København desember 2009. Greenpeace Norge mente at planene om en ny kullgruve i Lunckefjell var i strid med forsvarlig klimapolitikk. Aksjonen foregikk i noen dager og hindret SNSK's eksport av kull.

Lokalbefolkningen i Longyearbyen og kullarbeiderne i Svea synes Greenpeace lagde mye styr og kaos. De mener at aktivistene er svært iherdige når de klatrer opp i master og lenker seg fast i mange dager i arktiske temperaturer. For de fastboende virker slike aksjoner som et sirkus der aktivistene er klovner i manesjen. Det blir latterlig dumt for enkelte av Longyearbeboerne. Svalbardposten spurte i etterkant om folkene i Longyearbyen hadde sympati for Greenpeace sin aksjon på Svalbard og hele 87 prosent av stemmene (860 stemmer) svarte nei (Svalbardposten 16.10.2009).

Ikke bare fikk Greenpeace- demonstrasjonen negativ oppmerksomhet fra de fastboende, den forårsaket også at årets tv- aksjon der Sysselmannsansatte vasket biler til inntekt for hjelpeorganisasjonen Care ble avlyst. Oppmerksomheten rundt aksjonen i Svea førte til at Sysselmannsansatte og potensielle bidragsgivere var opptatte med Greenpeace aksjonistene. Lederen for innsamlingen i Longyearbyen krevde i etterkant at Greenpeace betalte 20 000 til Care for tapt arbeidsfortjeneste. Greenpeace betalte verken Store Norske eller Care for tap av penger under aksjonen. Skadefryden var derfor stor blant lokalbefolkningen i Longyearbyen da Greenpeace sitt skip Arctic Sunrise ble stoppet i Tromsø, på vei fra Svalbardaksjonen med 627 liter øl for mye om bord. De ble tatt for smugling av øl og fikk 20 000 i bot av tolldirektoratet. Boten ble betalt på stedet (Amundsen 15.10. 2009).

Kull er en meget effektiv energiressurs og de største forekomstene av kull finnes i USA, samt i tidligere Sovjetunionen. Kina er i dag verdens største kullprodusent, Japan den største importøren og Australia den største eksportøren. De norske kullreservene er svært begrenset i forhold til disse landene (Store Norske, 2010, 11. avsnitt). På Bellonas hjemmeside står det at

energiproduksjon fra kull har alvorlige miljøkonsekvenser. Når det brennes, frigjøres store mengder CO₂, og det gir økt drivhuseffekt. Dessuten ødelegges naturlandskap ved utvinning av kull (Bellona, 2010, 1. avsnitt).

Det er ikke å komme forbi at kullindustrien forurensar og kullproduksjon gjør inngrep i landskapet på Svalbard. Under mitt feltarbeid på Svalbard fikk gruve 7, i Adventdalen som produserer kullet for energi til Longyearbyen, problemer med støvavsug. Konsekvensen var at store mengder kullstøv ble spredt utover et stort område. Direktøren i Store Norske, Bjørn Arnestad, stengte derfor gruva slik at problemet kunne ordnes. Det handlet om miljøprofilen utad og direktøren uttalte at ”vi kan ikke framstå som miljøversting på Svalbard” (Amundsen 20.02.2009). Det at gruva ble stengt viste at Store Norske tok miljøimgaget på alvor²¹. I utgangspunktet var dette et estetisk problem da støvet forsuret tilværelsen for Basecamp Spitsbergen, som driver turistvirksomhet og har hundegård nedenfor gruve 7. Kullstøvet la derfor en demper på det jomfruelige med Svalbard og ødela for villmarksproduktet Basecamp selger. Lederen i Svalbardposten skrev at ”det er et paradoks at i gamle dager var nettopp kullforurensingen den største attraksjonen i Longyearbyen og for de som har behov for sterkere medisiner, er det bare å legge turen til Barentsburg. Der slører den massive røyken fra kraftstasjonen himmelen så kraftig at omgivelsene virker grå” (Amundsen 20.02.2009). Dagens landskapssyn har altså forandret seg kraftig, og imgaget til aktørene bør være uskyldig, rent og naturlig. Noe annet bryter med bildet av det arktiske Svalbard som verdens best forvaltede villmarkområde.

Et eksempel på et av de mange byråkratiske dilemmaene som har preget Longyearbyen årene etter innføringen av Svalbardmiljøloven i 2002, er problemene knyttet til Arealplanen. En av de mest slitsomme sakene på Svalbard vedrørende kulturminnevern har pågått siden 2006. Saken omhandler en mann som kjøpte det gamle taubanelageret av Store Norske i 1994. Taubanelageret ble så fredet utvendig i 2003, samtidig som det ligger innenfor 100 meters sikringssonene til Longyearbyens kulturminne nummer en; Taubanesentralen. I 1994 begynte

²¹ To måneder etter denne episoden uttalte direktøren for Store Norske at ” Store Norske muligens kan satse på skipstrafikk over Polhavet etter 2023” (Amundsen 24.04.2009). Miljøimgaget er i stadig endring.

mannen å bygge om lageret til bolig, planene for lageret hadde han gjort kjent for selgeren. Han satte i gang med grunnarbeid på tomten samt oppføring av et tilbygg i 2006 og ble stoppet av Sysselmannen måneden etter. Deretter startet rettsaken som har pågått i to og et halvt år og som endte med bot og betinget fengselsstraff.

Sysselmannen krevde at det halvferdige tilbygget skulle rives og at tomten rundt bygningen skulle gjenopprettes. Miljøverndepartementet og Riksantikvaren mente at tiltakene som er gjort rundt lagerbygningen ikke er i samsvar med fredningen av taubanemiljøet. Mannen godtok tilslutt å rive tilbygget, men har ikke fjernet grusen, peler, grillplassen og plattingen ved inngangspartiet. Det er nå opp til Riksantikvaren å sette en ny frist for mannen til å ordne opp. Sysselmannen får ansvaret med å se til at fristen blir overholdt og arbeidet utført.

Mannen forteller at han er utslitt og at han er offer for halshugging på prinsipielt grunnlag. Rettsaken mot ham er et tilfelle av en sak som skal sette et eksempel for senere etterfølge, uansett kostnad. Han er bitter og lei hele Longyearbyen, og kanskje han snart flytter derfra. Det er på grunn av hans kjærlighet til Svalbardlandskapet at han har holdt ut, men også støtten fra de fastboende. Dette er en person som har bidratt masse til fellesskapet og er godt likt av lokalbefolkningen i de 16 årene han har bodd der. Så var det også lokalbefolkningen som protesterte høylytt mot det de mente var en heksejakt uten sidestykke. De skrev leserinnlegg i Svalbardposten, protestbrev og arrangerte aksjoner til støtte for mannen. Svalbardmiljøloven med tilhørende arealforvaltning, kan føre til både forvirring, frustrasjon og boikotting av lovverket for de fastboende. Den årlige solfestrevyen i mars 2009 ”..og bakom synger kullstrupene” harselerte med byråkratiet og hva de mente var irrasjonelle vedtak. Numrene hadde titler som ”Sakens kjerne”, ”Same old shit”, ”Ondt skal ondt fordrive” og ”Ordnung müss sein”. Kvinnen som er motoren bak Spitsbergen Revylag, er også fremtredende samfunnsdebattant og kritiserer offentlig endringene i Longyearsamfunnet.

Svalbardmiljøloven legger altså en del føringer for landskapspraksiser på Svalbard. Aktørene må forholde seg til det strenge lovverket og handle deretter. For å tilfredsstille Sysselmannen, miljøvernere og turister forsøker mange næringer å bli miljøsertifisert og få en grønn profil utad. De ulike aktørene benytter forskjellige taktikker for å ha livets rett på øygruppen. I neste kapittel viser jeg at begrepet ”common heritage” er del av miljødiskurser. Folk ser på jorden som menneskets felles arv og denne tankegangen fører til at områder som før bare var meningsfulle for lokalbefolkningen gjennom praksis, nå blir allemannseie gjennom globale tankestrømninger. Svalbard er også blitt oppført på Norges liste over områder som vil bli

vurdert nominert til verdensarvlisten de kommende årene. Et faktum er at lokale aktører på Svalbard vil oppleve vanskeligere tider for næringsvilkår jo strengere miljøloven blir.

Kapittel 6

Lokal forståelse av globale miljødiskurser

Menneskers observasjoner er formet av illusjoner om det ønskerdige Foto: Michael Nolan

Dette kapittelet omhandler Svalbard i en global kontekst, der synet på jorden som vår felles arv er med på å underbygge miljøverneres rop om aksjon for å sikre bærekraftig utvikling. Svalbard er del av Arktis og gir assosiasjoner til den rene, naturlige verden der isbjørnen er levende symbol på klimaendringene. Miljøforkjempere mener at naturmiljøets egenverdi må stå over økonomisk nytte. Bildet over, som ble tatt juli 2009, viser en kalvende isbre på Svalbard, formet som et gråtende ansikt. Fotoet ble kjent gjennom verdenspressen og fotografen mente at motivet ga assosiasjoner til moder jord som gråter over vår manglende evne til å bekjempe den globale oppvarmingen. Symboler får sin gjennomslagskraft i det de gir den observerende illusjoner om det ønskerdige og mesterlig utelukker annen kunnskap. Det at isbreer alltid har hatt brevann og smelting i front av breen er ikke i seg selv et bevis på klimaendringene, og bildet kunne således vært tatt for mange tiår siden. Kapittelet tar altså for seg hvordan naturforvaltningen på Svalbard skaper spesifikke landskapssyn.

Vi er alle i samme båt

Bildet av jorden fra romekspedisjonen i 1966 er et mektig symbol i den hegemoniske miljødiskursen som i dag styrer mange folks oppfattelser om global oppvarming og klimaendringer (Ingold i Dove og Carpenter 2008:kap 24). Ideen er at den observerende forestiller seg en felles klode, der mennesker må samarbeide for at jorden og menneskets eksistens skal overleve. Sammen skal menneskeheten redde verden (Sachs 1999 i Milton 1996:175). Ideologien om at vi alle er i samme båt forfekter et syn der menneskelig forurensing truer jordens folk siden miljøgifter sirkulerer i både tid og rom (Finger 1993 i Milton 1996:178). Kjernekraftulykken i Chernobyl 1986 er et eksempel der forurensningen påvirker forskjellige landskap og mennesker den dag i dag. Selv om farene i forbindelse med slike ulykker stort sett er usynlige så er ideen om risikoen effektive i grupper som tror på farene (Bech 1991:64). Miljødiskurser er kommunikasjon om beskyttelsen av miljøet gjennom menneskelige handlinger (Milton 1996:167,170, 175). Medlemmene av verdens miljøbevegelser er påvirket av miljødiskurser der en spesifikk kunnskap er del av kommunikasjonen (Fairclough 1992 i Milton 1996:166).

Kay Milton mener at miljøbevegelsen er et transkulturelt fenomen som kan kalles global. Ideene om klimaendringene overskrider nasjonalgrenser og er del av en globalisert verden (Tsing 2002:462). I mange tilfeller blir beskyttelsen av miljøet sett på som et globalt ansvar og derfor mener enkelte grupper individer at det er menneskenes ansvar å tenke globalt for å bevare lokale omgivelser (Milton 1996:142,170). Robertson 1992, (i Comaroff 1996: 168) viser hvordan globaliseringen har ført til en vekst av globale institusjoner, sosiale bevegelser og en eksplosjon i global kommunikasjon. Det er også blitt en økende, universell bekymring for miljøet og fremvekst av en følelse av verdensborgerskap. Gjennom media og digital kommunikasjon skapes den globale landsby (McLuhan 1960 i Comaroff 1996:168), et forestilt fellesskap der mektige ideer spres geografisk i virtuelle rom og påvirker fjerne steder gjennom handlinger (Anderson 1983, Appadurai 1996:194, Milton 1996:171, Tsing 2002:469).

Folk i den vestlige verden er opptatt av fellingen av regnskog og organisasjoner oppfordrer til kjøp av miljømerket trevare (Brosius i Dove og Carpenter 2008:375), noe som også er tilfelle i Norge. På ulike sosiale medier er det opprettet egne støttesider for miljøsaker som opptar folk. Virtuelle rom mobiliserer ideer, meninger og sosiale relasjoner som ofte gir utslag i de lokale, levde stedene (Appadurai 1996:195). Medlemmer av globale organisasjoner som

WWF (Verdens Naturfond), Greenpeace og WSPA (World Society for the Protection of Animals) sprer spesifikke diskursive teorier som genererer ulike måter å forstå verden på. For eksempel mener mange av organisasjonenes medlemmer at vern av arter og områder er viktige for at ikke menneskene skal ødelegge habitatets utvikling. Lokalbefolkninger blir i ytterste tilfeller sett på som maksimerende individer som kun tenker økonomisk nytte framfor miljøets egenverdi. Som oftest reflekteres det ikke over hvilke konsekvenser slike transkulturelle prosesser skaper (Milton 1996:167). Et fokus på forholdet mellom diskurser, makt og kunnskap i et foucauldiansk perspektiv (Brosius i Dove og Carpenter 2008:363) er nyttig for å analysere hvordan miljøbevegelsers natursyn innehar makt til å skape spesifikke naturer gjennom naturproduksjoner (Ween 2009:96).

Steder som før bare ble verdsatt og benyttet av et fåtall mennesker har i dag fått merkelappen vår felles arv. Den økende interessen for å merke steder som verdensarvområder mener jeg er et eksempel på det globale uttrykket for felles arv. UNESCO (FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur) i samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren satte i 2007 Svalbard opp på Norges tentative liste over områder statsparten vil vurdere å nominere til verdensarvlisten. UNESCO hadde tidligere signalisert tydelig interesse for at Norge vurderte Svalbard som medlem under konvensjonen om verdens kultur og naturarv. En eventuell verdensarvstatus vil være en merkevare som tiltrekker seg turister og positivt for reiselivet, men samtidig medføre økt press på ferdsel i sårbare områder (st.meld.nr.22:65).

Det arbeides med å utrede Svalbard som mulig verdensarvområde. Hvilke områder er aktuelle, og hva er konsekvensene for ferdsel og reiseliv? At et område får verdensarvstatus forutsetter at de områder og verdier som har begrunnet oppføringen er gitt tilstrekkelig vern etter nasjonal lovgivning. Det vil også bli økt internasjonal oppmerksomhet mot Norges forvaltning av områdene. De viktige naturverdiene i form av uberørt landskap og biologisk mangfold regnes som verneverdi på internasjonalt nivå. Kulturhistorien til øygruppen er preget av nasjoners virksomhet gjennom mer enn 400 år (St.meld.nr.22:65).

Myten om allmenningens tragedie

Det globale perspektivet på miljøforvaltning er en senterposisjon. Oppfattelsen er blitt til gjennom sentraliserte institusjoners ord og handlinger, som FN, nasjonale regjeringer, transnasjonale selskaper og NGO'er²² (Milton 1996:180). Det er ikke lenger nok å tenke globalt og handle lokalt, jordens ressurser, vår felles arv, må forvaltes gjennom internasjonalt samarbeid. Det er heller ikke akseptabelt at nasjoner skal ha sin egen autonome miljøpolitikk (Milton 1996:186). Russland er et eksempel hvor andre nasjoner bryr seg om landets atomlagring og utslipp av klimagasser, siden konsekvensene av en ulykke og sur nedbør får globale følger.

Svalbard har gått fra å være ingenmannsland, til å ha lokal selvråderett. I dag har øygruppen en viss selvråderett gjennom Longyearbyen Lokalstyre, men når det kommer til miljø og forvaltning er innbyggerne underlagt nasjonale vedtak. Svalbard er også i dag del av en global miljødiskurs på grunn av sin arktiske beliggenhet og villmark. Ideen om vår felles arv har ført til at hvermannen har meninger om Svalbards forvaltning. Lokalbefolkningens meninger basert på erfaring har ikke lenger førsterett i den globale kunnskapsjungelen der alle kan ytre sin rett til å mene hva som er best for Svalbard. Sosiologen Anthony Giddens lanserte begrepet utleiring for å beskrive utviklingen av abstrakte og stedsuavhengige ekspertsystemer. Prosessene løftes ut av det lokale og knyttes til globaliserte nettverk. Utleiringen innebærer at stadig flere av beslutningene som har betydning for lokalbefolkninger blir tatt andre steder. Hendelser som finner sted lokalt har i mindre grad utspring i det lokale. Kunnskap om miljøforvaltning er i stor grad løsrevet fra lokale erfaringer og knyttet til et nettverk av vitenskapsbaserte ekspertsystemer. Betydningen av utleiringen har medført at relasjonene mellom menneskene og mellom menneske og landskap er tatt ut av de stedlige kontekstene (Christensen 2002:328-329).

Eilert Sundt viste hvordan menneskenes stedstilknyttede erfaringer gradvis måtte vike for de moderne kunnskapssystemene. Han foretok sine undersøkelser rundt midten av 1800-tallet og var menigmanns forsvarer i en tid da maktpersonene i Norge ville øke produktiviteten og kunnskapen i primærnæringene. Sundt så fordelene i den erfaringsbaserte kunnskapen som var utviklet over lang tid og gjennom gradvise tilpasninger til omgivelsene. Erfaringskunnskapene omfattet landskapet som helhet og hadde (har) stor verdi i sin

²² NGO er betegnelsen for ideelle, frivillige organisasjoner som driver på et lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå (Flyktninghjelpen, 2010, 1. avsnitt).

tradisjonelle sammenheng. Årsakene til at de moderne vitenskapsbaserte kunnskapene fikk dominere var at de er overførbare i den forstand at de ikke er bundet til bestemte steder og situasjoner (Christensen 2002:224-225). I en forvaltningssammenheng er beslutningene tatt på grunnlag av modeller basert på abstrakt og generell kunnskapene som gjør det lett å kategorisere natur. Hvilke konsekvenser får det når distanserte modeller, basert på abstrakte teorier, legger føringer for lokalbefolkningers hverdagsliv? En modell som har inspirert forvaltningsdiskurser er Garrett Hardins (1968) teori om allmenningens tragedie.

I følge Hardin er det nødvendig å begrense folks adgang til allmenningen ved hjelp av privatisering eller økende nasjonal og internasjonal innblanding, for frihet på allmenningen ruinerer alle (Hardin 1968). Hardins tese går ut på at dersom de individuelle brukerne av en allmenning²³ ikke er underlagt noen restriksjon, vil deres samlede ressursutnyttelse føre til overutnyttelse og etterhånden vil ramme alle (Gulbrandsen 1997:1). Tragedien er et faktum hvis aktører styres av individuell maksimeringsmotivasjon og griper muligheten til å øke sin buskap ut fra følgende systemtvang; Selv om ikke en februker ønsker å bidra til at den felles resursbasen forringes, har ikke februkeren noe garanti for at ikke andre gjør det. Hvis dette skjer, forringes beitene samtidig som februkeren har unnlatt å øke levedyktigheten av sin egen buskap. Dog en levedyktighet som for øvrig svekkes ved forringede beiter (Gulbrandsen 1997:2).

Antropologer har vist at allmenninger ikke nødvendigvis fører til overutnyttelse og ressursødeleggelse og en viktig kritikk av Hardins tese er at privatiseringsforslaget har en alvorlig politisk – ideologisk konsekvens. Privatisering av fellesressurser har en ekskluderende effekt og stimulerer ikke alltid folk til å utnytte naturressursene i pakt med bæreevnen. Hardin antyder en overordnet politisk styring som alternativ til privatisering. Gjennom offentlig forvaltning og anvendelse av ekspertkunnskap skal problemene løses ved å skape en bedre og mer kontrollert verden (Vike 2003:122). Ideen om en ytre makt for å regulere utnyttelsen av en allmenning har vært utsatt for kritikk der forskere har vist at ressursutnyttene utgjør fellesskap som er i stand til å ivareta forvaltningsoppgavene (McCay og Anderson i Gulbrandsen 1997:5-6). Slike funn går i mot Hardins antakelse om at enhver ressursutnyttede enhet utelukkende styres av individuelle maksimeringshensyn (Gulbrandsen 1997:6).

²³ Allmenning er et avgrenset felles ressursområde (Gulbrandsen 1997:1).

En globalisert framtid er en felles framtid (Milton 1996:195) og derfor er det viktig å ikke miste kunnskap som kan tilføye kampen for bærekraftig utvikling informasjon. Forestillingen om bærekraft gjenspeiler modeller der mennesker og omgivelser lever i et symbiotisk forhold og hvor det settes likhetstegn mellom persepsjon og atferd (Kalland 2003 i Kalland 2008:96). Milton refererer til flere syn der det ofte blir hevdet at urfolk med tradisjonell økologisk kunnskap (TEK) er viktige ressurser for miljøkunnskap, (Milton 1996:197) siden disse folkene tilsynelatende lever i harmoni med omgivelsene. I følge Kalland er det mange urfolk som bruker deres økovennlige livsførsel som bevis på kulturens overlevelse uten å ødelegge livsgrunnlaget (Kalland 2008:96). Makten i TEK ligger vel i at begrepet har kulturell og politisk betydning, og i mindre grad signifikans for vitenskapelig forskning (Kalland og Sejersen 2005:243).

I det Arktiske Råd har NGO'er som representerer urbefolkninger fått permanent deltakelse og rett til å ytre sine meninger i rådet, mens organisasjoner som representerer andre folks interesser bare har observatør status (Kalland og Sejersen 2005:242). En kan stille seg spørsmålet om hvor forskjellig urfolks kunnskap er i forhold til andre former for lokal, tradisjonell eller praktisk kunnskap? En fangstmann på Svalbard har i mange tilfeller bred kunnskap om økologien og vet hva som er bærekraftig utvikling for arter og områder.

Det finnes altså forestillinger blant folk om at urbefolkninger er bedre til å ta vare på sine omgivelser enn andre mennesker. Jeg mener at en viktig årsak til dette er at urbefolkninger i liten grad har vært del av den industrielle verden. Science fiction filmen Avatar, som skildrer urfolk som kjemper mot et grådig gruveselskap som raserer naturen og kulturen deres, ble godt mottatt av publikum²⁴. Planeten Pandora framstilles som et grønt eldorado der urfolk lever i harmoni med omgivelsene. Avisartikler fortalte om publikummere som utviklet depresjon etter å ha sett filmen siden den framkalte ideer om fremmedgjørelse og hvor forferdelig det er å leve i en modernisert verden, fjernt fra naturen og det opprinnelige liv. En svensk 17-åring skrev til CNN at hele livet hadde mistet mening etter han så Avatar. Han fortalte at han utviklet depresjon siden han skulle ønske at han levde på Pandora, som for ham virket som et perfekt sted. Dessuten ble han forferdet over å tenke på hvordan verden er i dag og menneskenes ødeleggelse av jordkloden (VG Nett 12.01.2010).

For en del mennesker fremkaller urfolk ofte sterke romantiserende følelser om ønsket om å være i kontakt med naturen. Forestillingen gir assosiasjoner til urfolk som har høstet av

²⁴ Filmen var den første til å vises i 3D format, noe som også førte til at publikumstallet ble høyt.

landskapets ressurser og nesten vært uten moderne utstyr, som forurensar og bringer miljøgifter til omgivelsene. I tillegg har de vært opptatt av å være selvforsynt og ikke ta mer av ressursene enn det samfunnets medlemmer behøvde. For eksempel får inuittene lov til å opprettholde kvotene på vågehval til subsistens grunnlag, mens japanske og norske hvalfangere har forbud mot å jakte denne arten, siden de bedriver kommersiell aktivitet i et kapitalistisk system. Så lenge urbefolkningene fremstår som ”primitive” og autentiske får de lov til å jakte, men blir de del av den moderne verden bortfaller denne retten (Kalland og Sejersen 2005: 246, 248, 265).

Mange vil si at den vestlige verdens kultur versus natur dikotomisering²⁵ har ført til menneskets løsrivelse og objektivisering av naturen (Ingold i Dove og Carpenter 2008: kap 24). Mennesket står ovenfor naturen og mye av jordens ressurser blir i dag brukt for kortsiktig økonomisk profitt. Teknologiske verktøy sikrer masseutnyttelse av ressursene, enten det er store fiskebåter eller oljeteknologi. Forestillingene om at vi er alle i samme båt, allmenningens tragedie og natur/kulturdikotomien har ført til en type naturforvaltning som søker å beskytte landskap mot menneskelig degradering. Miljøbevegelsene har gjennom kritikk av industrialisering, modernisering, og kapitalisme skapt en sosial og politisk bevegelse som kjemper for sosial endring på grunnlag av grønne ideologier (Kalland og Sejersen 2005:159). Hvilke konsekvenser får dette for utviklingen av spesifikke landskapssyn på Svalbard?

Naturforvaltning skaper bestemte landskapssyn

Den sosiale konstruksjonen av natur viser til prosesser som får betydning for menneskers oppfattelse av naturen. Forestillingen om naturen, skapes gjennom tradisjonelle naturpraksiser men også gjennom å beskrive, klassifisere, og institusjonalisere natur. Gjennom naturforvaltning blir en type kunnskap om naturen skapt gjennom offentlige dokumenter. Eksempler på dette er utredninger, konvensjoner og handlingsplaner (Ween 2009:96-97). Begreper som villmark og bærekraftig utvikling finnes i de fleste dokumenter omhandlende natur og miljø på Svalbard. Slike begreper er del av diskurser og benyttets i mange sammenhenger, og således får de agens. Den økte bruken av disse begrepene virkeliggjør og bekrefter deres eksistens (Ween 2009:96-97) og i stor grad styrer folks meninger og handlinger i forhold til natur.

²⁵ Enkelte urbefolkninger opererer ikke med et slikt skille.

Svalbard består av mange beskyttede områder og svalbardmiljøloven kontrollerer folks landskapsaktiviteter på øygruppen. I følge West, Igoe og Brockington er slike beskyttede områder en måte å se, forstå og produsere omgivelser og kultur på. I tillegg er forvaltningen et forsøk på å kontrollere relasjonen mellom menneske og omgivelser. Disse områdene påvirker både lokalbefolkninger, men også menneskene som jobber for institusjonene som skaper og forvalter vernede områder. Områdene bidrar også til endring av Jordens utseende siden steder får nye navn, nye grenser blir opptegnet og andre blir visket vekk. Vernede områder er en form for virtualisering hvor mange mennesker forstår og erfarer deler av verden som natur. Denne forestillingen blir sjelden utfordret på det mentale plan og har ført til at natur/kultur dikotomier blir påført mennesker og steder som før ikke eksisterte (West et al 2006:251-252, 255).

På Svalbard har de mange vernede områdene ført til omfattende jakt, nærings og ferdselsrestriksjoner. Skillet mellom natur og kultur er blitt tydeligere siden mennesker blir stengt ute fra områder som blir kategorisert som uberørt villmark. Mennesker har ikke noe å gjøre i disse områdene siden deres trang til å kultivere og maksimere ødelegger det naturlige og ekte. NGO'er presenterer ofte naturen som et statisk objekt, separat fra menneskene. De gir også inntrykk av at menneskers aktiviteter, som er del av kulturen, er unaturlig. Dikotomien har sosiale og økonomiske innvirkninger, særlig der det er med på å ekskludere folk fra landområder. Eller i tilfeller hvor mennesker blir marginalisert på grunn av de diskursive standardene som er nesten umulige å praktisere (West et al 2006:256).

Vernede områder er blitt en ny kosmologi for det naturlige, en måte å se og være i verden på som nå blir definert på grunnlag av hva som er moralsk og etisk riktig (West et al 2006:255). Kirken på Svalbard har kastet seg på miljøbølgen ved å arrangere konferanser og aksjoner for større miljøbevissthet. Høsten 2008 var kirken med på å holde en konferanse om global oppvarming som etisk dilemma. Målet med tilstelningen var å stille spørsmål om menneskets ansvar på et individuelt nivå siden politikere diskuterer internasjonale avtaler. Deltakerne mente at menneskene er medskyldige i utslippsøkningene og derfor må de da også ta ansvaret for sine handlinger, men hva kan menneskene gjøre? Den globale oppvarmingen har en etisk side som utfordrer både samfunn og enkeltindivider.

Året etter, høsten 2009, arrangerte Kirken på Svalbard og andre aktører en klimahelg som omfattet temamøter, klimagudstjeneste, klimaseminarer og aksjonen der ”Ropet fra Arktis” ble lest opp og kirkeklokkestafetten startet. Mange av Longyearbyens innbyggere møtte opp

for å gå i fakkeltog for klimaoppropet som ble sendt gjennom Norge til de deltagende politikerne ved klimatoppmøtet i København, desember 2009. Slik lød deler av klimaropet:

Vi retter et rop fra Arktis til utsendingen på klimatoppmøtet i København med bønn om å stå sammen for miljøet. Vi gjør det på vegne av mennesker over hele kloden som hver på sitt vis vil lide om ikke jordens ledere enes om tiltak som monner. Før det er for sent!», avslutter ropet med (Ylvisåker 21.11. 2009).

Presten i Svalbard kirke slo tolv slag med kirkeklokken for å avslutte markeringen. Kirkeklokkenes tolv slag symboliserte håp om endring men også at endringen må skje raskt, før den tolvte time. I følge skapelsesberetningen skapte Gud jordens omgivelser for at det skulle tjene menneskets behov. Mennesket står dermed i en artshierarkisk særstilling til alt ikke- menneskelig som omgir det (White Jr.1967: 1205). I dag er det en kristen påvirkning på miljøetikk mot erkjennelsen av bærekraftig utvikling slik at fremtidige generasjoner kan erfare omgivelsene vi har i dag. De mener at menneskene må respektere livet og naturens overlevelse (Eder 1996 i Kalland og Sejersen 2005:153).

Michael Thompson (1990) og Mary Douglas (1996) har begge skissert fire modeller som gir viktige innblikk i ulike miljøoppfattelser. Naturen kan bli sett på som robust, uregnelig, robust innenfor visse grenser og til sist som skjør. De som ser naturen som robust mener at mennesket kan utnytte ressursene uten å påvirke andre. Andre mener at naturen er robust, men at det er viktig med regulering og kontroll over individers naturpraksiser. Et tredje syn er at naturen er uforutsigbar og at forvaltning er hensiktsløst siden naturen er utenfor menneskets kontroll. Det siste synet, og som i stor grad representerer miljøbevegelsene, går ut på at naturen er sårbar. Den kan lett bli ødelagt av forurensing og ressursutnyttelse (Kalland og Sejersen 2005: 154-155).

Menneskers ulike syn på naturen legitimerer deres bruk av den. En person som mener at naturen er robust, vil behandle den deretter og får ingen moralske kvaler ved å delta i ulike landskapspraksiser (Douglas 1992: 262- 264). På Svalbard, som andre steder, har menneskene ulike oppfatninger av naturmytene. Noen synes det er riktig med økende regulering for å ta vare på omgivelsene, mens andre ikke ser at hver enkelt person kan ha noe innvirkning på miljøet.

Miljøoppfattelser er komplekse fordi landskapet innehar symbolsk verdi for menneskene som deltar i sine omgivelser. Symboler er ofte mangetydige og derfor vil forskjellige mennesker tillegge et symbol ulike meninger, noen kan være motsetningsfulle andre felles eller individuelle (Kalland 2005:157-158). Klimaendringer forstås ut fra fire nivåer; gjennom persepsjon, kunnskap, verdi og handling. Hvordan mennesker tolker klimaendringer gjennom kulturelle linser og hvordan folk forstår hva de observerer gjennom kulturelle modeller og sosial plassering, til hvordan mennesker gir verdi til kunnskap gjennom felles mening og hvordan de responderer, kollektivt eller individuelt, på verdi,- og meningssystemer (Crane et al. 2009:87-88).

Menneskelig påvirkning på klimaet?

Våre erfaringer, følelser og kulturelle verdier former våre ulike natursyn og det er ofte på grunnlag av denne kunnskapen vi handler i omgivelsene våre. Allikevel er det viktig at vi ikke apriori antar at folks normer mot og persepsjon av natur gjenspeiler deres faktiske atferd i omgivelsene (Holy, Stuchlik 1983 i Kalland 2005:153). Det er en generell oppfatning blant forskere at globale klimaendringer skjer og at beviset på dette er global oppvarming (McBean et al.2005 i 2009:209). Globale klimaendringer kan defineres som endringer i de samlede klimamønstrene gjennom langsiktig overvåking i tid og rom (Marino og Schweitzer 2009: 209). Ordet klimaendringer gir assosiasjoner til menneskers utslipp av miljøgifter siden vi påvirkes av bestemte bilder forskere og nyhetsformidlere velger å formidle til den allmenne bevissthet. Vanlige folks oppfattelser av klimaendringer er at de kan være menneskeskapt, naturlig del av jordens syklus eller et dialektisk samspill mellom de to.

I følge Svalbardmeldingen (St.meld.nr.22:51) står det at ”Svalbard er et av de stedene i verden der klimaendringene forventes å bli størst”. Det er allerede stadfestet av polisen vil smelte og at stresset på økosystemer og arter vil bli større. Derfor mener regjeringen at det er viktig med en forvaltning som ser lokal virksomhet, og klimaendringer i sammenheng. Det er også viktig at den samlede belastningen på Svalbards villmarksnatur begrenses i samsvar med de ambisiøse målene som er satt for øygruppen (St.meld.nr.22:51-52).

WWF slaktet Svalbardmeldingens miljøatsning da den ble offentliggjort. De mente at meldningen var et tydelig tilbaketog i forhold til Nordområdestrategien fra 2006²⁶.

Miljøretorikken gav ikke konkrete, nye miljøtiltak og Norge vil ikke kunne redusere klimagassutslipp uten vilje til å gå imot enkeltes ønsker. WWF synes regjeringen²⁷ var feig som de mente kun var ute etter å være populære i Svalbards ørlille del av befolkningen og skjermet videre kulldrift, et foretak organisasjonen synes er meningsløs. For tiden kjører WWF Norge en kampanje hvor folk kan bli isbjørnfaddere. Reklamen viser en isbjørn på isen der det står ”isbjørnens verden smelter. I naturens fremtid kan vi se vår egen”. Institusjonene som definerer forvaltningsstrategiene på Svalbard mener at klimaendringene hovedsakelig er menneskeskapte, men hva mener lokalbefolkningen i Longyearbyen?

I følge en nordisk undersøkelse som ble gjennomført i forbindelse med møtet Nordic Insurers Climate Conference i København i 2009 er nordmenn de største skeptikerne til at klimaendringene er forårsaket av menneskelig aktivitet. En av fem tror at endringene i all hovedsak er naturlige. Årsakene til denne skeptismen kan være at nordmenn er vant til store variasjoner i været, dermed blir klimaendringene mindre synlig i Norge. I tillegg tar ikke politikerne ordentlige standpunkter til miljøforetak og det stilles ikke konkrete krav til innbyggerne. Norge er et lite land med få beboere og derfor er holdningene ofte at vi kan vel ikke utgjøre store forskjellen (Granbo 2009, 2. avsnitt).

I noen miljøer på Svalbard er det en liknende tendens til å tro, eller gi inntrykk av at de tror, at klimaendringene er del av jordens naturlige syklus. Mange av veteranene sier at de ikke har opplevd endringer i klimaet opp gjennom årene. Landskapet er robust og tåler den lille påvirkningen den får av en scooter i ny og ne. Da er det mye verre med trafikken turistene skaper. Fly, båt og scooterkolonner i fleng forurensar mye mer. Det er derfor viktig å tenke nøkternt, og se lokalbefolkningens landskapsaktiviteter som en liten del av det hele. I tillegg er ikke alle klimaendringer menneskeskapte. Veteranene mener at det er like mye is i fjordene og havet og at temperaturene ikke er blitt gjennomsnittlig varmere. De kan derfor ikke se de store endringene i klimaet på Svalbard.

²⁶ Den overordnede målsettingen er å skape bærekraftig vekst og utvikling i nordområdene gjennom økt internasjonalt samarbeid om ressursutnyttelse, miljøforvaltning og forskning. Et hovedmål er å utvikle kunnskap om, for og i nordområdene (regjeringen, 2006, 2. avsnitt).

²⁷ Jeg mener regjeringens motiver med Svalbardmeldingen er blant annet videre kulldrift på Svalbard for å sikre et sterkt norsk nærvær på øygruppen, med tanke på Norges posisjon i Arktis for utnyttelse av eventuelle framtidige naturressurser og Svalbard som et arktisk knutepunkt i polhavet.

Selv om folk tilsynelatende ikke opplever klimaendringer på Svalbard, er mange opptatt av at spesielle aktiviteter ikke skal være unødvendig miljøforurensende. En del av de fastboende i Longyearbyen er negativt innstilt ovenfor turismen. De mener at turismeindustrien fører til restriksjoner som også rammer lokalbefolkningen. Et eksempel på dette, var forslaget om å innskrenke cruiseferdselen på Øst- Svalbard, som også ville få konsekvenser for fastboende med båt. Lokalbefolkningen mener at turiststrømmen til Svalbard forurenses mye mer enn det det lille Longyearsamfunnet gjør. Turistskipet Noorderlichts avgang fra Longyearhavn for å fryses inn i Tempelfjorden utløste slike felles narrativer blant de mange som bivånet fenomenet.

Under feltarbeidet var den effektive temperaturen ofte ned mot minus 40 grader og isforholdene i fjordene rundt Longyearbyen gjorde det vanskelig for turistbåten Noorderlicht å komme seg ut av havna i Longyearbyen, den hadde nemlig frosset fast i feil fjord. Kystvakta ble tilkalt for å bryte råk i isen slik at Noorderlicht kunne fryses inn i riktig fjord i slutten av desember. Fem måneder senere skulle seilskuta tilbake til Longyearbyen havn, men også da satte den tykke isen en stopper for ferden. 9 juni måtte Kystvaktskipet nok en gang komme til unnsetning og fikk Noorderlicht ut av Tempelfjorden.

En del folk i Longyearbyen ble forbannet på Kystvaktas isstrabasser og mente at det fikk være grenser til miljøforgiftning og bråk. Mange av tilskuerne vil ikke forurenses mer enn nødvendig og er opptatt av klimaendringer og menneskers innvirkning på omgivelsene. Naturen blir sett på som robust, men at det er viktig med regulering av ferdsel for å ha en bærekraftig utvikling. De mente at Noorderlicht ikke burde fått hjelp av Kystvakta siden dette forurenses og forstyrrer miljøet. Seilskuta burde i utgangspunktet ikke få lov til å drive denne type turistvirksomhet når de er avhengige av isbrytere. Noorderlicht ble dermed et symbol på turismen mange folk er imot. Et symbol er i følge Geertz noe som står for noe annet enn seg selv. Symboler er redskap for mening, de betegner et mangfoldig meningsinnhold og har evnen til å engasjere mennesker sterkt emosjonelt (Ortner 1960:129, Sørsum 2000:38-39). Turismen, gjennom sin forurensing, konstruerer en virkelighet der lokalbefolkningen blir skadelidende på grunn av rapporter om virkningene på miljøet som i hovedsak er forårsaket av de besøkende til øygruppen. For mange blir Noorderlicht symbolet på syklusen der turistene kommer, erfarer og reiser, og lokalbefolkningen blir sittende igjen med forurensing og nye ferdselsbegrensninger.

Et fåtall av befolkningen støtter miljøbevegelsenes syn på at naturen er sårbar og må stenges for aktiviteter. En uttrykte at han gjerne skulle sett av hele Svalbard ble nasjonalpark, men dette er for radikalt for de fleste i Longyearbyen. Som nevnt tidligere er det bare en bedrift som driver med økoturisme på Svalbard. De fleste i Longyearbyen anerkjenner Store Norske Spitsbergen Kullkompanis eksistens og ser ikke de store miljøkonsekvensene i denne virksomheten. Poenget er at samfunnet foreløpig er avhengige av selskapets nærvær og bedriften er nyttig å ha. Så lenge Store Norske er viktige for Longyearbyens befolkning vil folk underkommunisere kullets potensielle destruktive natur. For når mennesker gir inntrykk av at de ikke tror på menneskeskapte klimaendringer behøver ikke folk å ta ansvar for sine handlinger i landskapet. En vil ikke oppleve moralske kvaler ved å bedrive kullproduksjon på Svalbard. Kullindustrien er hjørnesteinsbedrift i Longyearbyen og det er kanskje derfor klimaendringene aldri snakkes om, verken i lokalavisen eller blant folk flest. Det å uttrykke bekymring for menneskeskapte klimaendringer på Svalbard kan få negative konsekvenser for lokalbefolkningens ferdsel og næringsvirksomhet.

Offentlige instanser som Sysselmannen, og Reiselivsrådet er opptatt av menneskers påvirkning på omgivelsene. Klimaendringenes mulige konsekvenser er allerede utredet og planleggingen er i full gang. Sysselmannens risiko og sårbarhetsanalyse av Svalbard fokuserer på fremtidige utfordringer der havisen trekker seg tilbake og skipstrafikken øker. Havarier og forurensing er potensielle farer for miljøet og høyere temperatur vil føre til flere tilfeller av jorderosjon og skred.

Det at folk i Longyearbyen ikke ser, eller vil se, tegn på klimaendringer er i utgangspunktet rart siden folket benytter landskapet først og fremst til rekreasjon. Ingen lever direkte av omgivelsenes resurser slik som urbefolkningene andre steder i Arktis, og derfor vil de også observere endringene raskere. Personer som ikke ser en isbre så ofte vil merke at den har trukket seg tilbake eller blitt større siden sist. Inuittene på Grønland og i Canada oppfatter klimaendringene som både trussel og muligheter. I Sibir snakker Sakha folket om endringene i form av at de ødelegger subsistensgrunnlaget ved for mye nedbør, skaper nye arter og mer sykdom (Crate i Crate og Nuttal 2009:139-141). Inuittene i Canada ser den smeltende isen som en mulighet til å hevde sine rettigheter i forhold til klimatrusselen på et nasjonalt og internasjonalt nivå, men også mulighetene i at vannveiene åpner for økonomisk profitt (Henshaw i Crate og Nuttal 2009 kap 6). I Canada og Alaska blir inuittene fremstilt av NGO'ene som offer for klimaendringene, mens situasjonen er ganske annerledes på

Grønland. Selv om isen som smelter på Nord-Grønland kan bety slutten på den tradisjonelle inuittjaktformen så vil grønlenderne generelt tjene på et større grønnere landskap. Sauer, jordbruk og mineralutvinning gjør at innbyggerne blir mer uavhengige Danmark (Nuttall i Crate og Nuttal 2009:kap 18).

Der urbefolkninger opplever utfordringer i forbindelse med klimaendringene, mener mange i Longyearbyen at det ikke er noe poeng i å overdramatisere menneskenes innvirkning på klimaet. På Svalbard er folk opptatt av personlig risiko når de beveger seg i landskapet men de reflekterer i liten grad over risikoen landskap og dyr står ovenfor de kommende tiårene. Årsakene til dette er mange, men det kan være uttrykk for misnøye med den diskursive trenden i å legge alt ansvar på mennesker og deres handlinger. En annen årsak er at befolkningen i Longyearbyen taper på å diskutere klimaendringer siden det ville resultert i strengere reguleringer på ferdsel og næringsvirksomhet. Urbefolkningen tjener på å diskutere klimaendringene gjennom økt agens til å påvirke sin egen framtid, mens Longyearbeboerne taper på å gjøre det samme. I lengden er det da lettest å tenke seg at klimaendringene skyldes jordens syklus slik at ingen får moralske kvaler ved deres landskapspraksiser.

Avsluttende kommentarer

Gjennom masteravhandlingen har jeg deskriptivt og analytisk vist at lokalbefolkningen i Longyearbyen handler i stor grad ut fra deres landskapssyn, men at økende kontrollering i form av ferdselreguleringer og hva som regnes som risiko, setter begrensninger for aktørers landskapspraksiser. Ved å beskrive hvordan mine informanter benytter det omkringliggende landskapet og hvilken betydning Svalbard har for dem, har jeg søkt å vise relasjonen mellom landskapet og menneskene. Mange av mine informanter har bodd lenge på Svalbard, og har en praktisk erfart nærhet til landskapet. De benytter landskapet til rekreasjon, jakt, kunstnerisk inspirasjon, og som inntektskilde gjennom jobb i turistbransjen eller i kullnæringen. Denne kunnskapen danner grunnlaget for deres landskapssyn og påvirker i stor grad lokalbefolkningens holdninger og handlinger med hensyn til landskapet. Gjennom de ulike landskapspraksisene har det fleste i Longyearbyen utviklet et syn på omgivelsene som robuste, men de ser også nødvendigheten av kontrollering av aktivitetene. For eksempel oppfatter noen den økende tilstrømningen av turister til øygruppen som forurensende i dobbel forstand. Turistene blir sett på som plagsomme fordi de tar stor plass i Longyearbyen i høysesongen, samt at turistenes miljøforurensing gjennom cruise, scooter og flytrafikk, bidrar til at lokalbefolkningen ofte blir tatt med i dragsuget når nye ferdselsreguleringer foreslås på bakgrunn av turiststatistikk.

Det landskapet Longyearbefolkningen er del av, utgjør et annet landskap enn det norske myndigheter ser som del av en norsk forvaltningsstrategi. Den statlige forvaltningen ønsker økt vern av Svalbards landskap, mens lokalbefolkningen vil av personlige og økonomiske grunner ha bærekraftig bruk og utnyttelse av omgivelsene. Både turistnæringen, kullindustrien og privatpersoner er avhengige av landskapets nytte og egenverdi. Lokalbefolkningens landskapspraksiser, som å utvinne kull, drive turisme, kjøre båt og scooter, blir gjennom den hegemoniske miljødiskursen sett på som forurensende og ikke forsvarlig i en sårbar arktisk kontekst. Globale tankestrømninger om miljø og klimaendringer påvirker lokalt og gjennom myndighetenes forvaltning skapes spesifikke landsskapssyn. Områder blir avgrenset, og nye navn blir gitt. Begrepet bærekraftig utvikling blant miljøorganisasjoner, er i mange tilfeller synonymt med minst mulig menneskelig påvirkning. Dette bryter med flesteparten av lokalbefolkningens oppfattelse av landskapet, men myndighetene har definisjonsmakten til å bestemme hva som er riktig forvaltning av øygruppen. Stortingsmelding nr. 22, også kalt Svalbardmeldingen 2008-2009, la allikevel forholdene til rette for videre kulldrift på Svalbard

og lokalbefolkningen i Longyearbyen følte de var blitt hørt. Et bortfall av Store Norske Spitsbergen Kullkompanis aktiviteter på Svalbard i dag ville ført til tap av 40 prosent av arbeidsstokken i Longyearbyen. Ringvirkningene ville vært katastrofale for det lille samfunnet. Det er mange årsaker til regjeringens videre kullsatsning på Svalbard, men kanskje den viktigste faktoren for norske myndigheter, er Svalbards sentrale posisjon i framtidens forestilte isfrie polhav.

Selv om regjeringen til nå har fredet kulldriften på Svalbard, betyr det ikke at miljølovverket for den vanlige fastboende er blitt mindre strengt. Norske myndigheter har tidlig hatt fokus på vern av øygruppen og med Svalbardmiljøloven, har staten videreført, utviklet og samlet sine målsettinger for Svalbard i et dokument. Den lokale responsen på miljølovverket og økt kontrollering av aktiviteter, er at Longyearbefolkningen opplever forvirring rundt hva som er lov, mens andre bryter regelverket fordi de ikke ser meningen i det. Mange forsøker også å påvirke myndighetene gjennom ulike strategier. Ved å skape motdiskurser, eller å gi inntrykk av miljøengasjement, lykkes noen i å verne sine interesser. Andre måter å håndtere interessekonfliktene på, er å enten ikke snakke om klimaendringer, eller å avvise menneskelig påvirkning på omgivelsene. Ved å gjøre det siste, opplever ikke individene moralske kvaler gjennom sin omgang med omgivelser. De aller fleste av mine informanter ser klimasvingninger som et utsalg av jordens naturlige syklus og ikke noe å få panikk over. En informant som har bodd på Svalbard i over 20 år, sa at han ikke hadde merket noen klimaendringer igjennom årene der. ”Isen er like tjukk som den var da jeg kom hit for mange år siden”. Mange vil ikke se, eller ser ikke landskapets endringer gjennom for eksempel smeltende isbreer. Noen ser endringene, men mener det er utslag av naturlige svingninger at breer trekker seg tilbake og vokser om hverandre. Andre igjen er særdeles opptatt av menneskeskapte klimaendringer og lever i takt med økofilosofiske ideer.

Uansett hvilket landskapssyn folkene i Longyearbyen har internalisert, så må de forholde seg til ferdselsreguleringer og dermed begrenses deres landskapshandlinger. Det at det ikke alltid er samsvar mellom holdninger og handlinger, kan også være et utslag av at lokalbefolkningen presses til andre landskapsforståelser enn de de allerede måtte ha. Holdningsskapende arbeid om miljøproblemer, basert på kunnskapsformidling, er ikke alltid en suksess, noe den eneste økosertifiserte bedriften i Longyearbyen fikk erfare. Folks landskapssyn er som sagt formet av egne erfaringer og felles kulturelle konvensjoner, og de globale miljødiskursene påvirker ikke lokalbefolkningens landskapsforståelse og holdninger nevneverdig. Men når

miljødiskursenes ideologier blir internalisert av forvaltningsinstitusjonene rammes lokalbefolkningen gjennom begrenset handlefrihet.

Under Norsk Antropologisk Forenings årskonferanse i Tromsø 2007 var temaene, ”om styring av natur” og ”om natur og narrativer”. Målet for panelet var å oppmuntre antropologisk forskning til å fokusere på reaksjoner til styring av natur, men også på hvordan natur fremstår som skapt gjennom forvaltningshandlinger. Panelet ville rette fokus på kunnskap som produseres gjennom politisk forvaltning av natur. Min masteravhandling har bidratt med kunnskap om Longyearbeboernes reaksjoner på forvaltningsstrategier, men ikke fokusert på hvordan naturer skapes gjennom styring i form av byråkratiske handlinger som skal ivareta eller endre natur (Ween og Flikke 2009:7-8). Dette er interessante temaer som kunne vært sentralt i mitt studie.

Siden 2000 har Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, hatt natur og samfunn som et satsningsområde. I 2003 arrangerte instituttet til en workshop om ”Relasjoner mellom holdninger og handlinger i naturen”. Et av hovedformålene ved samlingen var å reflektere over mulige antropologiske bidrag til en bedre forståelse av forholdet mellom menneskers holdninger og handlinger i naturen (Kalland 2004:7). Workshopen diskuterte interessante problemstillinger som mitt studie kunne fokusert på. For eksempel, spørsmålet om hvordan ulike verdensbilder, som ”folkelige” og ”vitenskap” kan bedre integreres i forvaltning av Svalbards naturressurser?

Henrike Rau viser hvordan krangel over tilgang på adgang til offentlige fritidsområder i Irske småbyer er sentralt i debatten om offentlig versus privat land. Denne debatten reflekterer også endringen av den irske landsbygds rolle fra å være hovedsete for jordbruk til i dag å være sted for rekreasjon. Interessen for offentlige omgivelser til rekreasjon, gjennom turgåing, sykling og andre fritidsaktiviteter, er økende i Irland. I mange byer har grønne områder, parker og områder for rekreasjon måtte vike på grunn av eiendomsutvikleres interesser. Responsen på trusselen om privatisering av offentlig tilgjengelig rom har vært enorm og protester fra lokalfolk og NGO'er forsøker å bremse denne utviklingen (Rau 2009: 19- 20). Raus empiri kan sammenliknes med lokalbefolkningen i Longyearbyen som også opplever at tidligere rekreasjonsområder blir stengt for allmenn ferdsel.

Artikkelen ”Parks and peoples: The social impact of protected areas” (2006) tar for seg de sosiale, økonomiske og politiske innvirkningene av forvaltningsprosjekter i vernede områder.

West et al. fokuserer på folkene som lever i og utenfor slike steder. De mener at vernede områder kan produsere nye typer land som er eid av staten, men som brukes av lokalbefolkningen for sosiale behov. Slik er det også på Svalbard, staten eier 99 prosent av grunnen og de mange vernede områdene gjør at lokalbefolkningen kan benytte landskapet, men på myndighetens vilkår.

Litteraturliste

Anderson, Benedict (1983): "Ch.1: Introduction". I: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.

Appadurai, Arjun (1996): "Ch.9: The Production of Locality". I: *Modernity at large. Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.

Arlov, Thor B. (1996): *Svalbards historie*. Oslo: Aschehoug

Arlov, Thor B. (2003): *Svalbards historie*. Trondheim. Tapir Akademisk Forlag.

Barth, Fredrik (1982): "Introduction". I: *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.

Barth, Fredrik (1994): *Manifestasjon og prosess*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bech, Ulrich (1991): "Ch.4: Anthropological shock: Chernobyl and the contours of the risk society". I: *Ecological enlightenment*: Humanities Press.

Berg, Kjell (1987): *Fangstmannsberetninger. En analyse med vekt på mannsrolla*. Hovedfagsoppgave i nordisk institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.

Borch, Trude (1997): *Kampen om naturen. Miljødiskurs på Svalbard. Europas siste villmark*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Tromsø.

Bourdieu, Pierre (1977): *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press .

Broch, Harald Beyer (2004): "Barndommens grønne dal. Om betydningen av barns naturopplevelser" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

- Broch, Harald Beyer** (2005): "Den uberegnelige naturen hvor uberegnelig?" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 02-03.
- Brosius, Peter J.** (2008): "Green dots, Pink hearts: Displacing politics from the Malaysian rain forest" I *Environmental anthropology. A historical reader*, Dove og Carpenter (ed) Blackwell Publishing.
- Bugge, Lars** (2002): "Pierre Bourdieus teori om makt" I: *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon* 20. Aschehoug.
- Christensen, Arne Lie** (2002): *Det norske landskapet. Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Cohen, Anthony P.** (1994): *Self consciousness. An alternative anthropology of identity*. London: Routledge.
- Comaroff, John L.** (1996): "Ch.9: Ethnicity, nationalism, and the politics of difference in an age of revolution". I: *The politics of difference. Ethnic premises in a world of power*. University of Chicago Press.
- Crane, Todd, Orlove, Ben og Roncoli, Carla** (2009): "Fielding climate change in cultural anthropology" I: *Anthropology and climate change. From encounters to actions*, (Red) Crate og Nuttal, California: Left Coast Press.
- Crate, Susan** (2009): "Gone the bull of winter? Contemplating climate change's cultural implications in Northeastern Siberia, Russia" I *Anthropology and climate change. From encounters to actions*, (Red) Crate og Nuttal, California: Left Coast Press.
- Crate, Susan og Nuttal, Mark** (2009): *Anthropology and climate change. From encounters to actions*. California: Left Coast Press.

Csordas, Thomas J. (2007): "The body's career in anthropology". I: *Anthropological theory today*, (Red) Moore, Henriette. Polity Press

Douglas, Mary, Wildavsky, Aron(1982): *Risk and culture*. University of California Press.

Douglas, Mary (1992): *Risk and blame. Essays in cultural theory*. London: Routledge

Douglas, Mary (1996): *Thought Styles. Critical Essays on Good Taste*. London: SAGE Publications Ltd.

Dove, Michael R, og Carpenter, Carol (2008): *Environmental anthropology. A historical reader*. Blackwell Publishing.

Fjærtøft, Kjell (1995): *Kongen av Sassen Bay. Fangstfolkenes historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Frake, Charles (2008): "Pleasant places, past times and sheltered identity in rural East Anglia" I: *Environmental anthropology. A historical reader*, (Red) Dove og Carpenter, Blackwell Publishing.

Frøystad, Kathinka (2003): "Forestillinger om det "ordentlige" feltarbeid og dets umulighet i Norge." I: (Red) *M.Rugkåsa og K.T.Thorsen: Næresteder nye rom: Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Fürst, Elisabeth L'orange (2004): "Natur og kropp som vårt indre og ytre legeme" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

Gaup, Karen Elle (2005): *Silisavzi. Landskap, opplevelser og fortellinger i et samisk norsk område i Finnmark*. Diedut nr. 2. 2005

Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*. London: Penguin books.

Gulbrandsen, Ørnulf (1997): "Almenningens tragedie. The tragedy of commons". I (Red) Ugelvik Larsen, Stein, *Lov og struktur* nr. 6. Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne (2001): *Kitchen Table Society: A Case Study of the Family Life and Friendships of young Working-Class Mothers in Urban Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hardin, Garrett (1968) "The Tragedy of the Commons" I: *Science*, nr.162.

Hollan, Douglas (2001): "Ch.2: Development in person-centered ethnography" I: (Red) Moore, C.C. and Mathews, H.F. *The psychology of cultural experience*. Cambridge University Press

Hovelsrud, Kjell Reidar (2008): *Svalbard. Et eventyrlig polarliv*. Oslo: Orion Forlag AS.

Hylland- Eriksen, Thomas (2004):): *Små steder - store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ingold, Tim (2000): "Ch.11: The temporality of landscape" I: *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. Routledge.

Ingold, Tim (2008): "Globes and spheres: The topology of environmentalism" I *Environmental anthropology. A historical reader*, (Red) Dove og Carpenter, Blackwell Publishing.

Johannessen, A. Tufte, P.A. Kristoffersen, L. (2006): *Introduksjon til samfunnsvitenskaplig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.

Kalland, Arne (2004): "Introduksjon: Om holdninger og handlinger med hensyn til naturen" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

Kalland, Arne og Sejersen, Frank (2005): *Marine mammals and northern cultures*.

Canadian Circumpolar Institute (CCI) Press.

Kalland, Arne (2008): "Det religiøse miljøparadigmet og de Andre" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 02-03.

Marino, Elizabeth og Schweitzer, Peter (2009): "Talking and not talking about climate change in Northeastern Alaska" I: *Anthropology and climate change. From encounters to actions*, (Red) Crate og Nuttal, California: Left Coast Press.

Milton, Kay (1996): *Environmentalism and cultural theory. Exploring the role of anthropology in environmental discourse*. London, New York: Routledge.

Milton, Kay (2002): *Loving nature. Towards an ecology of emotion*. London: Routledge.

Mæland, Sidsel (2004): "Basehopping – nasjonale selvbilder – sublime opplevelser" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

Nuttal, Mark (2009): "Living in a world of movement: Human resilience to environmental instability in Greenland" I: *Anthropology and climate change. From encounters to actions*, (Red) Crate og Nuttal, California: Left Coast Press.

Nygaard, Lynn P. (2008): *Writing for scholars. A practical guide to making sense and being heard*. Oslo: Universitetsforlaget.

Okely, Judith (2001): "Visualism and landscape. Looking and seeing in Normandy" I: *Ethnos*. Routledge 66 (1).

Ortner, Sherry B. (1984): "Theory in anthropology since the 1960's", I: *Comparative studies in society and history* 26 (1). Cambridge University Press.

Rau, Henrike (2009): "Introduction: Contested landscapes – space, place, and identity in contemporary Ireland" I: *Nature and culture* 4(1).

Ritter, Christiane (2002): *Kvinne i polarnatten*. Tromsø: Polar Forlag.

Rodman, Margaret C. (1992): "Empowering place: Multilocality and multivocality" I: *American anthropologist*. New series. Vol 94, Nr 3.

Sahlin, Ingrid (1999): "Kap.4. Diskursanalys som sociologisk metod", I: *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. 1999 Studentlitteratur.

Scheper- Hughes, Nancy (2001): *Saints, scholars and schizophrenics. Mental illness in rural Ireland*. Berkely: University of California Press.

Shore, Bradd (1996): "Introduction". I: *Culture in mind. Cognition, Culture and the problem of meaning*. Oxford University Press.

Sobo, Elisa J. og Wedenoja, William (1997): "Ch.10: Unconscious motivation and culture" I: *Motivation and culture*. Routledge.

Spjuth, Sofia J. og Lien, Marianne E. (2009): "« Osynligt » landskap". I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

Statistisk sentralbyrå (2009): "*Dette er Svalbard. Hva tallene forteller*". (Red) Rein Bore, Ragnhild. Oslo

Stewart, Alex (1998): *The Ethnographer's Method*. Sage Publications

Stoller, Paul (1989): "Ch.2: Eye, Mind, and Word in Anthropology" I: *The Taste of Ethnographic Things. The Senses in Anthropology*. University of Pennsylvania Press

Sørum, Arve (2000): "Kap 1: Sosialantropologiske grunnvoller", I: (Red) Nielsen, Finn og Smedal, Olaf, *Mellom himmel og jord. Tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien*. Fagbokforlaget.

Thoreau, Henry David (1854/2007): *Walden. Livet i skogene*. Pax Forlag.

Tilley, Christopher (1994): " *A phenomenology of landscape. Places, paths and monuments*". Berg Publisher.

Tsing, Anna (2002): "Conclusion: The Global Situation". I: (Red) Inda, J.X.; Inda, Jonathan Xavier; Rosaldo, R. & Rosaldo, Renato. *The anthropology of Globalization*. Blackwell Publisher.

Vike, Halvard (2001): "Anonymitet og offentlighet" I: *Norsk antropologisk tidsskrift* vol.12.nr.1-2.

Vike, Halvard (2003): "Byråkratiske utopier. Om etablering av orden i offentlig forvaltning" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 02-03.

Wadel, Cato (1991): "Feltarbeid som runddans mellom teori, metode og data" I: *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. SEEK.

Wagner, Roy (1975): *The invention of culture*. Chicago: The University of Chicago Press.

Ween, Gro B. (2009): "Blåfjella- Skjækerfjell nasjonalpark: Naturforvaltning som produksjon av natur/sted" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.

Ween, Gro B. (2009): "Naturen ligger der ute og venter på oss alle. Velkommen ut i naturen" I: *Antropress. Antropologistudentenes tidsskrift*, Nr 03.

- Ween, Gro B., Flikke, Rune** (2009): "Naturen som praksiser: Natur i nyere norsk antropologi" I: *Norsk antropologisk tidsskrift*, Nr 01-02.
- Weiner, James F.** (2001): *Tree leaf talk. A Heideggerian anthropology*. Oxford: Berg Publisher.
- West, P., Igoe, J., og Brockington, D.** (2006): "Parks and peoples: The social impact of protected areas" I: *Annual review of anthropology*, Nr 35.
- White Jr., Lynn** (1967): "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis", I *Science* 155 (3767).
- Wikan, Unni** (1996): "Fattigdom som opplevelse og livskontekst: Innsikt fra deltakende" I: *Odd Wormnæs (red): Vitenskap - enhet og mangfold*. Oslo: ad Notam Gyldendal
- Wikan, Unni** (2004): *Medmennesker. 35 år i Kairos bakgater*. Oslo: Pax Forlag.
- Woldstad, Wanny** (1956): *Første kvinne som fangstmann på Svalbard*. Oslo: Forlagt av Johan Grundt Tanum

Artikler fra Svalbardposten

- Aarskog, Karine N.** (2010): *Ber om at klimarapport trekkes*. URL: <http://www.svalbardposten.no/nyheter/ber-om-klimarapport-trekkes> [Lesedato 26.02. 2010].
- Amundsen, Birger** (2007): *Lokal oppvarming*. URL: <http://www.svalbardposten.no/node/383> [Lesedato 21.02.2010].
- Amundsen, Birger** (2007): *På tå hev*. URL: <http://www.svalbardposten.no/node/941> [Lesedato 20.02.2010].

Amundsen, Birger (2009): Kamp om Øst- Svalbard. I *Svalbardposten*, nr. 6. 06.02. 2009

Amundsen, Birger (2009): I nattens mulm og mørke. I *Svalbardposten*, nr. 8. 20.02. 2009.

Amundsen, Birger (2009): Av kull er du kommet. I *Svalbardposten*, nr. 8. 20.02. 2009.

Amundsen, Birger (2009): Fra kulldrift til skipsfart I: *Svalbardposten* nr.16. 24.04. 2009.

Amundsen, Birger (2009): *Greenpeace tatt for smugling*. URL:

<http://www.svalbardposten.no/nyheter/greenpeace-tatt-smugling> [Lesedato 15.10 .2009].

Jørgensen, Morten og Stange, Rolf (2009): Øst- Svalbard: Elitens laboratorium eller villmark for alle? I: *Svalbardposten* nr.1. 02.01. 2009.

Svalbardposten (2009): *Har du sympati for Greenpeace sin aksjon på Svalbard?* URL:

<http://www.svalbardposten.no/content/har-du-sympati-greenpeace-sin-aksjon-p%C3%A5-svalbard> [Lesedato 16.10. 2009].

Ustad Stav, Torill (2009): *Folksomt i løypene*. URL:

<http://www.svalbardposten.no/nyheter/folksomt-i-l%C3%B8ypene-l%C3%B8rdag> [Lesedato 14.02.2010].

Ylvisåker, Line N. (2009): *Stemningsfull markering for klima*. URL:

<http://www.svalbardposten.no/nyheter/stemningsfull-markering-klima> [Lesedato 21.11.2009].

Ytreland, Ivar (2009): Når naturvern blir parodi. I *Svalbardposten* nr. 7. 13.02. 2009.

Stortingsmelding, lover og forskrifter

Svalbardmeldingen. Oslo: Det kongelige justis og politidepartement. (St.meld.nr. 22. 2008-2009).

Svalbardskatteloven. Lov om skatt til Svalbard av 01. januar 1998 nr 68.

Svalbardmiljøloven. Lov om miljøvern på Svalbard av 01. juli 2002 nr 79.

Forskrift om høsting på Svalbard av 01. Juli 2002 nr 712.

Forskrift om fiske etter røye på Svalbard av 15. juni 2001 nr 79.

Internettkilder

Bellona: *Kull* URL: <http://bellona.no/subjects/Kull> [Lesedato 20.03.2010].

Flyktninghjelpen: *Oversikt over viktige begreper, NGO* URL:

<http://www.flyktninghjelpen.no/?did=9295579&documentselecttab=1#NGO> [Lesedato 23.04.2010].

Granbo, Kristin (2009): *Én av fem tror ikke på menneskeskapte klimaendringer* URL:

<http://www.nrk.no/nyheter/klima/1.6805534> [Lesedato 05.04. 2010].

Innovasjon Norge: *Hva er økoturisme?* URL:

http://ekstranett.innovasjon norge.no/templates/Page_Meta____58307.aspx [Lesedato 26.03.2010].

Miljøstatus på Svalbard(2009): *Jakt, fangst og fiske* URL:

http://svalbard.miljostatus.no/msf_themepagehttp://svalbard.miljostatus.no/msf_themepage.aspx?m=155e.aspx?m=155 [Lesedato 25.04.2010].

Miljøstatus på Svalbard(2009): *Naturområdene* URL:

http://svalbard.miljostatus.no/msf_themepage.aspx?m=103 [Lesedato 23.02.2010].

Norsk Polarinstitutt (2007): *Miljøgifter* URL: <http://npweb.npolar.no/tema/Miljogifter>

[Lesedato 22.04.2010].

Norsk Polarinstitutt: *Svalbard* URL: <http://npweb.npolar.no/geografi/svalbard> [Lesedato

23.04.2010].

Norsk Polarinstitutt(2009): *Isfjordens historie og kulturminner* URL: [http://cruise-](http://cruise-handbook.npolar.no/no/isfjorden/history-and-cultural-remains.html)

[handbook.npolar.no/no/isfjorden/history-and-cultural-remains.html](http://cruise-handbook.npolar.no/no/isfjorden/history-and-cultural-remains.html) [Lesedato 23.04.2010].

Polaråret(2007): *Om Polaråret*. URL:

http://www.polaryear.no/artikler/2007/maalsettinger_hovedtema [Lesedato 22.04.2010].

Regjeringen(2006) *Regjeringens nordområdestrategi*. URL:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/planer/2006/regjeringens-nordomradestrategi.html?id=448697 [Lesedato 23.03.2010].

Riksantikvaren: *Polare kulturminner fra vår tid*. URL:

<http://www.ra.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=4385> [Lesedato 22.04.2010].

Riksantikvaren: *Vernebegreper i lovverket*. URL:

<http://www.ra.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=2994> [Lesedato 22.04.2010].

Statens Vegvesen(2010): *På tur med snøscooter - En guide til sikker kjøring*. URL:

<http://www.vegvesen.no/binary?id=242079> Bodø 2010 [Lesedato 23. 01. 2010].

Store Norske: *Fakta om kull*. URL: <http://www.snsk.no/fakta-om-kull.4644393-145744.html>
[Lesedato 03.04.2010].

Store Norske Leksikon: *Økofilosofi*. URL: <http://www.snl.no/%C3%B8kofilosofi> [Lesedato 22.04.2010].

Sysselmannen (2010): *Risiko og sårbarhetsanalyse for Svalbard*. URL:
<http://sysselmannen.no/enkel.aspx?m=44267&amid=3121991> [Lesedato 12.03.2010].

Sysselmannen (2005): *Sikkerhet på Svalbard*. URL:
<http://www.sysselmannen.no/hovedEnkel.aspx?m=44966> [Lesedato 20.01. 2010].

Sysselmannen (2010): *Sysselmannen ønsker alle en god og trygg påske*. URL:
<http://sysselmannen.no/hoved.aspx?m=44267&amid=3147464> [Lesedato 01.04.2010].

Sysselmannen (2008): *Store Norske får 500.000 i bot*. URL:
<http://sysselmannen.no/hoved.aspx?m=44267&amid=2043695> [Lesedato 25.02. 2010].

Sysselmannen (2009): *Endrete sikringssoner rundt fredete kulturminner i Longyearbyen. Forhåndsvarsel om vedtak om endrete sikringssoner rundt automatisk fredete kulturminner i Longyearbyen planområde* URL:
<http://sysselmannen.no/hoved.aspx?m=44267&amid=2436698> [Lesedato 25. 03. 2010].

Sysselmannen (2008): *Fastboende*. URL
<http://www.sysselmannen.no/hovedEnkel.aspx?m=44292> [Lesedato 21.02.2010].

Sysselmannen (2010): *Fikk bøter for highmarking ved Hiorthfjell*. URL:
<http://www.sysselmannen.no/enkel.aspx?m=44267&amid=3139919> [Lesedato 25.03.2010].

Sysselmannen (2008): *Scooterfrie områder*. URL
<http://www.sysselmannen.no/hovedEnkel.aspx?m=45201> [Lesedato 19.02.2010].

Sysselmannen(2008): *Melde og forsikringsplikt*. URL

<http://www.sysselmannen.no/hovedEnkel.aspx?m=45195> [Lesedato 25.03.2010].

VG Nett (2010): *Avatar – så bra at man blir deppa*. URL:

<http://www.vg.no/film/artikkel.php?artid=579176> [Lesedato 23.04.2010].

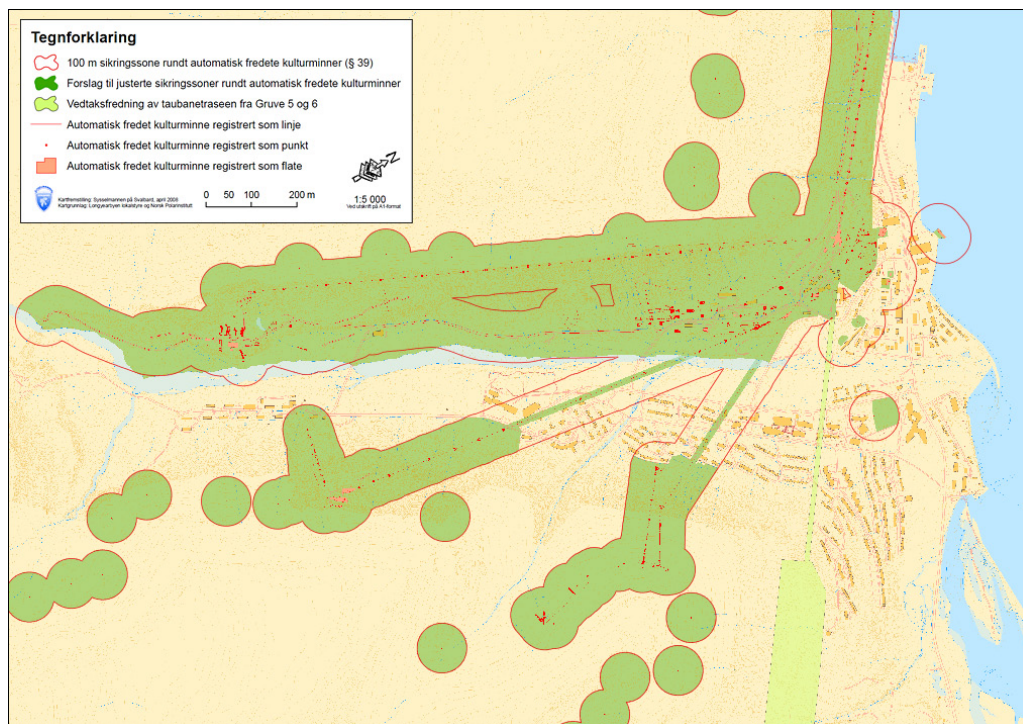
Vedlegg

Forvaltningsområde 10, referert i kapittel 4

Kilde: Norsk Polarinstitutt 2005

Kulturminnesoner, referert i kapittel 5

Kilde: Sysselmannen på Svalbard – April 2008

